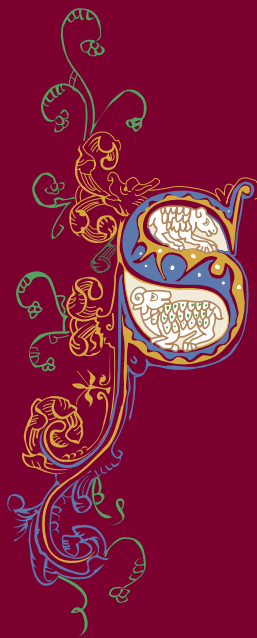

FYRRA FLAGGDAGSÁLIT

FRÁGREIÐING FRÁ FORMANNINUM
Í GRUNDLÓGARNEVNDINI

FYRRA FLAGGDAGSÁLIT

FRÁGREIÐING

FRÁ

FORMANNINUM

Í

GRUNDLÓGARNEVDINI

LATIN

FLAGGDAGIN 2004

Fyribils útgáva latin lögmanni flaggdagin 2004.

Grundlógarnevndin, Tórshavn 2004.

Prenttilger: cre8

Prent: Estra

Til Føroya løgmann

Hetta arbeidssuppskot – nevnt *Fyrri flaggdagssálit*, er komið so langt áleiðis, at tað er ein liðug heild, og verður latið landsstýrinum við hesum í huga:

- Formaðurin hevur ta fatan, at tað er ábyrgd hansara at lata landsstýrinum eina frágreiðing um arbeiðið í grundlógarnevndini, hóast hetta arbeiðið, av umstøðum, sum hvørki hann ella nevndin hava verið harrar yvir, ikki er komið so langt í nevndarviðgerðini, sum lógin hevði í hyggju.
- Sum støðan er í lötuni, er ikki annar móguleiki enn at nýta somu mannagongd, sum tá Frágreiðingin um grundlógararbeiðið varð latin landsstýrismanninum í sjálvstýrismálum 31. desember 2001. Vit at lata landsstýrinum eina formansfrágreiðing, er endin ikki sleptur.
- Uppskotið er eitt fullfíggað arbeidssuppskot til eina føroyska stjórnarskipan, sum bíðar eftir at verða viðgjørt í stórakamari, mannað vit umboðunum frá teimum politisku flokkunum. Tann viðgerðin er eftir, áðrenn tað kann sigast at vera eitt fyribils uppskot frá Grundlógarnevndini.
- Hinvegin er uppskotið og viðmerkingarnar eitt grundarlag, sum bæði lögtingslimir og føroyska fólkið framhaldandi kunnu skifta orð um. Orð, ið kunnu menna uppskotið og fáa gjølla fram tað, sum fólk okkara vil hava í eina stjórnarskipan – ella hvat ikki skal í eina skipan.
- Hetta er eisini í samsvari við lógina frá 2003, ið krevur, at fólkið, longu meðan arbeiðið er ávegis, skal kunnast um tað, sum skal verða í eina føroyskari stjórnarskipan.
- Núverandi samgonga vil, at grundlógararbeiðið skal skipast av nýggjum, so eingin orsök er til at lata alt tað stóra og góða arbeiðið, sum er eitt úrslit av einum dyggum samstarvi í grundlógarnevndini millum allar politiskar flokkar á Løgtingi, fara aftur við borðinum, tí her er eitt gott støði, ið framhaldandi skal kunna byggjast á.
- Nú ræður um, at tjóðskaparligu mótpolararnir í føroyskum politikki ikki skerpa klórnar hvør móti øðrum, men at vit við eina stjórnarskipanarlóg finna eina gongda leið, har allir partar finna seg til rættis. Stjórnarskipanin skal bert taka støði í fólksins egna vilja. Tað er bert Føroya fólk, ið kann taka avgerð um egna lagnu. Hetta má vera aðalmálið.

Flaggdagin 2004

Jóan Pauli Joensen
Formaður í Grundlógarnevndini

Innihaldsyvirlit I

Til Føroya løgmann	3
Innihaldsyvirlit I	4
Innihaldsyvirlit II	5
Fororð	10
Formanshugleiðingar	11
Stjórnarskipan Føroya	18
Skipanin	35
Valdsbýti	43
Stjórnarskipan við viðmerkingum	57

Innihaldsyvirlit II

Til Føroya løgmann	3
Innihaldsyvirlit I	4
Innihaldsyvirlit II	5
Fororð	10
Formanshugleiðingar	11
At finna seg sjálvan	11
Dagfördur setningur	12
Arbeitt av nýggjum	12
Nýggja samgongan og grundlógin	13
Støðan uppundir flaggdagin 2004	13
Eitt arbeiðsuppskot	13
At finna aftur felags stev	14
Vit fólkið í Føroyum	14
Nevndarlimir	16
Formaðurin	16
Samfelagsfrøðingar	16
Flokkarnir ☐	16
Fólkaflokkurin:	16
Sambandsflokkurin	17
Javnaðarflokkurin	17
Sjálvstýrisflokkurin	17
Tjóðveldisflokkurin	17
Miðflokkurin	17
Stjórnarskipan Føroya	18
Formæli..... ☐	18
Fyrsti partur. Stjórnarskipan	18
1. Stjórnarskipan	18
§1. Føroyar	18
§2. Valdsbýti, løgræði og rættvísi	19
§3. Landsins stovnar	19
§4. Stýrislag	19

§5. Fólkið	19
§6. Ímyndir og Mál	19
Annar partur. Rættindi	19
2. Almenn rættindi og skyldur	19
§7. Rættindi og verja teirra	19
§8. Önnur rættindi	19
§9. Skyldur	20
3. Jöfn rættindi	20
§10. Javnættindi	20
§11. Javnstöða	20
§12. Framíhjárættindi	20
4. Persónlig rættindi	20
§13. Lív og trygd	20
§14. Persónligt frælsi	20
§15. Bústaður og samskipti	20
§16. Ögnarrættur	21
5. Trúarrættindi	21
§17. Trúarfrælsi	21
6. Politísk rættindi	21
§18. Valrættur	21
§19. Framsögufrælsi	21
§20. Felagsfrælsi	22
§21. Sævningarfrælsi	22
7. Vinnurættindi	22
§22. Vinnurættur	22
§23. Arbeiði	22
8. Búrrættindi	22
§24. Innlögurættindi	22
§25. Hvörsmansrættur	22
§26. Óðalsrættindi	22
9. Sosial rættindi	23
§27. Skúli	23
§28. Sosial trygd	23
§29. Familja	23
10. Fyrisitingarlig rættindi	23
§30. Alment innlit	23
§31. Höyring	23
§32. Umboðan	23
§33. Mannagongdir	23
11. Rættarlig rættindi	24
§34. Ákæra	24
§35. Revsing	24
§36. Lögrettufólk	24
§37. Rættarmál	24
Triði partur. Stýrisskipan	24
12. Alment	24
§38. Stovnar og vald	24

§39. Val og skipan.....	25
§40. Rættindi og avmarkingar	25
13. Avmarkingar	25
§41. Valdsregla.....	25
§42. Heimildarregla	25
§43. Markregla	25
§44. Líkaregla	25
§45. Tilfeingi.....	25
14. Lögtingið	25
§46. Tingið	25
§47. Tingmenn	26
§48. Val	26
§49. Valskeið	26
§50. Tingstarv.....	26
§51. Tingformaður	26
§52. Tingseta	26
§53. Ólavsökuróða	26
§54. Tingsins virki	27
§55. Nevndir.....	27
§56. Innlit	27
§57. Sæmdir tingmanna.....	27
15. Landsstýri	27
§58. Lögmaður	27
§59. Landsstýri.....	28
§60. Landsstýrismenn	28
§61. Starvsstjórn.....	28
§62. Málsøki.....	28
§63. Samskipan	28
§64. Eftirlit.....	28
16. Dómstólar	28
§65. Dómstólar.....	28
17. Kommunur.....	29
§66. Kommunur	29
18. Aðrir stovnar.....	29
§67. Aðrir óheftir stovnar	29
§68. Landssakförari.....	29
19. Lóggávuvald.....	29
§69. Lóggávuvald.....	29
§70. Lóggávuheimild	29
§71. Lóggávumannagongd.....	29
§72. Millumlandalógir	30
§73. Kunngerðarlóggáva.....	30
20. Stjórnarvald	30
§74. Stjórnarstovnar	30
§75. Stjórnarstarv	30
§76. Fyrising	30
21. Dómsvald.....	30
§77. Løgrættur.....	30
§78. Dómsvald	31

22. Fíggjarvald.....	31
§79. Skattur	31
§80. Fíggjarætlan	31
§81. Játtanarskipan.....	31
§82. Mannagongd.....	31
§83. Fíggjarnevnd	32
§84. Eykajáttan.....	32
§85. Roknskapir	32
§86. Grannskoðan	32
§87. Landsbanki	32
§88. Búskapargrunnur	32
23. Eftirlitisvald.....	32
§89. Eftirlitisvald	32
§90. Fyrirspurningar	32
§91. Nevndareftirlit.....	33
§92. Ábyrgd	33
§93. Fólksins umboðsmaður	33
24. Uttanlandsvald.....	33
§94. Samveldi.....	33
§95. Umboðan.....	33
§96. Uttanlandsnevnd.....	33
§97. Samtykki	34
25. Neyðrættur.....	34
§98. Neyðstøða.....	34
26. Gildi og samtykt.....	34
§99. Samtykt	34
§100. Gildi	34

Skipanin..... 35

Bárður Larsen & Kári á Rógvi.....	35
Á tingi fær fólkið rødd	35
Tilgongdin	35
At velja sær skipan.....	36
Skipanin er bæði karmur og lóg.....	39
At taka við endurnýggjaðari skipan	41

Bókmentir í úrvali: 41

Valdsbýti..... 43

Rúni Rasmussen.....	43
Uppruni.... □	43
Valdsbýti og eftirlit og javnvág.....	44
Tingræði (parlamentarisma)	45
Forsetaskipan.....	47
Montesquieu-mytan.....	47

Føroyska stjórnarskipanin og valdsbýtið	48
Bókmentir og heimildir	51
Stjórnarskipan við viðmerkingum	57

Forord

Hetta er *Fyrri Flagdagsálitið*, sum verður lagt fram við einum arbeidssuppskoti til eina føroyska stjórnarskipan. Umframt eitt handanarskriv til løgmann eru í hesum áliti hugleiðingar, sum formaðurin hevur gjørt sær um grundlógar ella stjórnarskipanararbeiði. Um arbeiðið hjá Grundlógarnevndini frá 1999 er greitt frá í *Frágreiðing um grundlógararbeiði frá formanninum í grundlógarnevndini til landsstýrismannin í sjálvstýrismálum* handað um árskiptið 2001/2. Í hesum næsta áliti, fyrri flaggdagsáliti, verður greitt stutt frá arbeiðinum, og hvør sitið hevur í Grundlógarnevndini frá 2003.

Miðleingjan í hesum áliti er sjálvt arbeidssuppskotið til *Stjórnarskipan Føroya* í reinum líki, og hesum á baki kemur so uppskotið við viðmerkingum, ið greiða nærri frá tí, sum er ásett í sjálvari skipanini.

Tað hevði saman við hesum áliti borið væl til at prenta eini 1.000-1.500 síður av alment viðkomandi stjórnartilfari, sum klassisk og modernað stjórnarskjøl og vísindaliga viðgerðir av slíkum. Men tað hava vit ikki hildið verið rætt á hesum sinni. Í staðin hava vit latið prentað grein um stjórnarskipanir, sum Bárður Larsen og Kári á Rógvi hava skrivað, umframt eina heilt nýggja viðgerð av valdsbýtinum, sum Rúni Rasmussen, B.S.Sc. hevur gjørt við støði í lestri sínum á Fróðskaparsetrinum, báðar við ávísingum til viðkomandi tilfar.

Annað tilfar av almennum áhuga fyri stjórnmalafólk er at finna á heimasíðum sum:

www.constitution.org

www.constitution.org/liberlib.htm

www.yale.edu/lawweb/avalon/avalon.htm

www.findlaw.com

Vónandi fer tað at bera til at koma við *Øðrum Flagdagsáliti* áðrenn langt um líðir, har eitt fullfíggað uppskot, sum er viðgjørt av eini fullmannaðari nevnd og eisini, sum ásett í lógini, hevur verið viðgjørt av fólki okkara.

Formanshugleiðingar

Gamlaárskvöld 2001 varð ein formansfrágreiðing við heitinum *Frágreiðing um grundlógarbeiði frá formanninum í grundlógarnevdini til landsstýrismannin í sjálvstýrismálum*, send táverandi landsstýrismanninum, Høgna Hoydal, við telduposti. Henda frágreiðing varð síðani broytt og rættað og endaliga lögð fram 14. mars 2002.

Eins og ta ferðina ræður nú um at uppfylla lógina um grundlógarbeiðið. Løgtingið hevur álagt nevdini at lata frá sær fyribilsálit flaggdagin 2004 og endaligt álit flaggdagin 2005.

Tað fyrra flaggdagsálitid verður eisini ein formansfráðgreiðing, tí valið í 2004 gjørdi, at ikki bar til hjá politisku limunum at vera við í arbeiðinum, hvørki upp undir val ella nakað væl eftir valið. Kortini hevur formaðurin fingið dyggja hjálp frá skrivara og serfrøðingum. Úrslitið er, sum løgtingið ætlaði við lógini um grundlógarbeiðið, eitt uppskot um føroyska stjórnarlóg við stuttum viðmerkingum.

Nú er greitt hjá nevdini at fara undir breiðari hoyringar og síðani – við politisku manningini valdari av nýggjum – at gera tað seinna flaggdagsálitid.

At finna seg sjálvan

Tað var nøgdsemi millum føroyingar, tá teir seinast í 19. øld funnu aftur sín føroyska mentanarliga samleika og ikki bert kendu seg sum føroyingar í landi sínum, men eisini góvu hesum ljóð í máli, skaldskapi og mentan. Men so dróg sundur partanna millum, og tey sum áður høvdu staðið saman, fóru hvør sín veg; og vit finga sambandsfólk og sjálvstýrisfólk.

Politiski leikurin kom síðani at gera sítt til, at politikarar av álvara fóru at skerpa sjónarmiðini hvør móti øðrum og skaptu ein politiskan retorikk, ið hevur gjørt tað trupult, fyri ikki at siga næstan ógjørligt, aftur at finna saman tjóðskaparliga. Hetta hevur, sum rímligt er, eisini sett sín dám á arbeiðið í grundlógarnevdini og er ein meginorsøk til, at arbeiðið ikki kundi gerast liðugt fyrr enn gingið var aftur á slóðina og tann felags fatan funnin, ið lá í upprunum og menningini av politisku tilgongdini seinastu hálvu aðru øldina. Mangan, meðan alt gekk sum eftir ánni, stungu hesir mótsetningarnir seg upp og máttu brýnast, men ongantið steðgaði hetta arbeiðinum í fyrstu grundlógarnevdini. Ein snávingarsteinur í hesum sambandi hevur verið sjálvstýrið *grundlóg*, tí hava vit nú, sum ein lið í eini tjóðskaparligari semjusøkjan, valt at skifta hetta orð út við orðið *stjórnarskipan*, sum samsvarar væl við enska orðið *Constitution* ella tað týska *Verfassung*.

Eitt er, at tað ikki er hvønn dag, at eitt fólk ella eitt land skrivar eina nýggja stjórnarskipan, annað er, at tað eisini er rættiliga óvanligt at skriva lóg í einum landi, har tað ikki er full semja um sjálva grundlógina ella stjórnarskipanina sum tjóðskaparlig ímynd. Vanliga er ein nýggj grundlóg ella stjórnarskipan endin á eini gamlari skipan og byrjan til eina nýggja, tí verða stjórnarskipanir ofta til í kollveltingartíðum. Vit kunnu bert hugsa um okkara egnu fyribils stýrisskipan undir krígunum og síðani eldru stýrisskipanarlógina beint eftir, at heimastýrisskipanin varð samtykt.

Hjá okkum hevur síðani hvørki nøkur framd kollvelting ella nøkur semja verið at borið eina nýskipandi stjórnarskipan. Hetta seinna hevur higartil ikki borið til hjá okkum við eini politikari støðu, har vit hava havt tveir ósambæriligar mótpolar, ið eru tvinnaðir saman í tráðin, vit kunnu nevna tjóðskaparligu gongdina í Føroyum tey seinastu stórthundrað árin. Her verður neyðugt at

loysa eitt sindur upp og at finna eina tjóðskaparliga semju, sum allir flokkar kunnu standa saman um. Hesa semju eiga vit at leggja í okkara nýggju Stjórnarskipan Føroya. Tað verður tað stóra takið.

Dagførdur setningur

Eftir at formansfrágreiðingin frá árskiftinum 2001/2002 varð latin úr hondum, fjarðaði politiski parturin í grundlógararbeiðinum eina tíð, tí lögtingsval stóð fyri durum. Eftir lögtingsvalið 30. apríl 2002 var í samgonguni semja um at halda fram við grundlógararbeiðinum, og ein dagførd lóg um grundlógarnevnd – lögtingslóg nr. 79. frá 8. mai 2003 um grundlógarnevnd – varð samtykt. Endamálið við hesi lóg var at:

“gera uppskot til grundleggjandi stjórnarlóg fyri Føroyar. Í uppskotinum skulu vera ásetingar um stýrisskipan og valdsbýti eins og grundleggjandi rættindi og skyldur hjá borgarunum. Grundlógarnevndin tekur við arbeiðinum og fullførir verkið hjá nevndini, ið higartil hevur arbeitt við føroyskari grundlóg.”

Nýtt í hesi lógini, sum enn er galdandi, er, at nevndin sjálv eftir tilmæli frá formanninum skal útgreina arbeiðssetningin. Eisini kann nevndin taka upp evni eftir egnari meting, eins og allir limir eiga rætt at fáa sína hugsan við í álit og frágreiðingar hjá nevndini. Full semja var á tingi um allar ásetingar í lógini – uttan júst navnið grundlógarnevnd. Nevndin fekk tó heimild sjálv at mæla til navnið á endaliga uppskotinum. Til tess at finna semju skjýtur formaðurin upp heitið stjórnarskipan.

Lógin krevur, at nevndin, meðan hon arbeiðir, skipar fyri at kunna og hoyra føroyska fólkið. Eitt fyribilsuppskot skal latast landsstýrinum í seinasta flaggdagin 2004. Hetta skal so latast fólkinum til viðgerðar á tann hátt, at hoyringar skulu skipast í øllum valdøllum, so fólkið, kommunur og áhugabólkar skulu fáa høvi at ummæla uppskotið og seta sín dóm á tað. Skipast skal eisini fyri evnisfundum um innihaldsligar partar av uppskotinum. Alt hetta er neyðugt, tí sum tað longu stendur í uppskotinum til formæli:

”Vit, fólkið í Føroyum, samtykkja hesa stjórnarskipan okkara. Hon er grundarlag undir stýri okkara og tann fyriskipan, ið skal tryggja frælsi, trygd og trivnað okkara.”

Nú fyrri flaggdagsálitid er tókt, eigur tingið eftir uppskoti frá lögmanni ella avvarðandi landsstýrismanni at játta neyðugu miðlarnar til at fara undir kunning og hoyring og politiska arbeiðið í nevndini fram ímóti seinna flaggdagsálitinum.

Arbeitt av nýggjum

So skjótt landsstýrismaðurin sambært nýggju lógini um grundlógararbeiðið aftur hevði sett formannin, sum er tann sami, og formaðurin hevði valt serfrøðingarnar, og flokkarnir á tingið høvdu valt sínar limir í nevndina, byrjaði nevndararbeiðið aftur eftir tí leisti, sum formaðurin hevði skotið upp. Hann er:

”Grundlógarnevndin verður skipað í tvey kømur við sama formanni. Eitt lítlakamar, sum er arbeiðskamar mannað við serfrøðingum, sum gera uppskotið og viðmerkingar at leggja fyri stórakamar, sum er mannað bæði við serfrøðingum og parlamentarikarum. Í stórakamari verða uppskot og viðmerkingar nágreiniliga viðgjørd og tillagað. Tað verður stórakamar, sum tekur endaliga støðu til tað uppskotið til eina føroyska grundlóg, sum um Løgtingið verður lagt út til fólkaatkvøðu. Stórakamar skal hava nakrar fastar ásettar

fundir, sum verða lagdir í samráð við lögtingsformann og lögmann, so einki annað verður til hindurs fyri, at hesir fundir verða hildnir ta tíð, teir eru ásettir at verða. Hin vegin skulu teir ikki verða hildnir so ofta.”¹

Fundir vóru hildnir bæði í lítlakamari og stórakamari og glið kom veruliga á arbeiðið aftur til vit aftur snávaðu um sama tjóðskaparliga snávingarsteinin, sum í undanfarnu nevnd Fyri at hesin trupulleikin framhaldandi ikki skuldi koma at darva arbeiðinum, varð á fundi 17. november í fullari semju samtykt at seta eina undirnevnd, ið skuldi finna fram til eina tjóðskaparliga semju um henda spurningin. Hetta skuldi kortini ikki forða lítlakamari í sínum framhaldandi arbeiði. Tíverri fyri hetta arbeiðið kom nú so mangt samstundis at henda á politiska víðvøllinum, ið endaði við, at lögmaður skrivaði út val at verða 20. januar 2004. Við hesum datt alt arbeiðið í stórakamari í grundlógarnevndini niðurfyri, og spurningurin um tjóðskaparligu semjuna í grundlógarnevndarhøpi kom tíverri ikki at verða viðgjørður aftur í nevndini. Tað var stórt spell, tí tað er einki at ivast í, at um spurningurin um tjóðskaparligu semjuna varð loystur – og sera góð útlit vóru til tað – hevði gongd komið aftur á grundlógararbeiðið, og tað hevði skjótt verið komið á mál. Men soleiðis skuldi tað ikki verða á hesum sinni.

Nýggja samgongan og grundlógin

Eftir valið var skipað ein nýgg samgongamillum Javnaðarflokkin, Fólka flokkin og Sambandsflokkin. Í samgonguskjalinum dagfest 31. januar 2004 stendur, at:

”Arbeiðið í grundlógarnevndini skal skipast av nýggjum. Uppgávan er at gera eina stjórnarskipanarlóg, sum eisini inniheldur ásetingar um mannarættindi og onnur rættindi. Umframt at lýsa verandi ríkisrættarligu støðu, skal lógin innihalda greiðar manngongdir fyri, hvussu farast skal fram, um ríkisrættarliga støðan verður broytt.”

Enn er ikki farið undir at skipa arbeiðið í grundlógarnevndini av nýggjum við lógarbroyting. Helst kann henda nýskipan henda innan karmarnar av verandi nevnd. Tað er tí enn lögtingslóg nr. 79. frá 8. mai 2003 um grundlógarnevnd, sum formaðurin hevur at halda seg til. Sambært hesi lóg skal eitt fyribils uppskot og álit latast landsstýrinum áðrenn 25. apríl 2004.

Støðan uppundir flaggdagin 2004

Støðan er tann, at politisku víðurskiftini hava gjørt, at tað í langa tíð ikki hevur borið til at arbeitt í stórakamari í grundlógarnevndini har parlamentarikararnir eru umboðaðir. Av tí sama ber heldur ikki til at leggja fram eitt fyribils uppskot, sum er viðgjørt í allari nevndini, sum er nevnt í lógini. Spurningurin er, um tað undir hesum umstøðum hevði verið tað rætta at slept endanum. Men hetta hevur formaðurin ikki hildið verið rætt at gera, tí so kundi tað koma at verða trupult at fáa fatur á endanum aftur. Tað rætta er undir verðandi umstøðum at halda lógina so langt, sum tað yvirhøvdur ber til. Tað er eisini formansins fatan, at allir politiskir flokkar vilja geva honum rætt í hesum.

Eitt arbeiðsuppskot

Við støði í tí arbeiði, sum er gjørt árinum frammanundan, og í tí, sum er gjørt eftir at ein nýggi grundlógarnevnd tók við heystið 2003, hevur formansskapurin, studdur av skrivaranum og teimum formansútnevndu samfelagsfrøðingunum í nevndini, gjørt eitt *arbeiðsuppskot* til eina føroyska stjórnarskipan. Hesi skipan hava teir triggir Jóan Pauli Joensen, formaður, Kári á Rógvi, formaður,

¹ Frágreiðing um grundlógararbeiði frá formanninum í grundlógarnevndini til landsstýrismannin í sjálvstýrismálum. Latin 31. desember 2001. Løgfrøðiliga kannað og rættað 14. mars 2002., bls. 169

og Bárður Larsen, skrivari, ábyrgdina av. Hinir samfelagsfrøðingarnir hava so hvørt fingið uppsloti til kanningar og viðmerkingar. Endaspurturin var dagarnar 6. og 7. apríl, tá ið uppskotið varð gjøgnumgingið á tveimum heildagsfundum.

Á hesum fundum vórðu lógargreinarnar og viðmerkingarnar fram til og við § 58 viðgjørdar, tá vóru ikki stundir til meira. Hinar greinarnar og viðmerkingarnir, sum eftir eru, hevur so formansskapurin saman við skrivaranum einsamallur tillagað og ábyrgd av. Í summum førum býttu serfrøðingarnir seg í meiriluta og minniluta, soleiðis at ein minniluti var ímóti summum orðingum í lógaruppskotinum. Fyri tað mesta vóru hetta mótmæli grundað á faklig rák innan lögfrøðina – eitt nú spurningin um rættvísi er nóg neyvt hugtak at brúka í stjórnarskipan. Hesi viðurskifti eisini eru til skjals í savninum hjá nevndini.

At finna aftur felags stev

Spurningurin er so, hvat nú skal henda, tá ið landsstýrið hevur fingið arbeiðsuppskotið. Sum nevnt omanfyri var hvørki tingsins ella formansins ætlan at leggja tað í onkra skuffu, men heldur at fáa tað út til ein størri skara sum skjótast. Í hesum sambandi er neyðugt at føroyingar, uttan mun til politisk sjónarmið annars, standa saman og finna fram til eina tjóðskaparlíga semju, so allir flokkar saman við Føroya fólki taka undir við eini nýggjari føroyskari stjórnarskipan.

Tað er ikki so nógvar ferðir hent, at vit her í Føroyum hava havt møguleika fyri eini so breiðari viðgerð av einum so týðningarmiklum máli, sum ikki bert hevur týðning í lötuni, men eisini fyri alla framtíð. Hetta sæst ikki minst av teirri sannroynd, at Fróðskaparsetur Føroya straks fór undir at skipa fyri undirvísing í lóg og at leggja ætlanir fyri framhaldandi undirvísing og gransking í lóg á setrinum. Lögfrøði er nú raðfest sum eitt tað fyrsta øki, ið skal mennast tey komandi árin. Áhugin fyri føroyskari lögfrøði og stjórnarfrøði er eisini væl og virðiliga ítøkiliggjørdur í *Føroyskum Lógarriti*, sum ungir føroyskir lögfrøðingar standa aftanfyri og nú er komið út í fleiri ár.

Í hesum sambandi skal eisini nevast, at Grundlógarnevndin skipaði fyri eini stórarí altjóða grundlógaráðstevnu í Norðurlandahúsinum. Hon skuldi upprunaliga verða heystið 2002, men av praktiskum orsøkum bar ikki til at halda hana fyrr enn í 2003 – í døgnum 11. – 13. mars 2003. Henda ráðstevna við sínum mongu framløgum hevði ein altjóða dóm, har farið varð rættiliga víða. Henda ráðstevnan var sera væl eydnað og komu nógvar sera áhugaverd sjónarmið fram, sum byggjast kann á framhaldandi. Eisini hava vit fingið samband við serkøn fólk, sum við stórum áhuga fylgja við gongdini í Føroyum. Einkin er at ivast í, at grundlógarráðstevnan gjørdi, at ein hópur av fólki fekk eina greiða fatan av tí týðningi, sum ein stjórnarskipan kundi koma at hava fyri Føroyar. Tað er ein menning í lögfrøðiligum framsókni og hugsunarhátti, ið, sum frálíður, vil verða mennandi fyri føroyska umsiting og alt tað føroyska samfelagið. Tilfarið frá hesi ráðstevnu var savnað í hefti, ið varð latið øllum á ráðstevnuni.

Endaligu avrikini hjá fyrilestrarhaldarum og øðrum eru fyri stóran part útgivið í Føroyskum Lógarriti. Eisini nevnda formansfrágreiðing varð prentað til hetta høvið.

Vit fólkið í Føroyum

Tað eru tey, sum halda, at tað er bert at skriva av eina fremmanda stjórnarskipan og laga hana til føroysk viðurskifti; hetta kundi ein tilvildarlig advokatskrivstova gjørt, og so var ikki meira um tað at siga. Kanska? Tað vildi hinvegin tikið møguleikan frá Føroya fólki og umboðum teirra á tingi at viðgjørt hetta stóra mál frá grundini út frá tí mentanararvi og teimum grundleggjandi politisku virðum, sum gera okkum til tey, sum vit eru. Tey, sum lært hava, kunnu, um illa vil til, vera so bundin av lærdóminum, at hann kann koma at verða avmarkandi í teirra veruleikafatan.

Tað er tí avgerandi neyðugt at minnast til, at alt vald í Føroyum kemur frá føroyska fólkinum. Tí má fólkið sjálvt og valdu umboð tess vera við í hesum lógararbeiði frá byrjan. Tað hevur eisini verið málið við grundlógar- ella stjórnarskipanararbeiðinum higartil. Ein stjórnarskipan eigur at koma frá fólkinum og megininnihaldið í henni eigur at verða viðgjørd av fólkinum og so setast í formligar lógargreinir. Tað, at vit menniskju av og á, uttan at verða bundin av nøkrum, saman vera sett til at hugsa um, hvussu okkara samfelag skal skipast frá grundini, skerpir vit og skil og letur upp fyri nýggjum tonkum og loysnum. Tað er henda móguleika, vit hava, við sjálvi at leggja lunnar undir eina føroyska stýrisskipan, sum ikki er bundin at øðrum enn fólksins egna vilja. Hetta er fyri ein stóran part gjørt í tí arbeiði, sum longu er gjørt í Grundlógarnevndini, og sum er til skjals.

Grundlógarnevndin 2003

Í Frágreiðing um grundlógararbeiðið frá formanninum í grundlógarnevndini til sjálvstýrismálum er greitt frá arbeiðinum í grundlógarnevndini fram til 31. december 2001. Henda frágreiðing varð prentað í sambandi við Grundlógarráðstevnuna í 2003 og skal tí verða víst til hana. Her skal tí bert vera greitt frá teimum umboðum sum hava sitið í nevndini sambært lögtingslógini frá 2003.

Nevndarlimir

Sambært Lögtingslóg nr. 79. frá 8. mai 2003 um grundlógarnevnd sita trý umboð fyri hvønn flokk á tingi, sum hefur fyra tingmenn ella fleiri og eitt umboð fyri teir flokkar, sum hava trýggjar tingmenn ella færri. Løgmaður og landsstýrismaðurin í lógamálum eru limir í nevndini embætis vegna, men fara av tí býti, flokkarnir fáa tillutað. Teir flokkar, sum bara hava eitt umboð í nevndini, kunnu velja ein varalim, sum kann vera landsstýrismaður ella varamaður á tingi.

Umframt hesar politiskt valdu limir hava 8 persónar við hægri samfelagsvísindaligum útbúgvingum sæti í nevndini. Her er tað skipað soleiðis fyri, at landsstýrismaðurin í lógarmálum velir formannin og formaðurin velir so sjálvur næstformannin og hini umboðini. Í lógini eru mannagongdir ásettar um, hvussu farast skal fram, um limir fara úr nevndini, um skrivstovuhjálp, samsýningar o.a.

Formaðurin

3. juli 2003 gjørði landstýrismaðurin í lógarmálum sbrt. lógini reglugerð fyri grundlógararbeiði og munnliga heitt varð á Jóan Paula Joensen um at halda fram sum formaður í nevndini. Hetta var skrivliga váttað við skrivið dagfest 18. august 2002. Bárður Larsen, fulltrúi, cand. jur varð settur sum skrivari.

Samfelagsfrøðingar

Formaðurin valdi hesar limir í nevndina:

Kári á Rógvi, cand. jur. LL.M, næstformaður, advokatfulltrúi

Ingibjörg Berg, cand. scient. pol., skrivari/ samskipari, Kommunusamskipan Føroya.

Herálvur Joensen, cand. jur. LL.M; aðalstjóri, Oljumálaráðið

Gurið A. Joensen, cand. jur., stjóri, Kærustovnurin

Herluf Sigvaldsson, MSS, deildarstjóri, Løgmannsskrivstovan

Ingi Højgaard, cand. jur., advokatur

Julianna Klett, cand. jur., advokatur

Flokkarnir

Tað gekk kortini ein tíð áðrenn flokkarnir á tingið finga valt síni umboð í grundlógarnevndina, men tá september var farin afturum, var grundlógarnevndin fullmannað.

Flokkarnir valdu hesi folk í nevndina:

Fólkaflokkurin:

Annfinn Kallsberg, lögmaður

Jógvan á Lakjuni, lögtingsmaður

Poul Michelsen, lögtingsmaður

Sambandsflokkurin

Lisbeth L. Petersen, løgtingskvinna
Heðin Mortensen, løgtingsmaður
Bárður Nielsen, løgtingsmaður

Javnaðarflokkurin

Jóannes Eidesgaard, løgtingsmaður
Kristian Magnussen, løgtingsmaður
Katrín Dahl Jacobsen, løgtingskvinna

Sjálfstýrisflokkurin

Kári P. Højgaard, løgtingsmaður

Tjóðveldisflokkurin

Høgni Hoydal, landsstýrismaður
Kristina Háfoss, løgtingskvinna
Jógvan Arge, løgtingsmaður

Miðflokkurin

Jenis av Rana, løgtingsmaður

Eftir valið 20. januar 2004 hava flokkarnir ikki tilnevnt limir í Grundlógarnevndina, so síðani tá hava bert formaðurin og tey formanssvaldi umboðini verið í nevndini.

Stjórnarskipan Føroya

Formæli

Vit, fólkid í Føroyum, samtykkja hesa stjórnarskipan okkara. Hon er grundarlag undir stýri okkara og tann fyriskipan, id skal tryggja frælsi, trygd og trivnað okkara.

Vit bygdu hetta landid í fornari tíð og skipaðu okkum við tingi, lógum og rættindum.

Vit hava hildið ting til henda dag og skipað okkum eftir fólksins tørvi um landid alt.

Føroyar hava í sáttmála viðurkent felagsskap við onnur lond. Ongin sáttmáli kann tó slökkja sjálvræði landsins. Landsins egnu lógir og avgerðir eru bert tær, sum framdar eru á rættan hátt í landinum sjálvum eftir fólksins vilja.

Føroyar verða skipaðar eftir nútíðar tørvi á síðaarv okkara við valdsbýti, løgræði og rættindum.

Fyrsti partur. Stjórnarskipan

1. Stjórnarskipan

§1. Føroyar

- (1) Føroyar eru land.
- (2) Føroyar hava sambært sáttmálum verið knýttar at øðrum londum og kunnu framvegis vera knýttar at øðrum sambært sáttmála.
- (3) Nýggjur sáttmáli, eins og broyting í verandi støðu, skal samtykkjast sum ásett í hesi skipan.

§2. Valdsbýti, løgræði og rættvísi

- (1) Stjórnarskipan Føroya byggir á valdsbýti, løgræði og rættvísi.
- (2) Allar lógir skulu virða hesa skipan.

§3. Landsins stovnar

- (1) Fremstu stovnar landsins eru lögtingið, landsstýrið og løgrætturin.
- (2) Landið skal skipast í kommunur.
- (3) Føroya fólk skal altíð hava sum mest av ávirkan á landsins stýri.

§4. Stýrislag

- (1) Føroyar eru land við fólkaraði.
- (2) Løgting og kommunustýri eru altíð fólkavald.
- (3) Onnur størv kunnu vera fólkavald ella vald á lögtingi.

§5. Fólkið

- (1) Allir føroyingar og íbúgvar landsins eiga javnbjóðis rættindi sum greind í hesi skipan.
- (2) Valrættur kann vera treytaður av heimarætti.

§6. Ímyndir og Mál

- (1) Føroyar hava flagg og aðrar ímyndir eftir lóg.
- (2) Almenna málið er føroyskt.

Annar partur. Rættindi

2. Almenn rættindi og skyldur

§7. Rættindi og verja teirra

- (1) Rættindi kunnu bert avmarkast, um tað er neyðugt og í samsvari við fólkaraðiliga, samhaldsfasta stjórnarskipan.
- (2) Lögtingið kann í serligum førum knýta rættindi at heimarætti ella bústaði.
- (3) Landsins stovnar skulu altíð verja fólksins rættindi.

§8. Onnur rættindi

- (1) Umframt rættindi ásett í hesi skipan verjir hon onnur rættindi, sum eru sjálvsøgd, ómissandi ella neyðug.

§9. Skyldur

- (1) Öll skulu virða hesa skipan og tær lógir og skyldur, sum verða til í samsvari við hana.
- (2) Öll eiga at virða landsins arv og tilfeingi eins og rættindi hjá øðrum.

3. Jøvn rættindi

§10. Javnættindi

- (1) Öll eru jøvn í metum.
- (2) Ongin munur má vera tilvildarligur, órættvísur ella mannminkandi.

§11. Javnstøða

- (1) Kvinnur og menn skulu vera ájavnt í metum.
- (2) Heldur tingið, at munur er ella hevur verið gjørdur á kvinnu og manni, kann tingið samtykkja at bøta um. Ásetingin kann tó ikki vera uttan tíðarmark.

§12. Framíhjárættindi

- (1) Ongi framíhjárættindi kunnu ásetast ella skipast.

4. Persónlig rættindi

§13. Lív og trygd

- (1) Öll eiga rætt til lív og trygd.
- (2) Ongin kann verða revsaður ella viðfarin miskunnarleysa ella óvirðiliga.
- (3) Deyðarevsing kann ikki ásetast.

§14. Persónligt frælsi

- (1) Öll eru fræls og frí.
- (2) Løgtingið kann samtykkja lógir um frælsistøku. Avgerð sambært slíkari lóg kann leggjast fyri dómara.
- (3) Verður einhvør handtikin fyri brotsverk, skal hann fyri dómara innan 24 tímar. Bert dómari kann staðfesta ella leingja handtøku.
- (4) Dómari kann áleggja longri varðhald, tó í mesta lagi fýra mánaðir, og bert um longri revsing er væntandi.
- (5) Dómari kann í heilt serligum førum áleggja varðhald í einingi ella partvísari avbyrging, tó bert í tveir mánaðir.

§15. Bústaður og samskifti

- (1) Bústaðir, før og alt privat samskifti eru vard fyri almennum inntrivum.

- (2) Eru rannsókn, hald ella onnur inntriv neyðug sambært lóg og landsins tørvi, skal dómari í úrskurði gera av, um tað er loyviligt. Er tað ógjørligt undan inntrivinum, skal úrskurður gerast aftaná.
- (3) Í lóg kann tingið loyva alneyðugum kanningum uttan úrskurð frammanundan. Slík inntriv skulu tó altíð kunna roynast.

§16. Ognarrættur

- (1) Allar ognir og øll rættindi eru vard fyri ágangi.
- (2) Skal almennur myndugleiki fremja lóg, og tørvar honum sambært neyðugum og átrokandi almennum tørvi at taka ræði á privatari ogn ella rætti, kann myndugleikin eftir mannagongd í lóg krevja at keypa ognina ella rættin.
- (3) Fyri slík kravd keyp skal myndugleikin lata fullan prís umframt at gjalda fyri órógv.

5. Trúarrættindi

§17. Trúarfrælsi

- (1) Øll eiga rætt at trúgva og útinna sína trúgv á tann hátt, tey vilja.
- (2) Løgtingið kann veita kristnitrúnni serligar sømdir tó uttan at gera seg inn á aðrar fatanir.
- (3) Fólkakirkjan eigur lut eftir gomlum siði.

6. Politisk rættindi

§18. Valrættur

- (1) Íbúgvar landsins eiga rætt at velja umboð á ting, í stýri og í stovnar.
- (2) Íbúgvar landsins eiga rætt at taka støðu til lógir og viðtøkur við fólkaatkvøðu. Løgtingið kann lata fólkinum sínar valheimildir eftir hesi skipan.
- (3) Eru tingmenn ónøgdir við samtykta tinglóg, kann triðingur av tingmonnum krevja lógina lagda fyri fólkið í síðsta lagi viku eftir, at hon er samtykt.

§19. Framsøgufrælsi

- (1) Ein og hvør eigur rætt at hava og seta fram hugsan, áskoðan og sjónarmið á ein og hvønn hátt.
- (2) Á sama hátt eiga øll rætt at vera við í og taka ímóti samskifti og upplýsing.
- (3) Fjølmiðlarnir eiga serligan rætt at kanna, lýsa og bera fram.

§20. Felagsfrælsi

- (1) Øll hava rætt at taka seg saman í feløg og fylkingar til eitt og hvørt endamál.
- (2) Feløg kunnu bert takast av, um atlit at trygd, friði og landaskili krevja tað.

§21. Savningarfrælsi

- (1) Øll eiga rætt at savnast á almennum stað, um hetta ikki brýtur landaskil.

7. Vinnurættindi

§22. Vinnurættur

- (1) Øll eiga rætt til vinnu og handil.
- (2) Vinnuligar samtøkur, sterkar vinnufyrirøkur ella vinnuligar samleggingar mugu ikki avlaga neyðuga vinnuliga kapping. Heldur ikki má almennur stovnur gera størri inntriv, enn virki hansara krevur.

§23. Arbeiði

- (1) Øll eiga rætt at arbeiða.
- (2) Tann, sum hvørki sleppur fram at egnari vinnu ella løntum arbeiði, eigur at fáa almennan stuðul og styrk.
- (3) Landið tryggjar øllum neyðuga frálæru ella útbúgving til tess at kunna arbeiða ella vinna.

8. Búrættindi

§24. Innløgurættindi

- (1) Hvør eigur rætt til egna innløgu.
- (2) Nú reka menn hval á land upp; tá skal tað mesta vera drápspartur ella heimapartur.
- (3) Landið skal bert gera tær avmarkingar, sum neyðugar eru at tryggja fæstovnar, innløgurætt ella búseting.
- (4) Í øllum førum, tá búfólk leggur inn á sjónum ella á landi til sín sjálvs, uttan at gjald er uppií, skal innløgan vera teimum frí og fingin.

§25. Hvørsmansrættur

- (1) Hvør eigur rætt at ferðast og fara á sjógv og landi, tá tað er uttan ampa fyri fólk, fæ, ogn, vøkstur og náttúru.

§26. Óðalsrættindi

- (1) Landsins lóg skal tryggja, at sum flest sleppa fram at jørð at byggja, velta ella fæhalda.

9. *Sosial rættindi*

§27. Skúli

- (1) Rætt at fáa neyðugan skúla eigur hvør einstakur alt lívið. Øll hava skyldu at taka við skúla í barna- og ungdómsárum.
- (2) Foreldur kunnu gera av, at tey sjálvi taka á seg ábyrgd av skúla barnanna. Men hesin má vera nóg góður.

§28. Sosial trygd

- (1) Landið skal tryggja øllum sømilig kor.
- (2) Landið skal hava umsorgan fyri, at øll fáa pensjón.

§29. Familja

- (1) Trivnaður familjunnar er fyritleygt fyri støðugari sosialari menning. Landið hevur umsorgan fyri trivnaði familjunnar.
- (2) Børn eiga rættindi við fyriliti fyri familjuni.

10. *Fyrisitingarlig rættindi*

§30. Alment innlit

- (1) Øll eiga rætt til innlit í almenn viðurskifti.
- (2) Innlit fevnir um egin viðurskifti, avgerðarmál og fyrisiting annars.

§31. Hoyring

- (1) Nú skal almennur stovnur ella myndugleiki taka avgerð; tá skal hvør, ið avgerðin viðkemur, hoyrast. Fer almennur stovnur ella myndugleiki undir tilgongd ella fyriskipan, skal bera til hjá áhugaðum at koma til orðanna við tilmælum sínum.

§32. Umboðan

- (1) Øll eiga rætt at lata onnur umboða seg í almennum málum.
- (2) Hevur málið stóran týdning fyri tann einstaka, ella kann málið gerast fordømi, skal tað almenna rinda rímligan kostnað.

§33. Mannagongdir

- (1) Løgtingið skal skipa fyrisitingarlig rættindi og mannagongdir í tinglóg.

11. Rættarlig rættindi

§34. Ákæra

- (1) Einans fúti ella landssakförari kunnu seta fram ákæru.
- (2) Útinnandi ella fyrisitandi myndugleikar kunnu seta fram skuldsetingar, sum teir síðan leggja fyri rætta ákærumyndugleika.
- (3) Ongin strongrevsing kann krevjast, uttan at løgrættufólk hava góðkent, at ákæra verður reist.

§35. Revsing

- (1) Ongin kann revsast uttan dóm.
- (2) Ongin dómur kann sigast, uttan revsilóg var undan brotinum.
- (3) Ongin kann verða skuldsettur fyri sama brotsverk meira enn eina ferð.

§36. Løgrættufólk

- (1) Løgrættufólk skulu døma í øllum revsimálum.
- (2) Í rættarmálum kunnu eisini vera fakdómarar.

§37. Rættarmál

- (1) Øll eiga rætt at vera umboðað í revsimálum ella øðrum málum, sum tað almenna reisir móti teimum.
- (2) Nú hevur hin einstaki ikki ráð at gjalda málskostnað; tá skal landið gjalda rímiligan kostnað.
- (3) Allir lógarspurningar kunnu skjótast inn fyri løgrættin.

*T*riði partur. Stýrisskipan

12. Alment

§38. Stovnar og vald

- (1) Alt vald hjá landinum kemur frá fólkinum, men fólkid útinnir vald sítt gjøgnum stovnar landsins.
- (2) Landsins stovnar verða skipaðir eftir hesi skipan og sambært tinglóg. Greiður skilnaður skal vera stovnanna millum.
- (3) Hvør stovnur hevur vald ella stjórnarøki at røkja einsæris ella í felag við aðrar. Stovnarnir standa til svars fyri virksemi sínum, og valdið er altíð avmarkað.

§39. Val og skipan

- (1) Stovnar landsins skulu annaðhvørt vera undir tingvaldari ella beinleiðis valdari leiðslu undir tingsins eftirliti.

§40. Rættindi og avmarkingar

- (1) Stovnar landsins og fyrising teirra skulu virða rættindi fólksins og tær avmarkingar í valdinum, sum gjørdar eru í hesi skipan.

13. Avmarkingar

§41. Valdsregla

- (1) Stovnar skulu halda seg innan fyri vald sítt og heimildir.
- (2) Nýttir stovnur óviðkomandi heimildir, ella vil hann rækka óheimilaðum málum, verður atgerðin at falla.

§42. Heimildarregla

- (1) Allar lógir, dómar, avgerðir og ásetingar hjá landsins stovnum og myndugleikum mugu vera í samsvari við andan í hesi lóg og hava uppruna í henni.
- (2) Nú er ósamsvar millum lógir ella ógreiða; tá fellur lægri áseting fyri hægri, og ógreiða fyri rættvísi og frælsi.

§43. Markregla

- (1) Ongin lóg, kunngerð ella avgerð, onki boð ella krav kann fara um mark.
- (2) Ásetingar mugu vera skikkaðar at náa máli sínum og ikki fara longri enn neyðugt.

§44. Líkaregla

- (1) Øll eru líka fyri lógini.
- (2) Nú skal meting gerast, tá skal tað líka vera líka, og tað ólíka vera ólíka viðfarið.

§45. Tilfeingi

- (1) Landsins stovnar varða um tilfeingi landsins.
- (2) Er ætlan at vinna úr tilfeingi, tá skal landið krevja gjöld ella tryggja øllum vinnurætt.

14. Løgtingið

§46. Tingið

- (1) Á tingi skulu viðgerast øll landsins týðandi mál. Á tingi fær fólkíð rødd, og landið tekur støðu sína.

- (2) Tingið hefur lóggávuvald og fíggiarvald og lut í eftirlitisvaldi og uttanlandsvaldi.

§47. Tingmenn

- (1) Tingið ásetur tingmannatalið.
- (2) Tingið ásetur valskipan, ið kann fevna um bæði økisvaldar og landsvaldar tingmenn.

§48. Val

- (1) Valbærur er hvør, sum hefur valrætt til tingið.
- (2) Tingið ger sjálvt av, hvør av røttum er valdur.
- (3) Tingið ger av, um valdur tingmaður, ið hefur framt brotsverk, eigur at sita á tingi.

§49. Valskeið

- (1) Tingið skal veljast í fýra ár í senn.
- (2) Eru triggir fjórðingar av øllum tingmonnum fyri, kann tingið samtykkja, at val skal verða í ótíð.
- (3) Gamla tingið eigur sæti, til nýggja tingið er sett.
- (4) Tingformaður setur tingið innan tvær vikur eftir val.

§50. Tingstarv

- (1) Tingmenn røkja sæti sum álitisstarv eftir sannføring síni.
- (2) Samtykkir tingið samsýningar tingmanna ella landstýrismanna, fær henda samtykt gildi eftir næsta val.
- (3) Tingmenn mugu ikki, tá tingið situr, vera í álitisstørvum, í ráðum og nevndum undir landinum ella sita sum dómarar.

§51. Tingformaður

- (1) Tingið velur formann og næstformenn.
- (2) Tingformaður situr alt valskeiðið, uttan so at triggir fjórðingar av øllum tingmonnum krevja hann frá.

§52. Tingseta

- (1) Tingið verður sett á ólavsøku eftir gomlum siði.
- (2) Á ólavsøkutingi skal tingformaður siga frá teimum tinglógum, ið samtyktar eru farnu tingsetuna. Á sama hátt skal lögmaður siga frá kunngerðum.

§53. Ólavsøkurøða

- (1) Lögmaður skal á ólavsøku í røðu greiða frá landsins støðu, og hvat landsstýrið hefur í hyggju.
- (2) Tingmenn skifta orð um røðuna.

§54. Tingsins virki

- (1) Tingið sjálfvtt ásetur tingskipan sína, og tingformaður skipar tingsins virki.
- (2) Umframtt tingmenn sjálvar kunnu bert lögmaður, landsstýrismenn og tignarlig umboð mæta og taka orðið á tingi.
- (3) Er uppskot lagt fyri tingið, skulu fleiri tingmenn vera mættir enn ekki, um samtykt skal verða. Eru fleiri fyri enn ímóti, er uppskot samtykt. Umboð verða vald eftir lutfalli.
- (4) Tá tingið hefur umrætt alment mál, kann tingið gera sínar niðurstøður í samtykt.

§55. Nevndir

- (1) Tingið skipar seg í nevndir.
- (2) Tingið skal í øllum førum velja rættarnevnd, fíggarnevnd og uttanlandsnevnd.
- (3) Nevndirnar skipa seg sjálvar. Nevndarformenninir kunnu skipa undirnevndir, ið skulu vera umboðandi.
- (4) Nevndirnar kunnu fremja hoyringar og kanningar, lógarfyrireiking og annars viðgera øll mál á sínum øki.

§56. Innlit

- (1) Tingfundir eru almennir. Frítt er at endurgeva og varpa íkring tingfundir.
- (2) Eisini nevndarfundir, hoyringar og aðrar viðgerðir eiga at vera almenn ella til skjals.
- (3) Bæði tingfundir og aðrar viðgerðir kunnu tó lokast, um tað er neyðugt.

§57. Sømdir tingmanna

- (1) Ongin myndugleiki má leggja hond á tingmann ella reisa ákæru uttan samtykki frá tinguinum. Tó kann tingmaður takast á búri.
- (2) Tingmenn standa ekki til svars uttantings fyri tí, teir siga innantings.

15. Landsstýri

§58. Lögmaður

- (1) Løgtingið skipar lögmansval. Lögmannskeiðið fylgir tingskeiðinum.
- (2) Heldur tingið, at lögmaður hefur ekki umsitið embætti sítt á lógligan hátt, kann tingið geva ábreiðslu og krevja, at hann fer frá. Tá skipar lögtingsformaður fyri hoyring, har tingið setur fram ábreiðslur sínar.

Atkvøða triggir fjórðingar fyri, fer løgmaður frá. Síðan tekur varaløgmaður við.

§59. Landsstýri

- (1) Løgmaður situr í landsstýrinum saman við landsstýrismönnum. Løgmaður ger av, hvør er varaløgmaður.
- (2) Løgmaður skjýtur upp landsstýrismannaevni. Løgtingið góðkennir landsstýrismenninar.
- (3) Er løgmaður tingvaldur, skulu landsstýrismenn vera tingmenn.

§60. Landsstýrismenn

- (1) Løgmaður kann loysa landsstýrismenn úr starvi.
- (2) Løgtingið kann krevja landsstýrismann frá sambært mannagongdini viðvíkjandi ábreiðslu.

§61. Starvsstjórn

- (1) Løgmaður kann biðja fólk fyribils røkja landsstýrissess ella annan sess, sum tingið skal góðkenna. Tann, ið soleiðis starvast, kann bert gera tað, ið neyðugt er. Somuleiðis kann landsstýrið bert gera tað neyðugasta, tá val er útskrivað.

§62. Málsøki

- (1) Løgmaður býtir tey málsøki millum landsstýrismanna, sum tingið ikki hevur býtt ella lagt til óheftar stovnar.
- (2) Landsstýrismenn fáa tær heimildir, sum í siðvenju ella lóg eru lagdar til tey málsøki, teir hava fingið.

§63. Samskipan

- (1) Løgmaður boðar regluliga til landsstýrisfundar.
- (2) Landsstýrið tekur í felag støðu til lógir, samtyktir og fíggarætlan, ið skulu leggjast fyri tingið.

§64. Eftirlit

- (1) Løgmaður ansar eftir, at landstýrismenn sita um málsøkini á lógligan og fullgóðan hátt.

16. Dómstólar

§65. Dómstólar

- (1) Dómstólarnir í Føroyum eru løgrætturin og teir lægru rættir, ið skipaðir verða, umframt slíkir felags rættir, sum lögtingið viðurkennir. Aðrar dómstólar kann landið ikki seta, men bert skipa framferðina hjá nevndu stovnum.

17. Kommunur

§66. Kommunur

- (1) Føroyar eru skipaðar í kommunur undir landsins eftirliti.
- (2) Kommunurnar hava heimild at skipa viðurskiftini á staðnum eftir egnum fortreytum, eisini í millum-kommunalum samstarvi. Kommunurnar hava rætt at líkna á skatt til tess at fígga viðurskifti síni.
- (3) Kommunurnar tryggja búseting og trivnað á øllum plássum í kommununi. Kommunusjálvræðið verður framt við virðing fyri rættindum borgaranna.

18. Aðrir stovnar

§67. Aðrir óheftir stovnar

- (1) Óheftir stovnar fáa vald eftir hesi skipan ella sambært tinglóg. Løgtingið kann áseta, at tingið skal góðkenna evstu leiðslu í óheftum stovnum.

§68. Landssakførari.

- (1) Løgtingið kann góðkenna landssakførara at taka sær av rættarmálum landsins og at veita landsins stovnum ráð.

19. Lóggávuvald

§69. Lóggávuvald

- (1) Løgtingið hevur lóggávvaldið.
- (2) Landsstýrið kann tó leggja fram uppskot fyri løgtingið.

§70. Lóggávuheimild

- (1) Løgtingið kann lóggeva til tess:
 - (1)(1) at uppfylla og skipa hesa stjórnarskipan,
 - (1)(2) at skipa og tryggja búskapin,
 - (1)(3) at tryggja og veita lóg og landaskil,
 - (1)(4) at veita og virða vælferð og trygd,
 - (1)(5) at virða og fremja fólksins rættindi.
- (2) Løgtingið kann ikki geva lógir, sum av røttum eru dómar ella avgerðir ella skulu skipast eftir øðrum mannagongdum eftir hesi skipan ella stríða ímóti rættindum fólksins.

§71. Lóggávumannagongd

- (1) Uppskot kunnu leggjast fyri tingið frá ólavsøku til mikkjalsmessu. Síðan kunnu uppskot bert leggjast fram, um triggir tingmenn av fyra viðmæla.
- (2) Eftir val falla øll framløgd uppskot burtur.

- (3) Eftir framløgu beinir tingformaðurin uppskot í nevnd. Nevndirnar kunnu skipa almennar hoyringar og annars tær kanningar, ið neyðugar eru. Nevndirnar kunnu skjóta upp broytingar innan karmarnar á lógini.
- (4) Síðan skulu uppskot fyri trýggjar ferðir á tingi. Eftir aðru viðgerð kunnu bert átøkar broytingar gerast.
- (5) Nú er tinglóg samtykt; tá ger tingformaður hana kunnuga í kunngerðarblaði. Lógin fær tá gildi á ólavsøku komandi ella seinni sum samtykt.
- (6) Trýggir av fyra tingmonnum kunnu samtykkja, at lóg fær gildi beinanvegin ella við afturvirkni.

§72. Millumlandalógir

- (1) Nú kann løgtingið mæla til lógir sambært samveldis-skipan ella sáttmála; tá skal framferðin vera tann sama sum við øðrum tinglógum.

§73. Kunngerðarlóggáva

- (1) Løgtingið kann veita landstýrismonnum ella óheftum stovnum heimild at áseta almennar reglur í kunngerð.
- (2) Kunngerðir mugu ikki stríða móti heimildini ella fara út um hana.
- (3) Nú býður kunngerð tinginum ímóti; tá kann tingið samtykkja, at kunngerðin fer úr gildi.

20. Stjórnarvald

§74. Stjórnarstovnar

- (1) Landsstýrið er ovasti stjórnarstovnur.
- (2) Heimildir kunnu sambært lóg ella tingsamtykt ella fyriskipan løgmans latast einstökum landsstýrismonnum ella óheftum stovnum.

§75. Stjórnarstarv

- (1) Stjórnarstovnarnir skulu fremja, halda og útinna hesa skipan og allar tinglógir.

§76. Fyrisiting

- (1) Á hvørjum málsøki skal vera fyrisiting skipað samsvarandi greiðari heimild.

21. Dómsvald

§77. Løgrættur

- (1) Løgrætturin er ovasti kærudómstólur í Føroyum.

§78. Dómsvald

- (1) Dómstólarnir royna øll mál um revsing, trætur millum manna og fyrisitingarmál. Løgtingið kann tó lata fyrisitingarligar dómstólar taka sær av trætu og fyrisitingarmálum. Hesi mál kunnu síðan altíð leggjast fyri vanligu dómstólarnar.
- (2) Dómstólarnir skulu døma eftir lógini, rætta lógina og gera lóg á, har ongin lóg er.
- (3) Dómstólarnir skulu royna allar lógir, kunngerðir, avgerðir og aðra almenna framferð og tryggja, at henda skipan verður hildin.
- (4) Nú er dómstólur varur við skeiva framferð; tá kann hann velja betri tulking uttan afturvirkni.
- (5) Nú er rættur varur við eldri lóg, ið stríða kann ímóti stjórnarskipanini; tá kann hann velja at senda tinginum hana til samtyktar av nýggjum.

22. Fíggjarvald

§79. Skattur

- (1) Ongin skattur skal líknast á uttan við greiðari heimild í lóg.
- (2) Skattur kann ikki líknast á við afturvirkni.

§80. Fíggjarætlan

- (1) Landsins stovnar kunnu ikki gjalda útreiðslur uttan heimild í landsins fíggjarætlan, dómi ella aðrari fíggjarheimild.
- (2) Fram til apríl kunnu útreiðslur gjaldast eftir farnu fíggjarætlanini.
- (3) Óheftum stovnum nýtist ikki at vera við á fíggjarætlan landsins.
- (4) Heimildarlógir og almennir sáttmálar kunnu treyta, at fíggjarkrøv krevja játtan.

§81. Játtanarskipan

- (1) Almenn játtanarskipan skal samtykkjast sum tinglóg.

§82. Mannagongd

- (1) Landsstýrið leggur fyri mikkjalsmessu fram uppskot um fíggjarætlan landsins fyri komandi ár.
- (2) Er fíggjarætlanin ikki samtykt fyri árskifti, skal landsstýrið leggja fram uppskot um fyribilsjáttan.
- (3) Tingið viðger fíggjarætlanina á trimum fundum umframt í nevnd.
- (4) Tingið tekur ímóti serligum umbønnum frá dómstólunum og óheftum stovnum.

- (5) Allar metingar í fíggjarætlanini skulu óheftir stovnar gera.

§83. Fíggjarnevnd

- (1) Løgtingið velur fíggjarnevnd at fylgja við og ummæla øll fíggjar- og búskaparviðurskifti landsins.

§84. Eykajáttan

- (1) Løgtingið kann veita landsstýrinum ella øðrum stovnum eykajáttan.
- (2) Nú hevur mál skund ella er lítið týðandi; tá kann fíggjarnevndin veita eykajáttan.

§85. Roknskapir

- (1) Landsstýrið og allir óheftir stovnar leggja innan seks mánaðir eftir fíggjarárslok roknskapir sínar til góðkenningar á tingi.

§86. Grannskoðan

- (2) Løgtingið velur nakrar løgtingsmenn at vera løgtingsgrannskoðarar.
- (3) Løgtingið velur eisini landsgrannskoðara at kanna og ummæla allar almennar roknskapir.

§87. Landsbanki

- (1) Landsbankin skal umsita fæ landsins og tey fíggjar- og búskaparmál, sum ikki eru løgd landsstýrinum at umsita.
- (2) Eftir uppskoti frá løgmanni velur løgtingið triðjahvørt ár tríggjar nevndarlimir bankans at sita í seks ár. Nevndin velur stjórn bankans.

§88. Búskapargrunnur

- (1) Landsbankin skal umsita búskapargrunn.
- (2) Metir landsbankin tað ráðiligt, kann grunnurin lata av vinninginum í landskassan ella at býta millum íbúgvanna í landinum.

23. Eftirlitisvald

§89. Eftirlitisvald

- (1) Dómstólarnir ansa eftir, at henda skipan og lógir verða hildnar og royna framferð. Løgtingið ansar eftir, at landsstýrið og fyrisitingin virka sambært lóg og politiska viljanum.

§90. Fyrispurningar

- (1) Tingmenn og tingnevndir kunnu hvør í sínum lagi spyrja landstýrismenn, tingformann og óheftar stovn-

ar um embætisfærslu teirra.

- (2) Fyrirspurningar kunnu setast og svarast munnliga ella skrivliga, í samráði ella á tingfundi.

§91. Nevndareftirlit

- (1) Tingnevndirnar kunnu skipa hoyringar og krevja ein og hvønn at mæta við vitnisskyldu.
- (2) Tingnevndirnar kunnu skriva frágreiðingar um kanningar sínar.

§92. Ábyrgd

- (1) Nú metir lögtingið, at landsstýrismaður hevur ikki hildið skyldur ella heimildir sínar; tá kann tingið staðfesta ónøgd sína við ábreiðslu, samtykt ella við at ákæra fráfarnan landsstýrismann.

§93. Fólksins umboðsmaður

- (1) Tingið velur fólksins umboðsmann.
- (2) Umboðsmaðurin kannar fyrisiting, avgerðir og dóm- ar hjá landsins myndugleikum. Umboðsmaðurin kann ummæla og gera tilmæli, men kann ikki taka ella broyta avgerðir.

24. Uttanlandsvald

§94. Samveldi

- (1) Føroyar kunnu sambært sáttmála vera í samveldi við øðrum londum og ríkjum.
- (2) Nú vil tingið broyting í verandi støðu; tá skal tingið samtykkja hetta eins og lóg við avgjördum meiriluta. Eitt ár eftir viðtøku tingsins skal fólkið atkvøða um broyttu støðuna, og tá skal vanligur meiriluti ráða.
- (3) Ein og hvør samveldisstøða, har samveldisstovnar fáa vald, ið annars liggur hjá landsins stovnum, skal greinast væl í sáttmála. Samveldið kann ikki gera seg inn á rættindi fólksins. Fremstu stovnar landsins ansa eftir, at andin í hesi stjórnarskipan og sjálvræði Føroya ikki koma í vanda í samveldisstøðu.

§95. Umboðan

- (1) Landsstýrið umboðar Føroyar mótvegis útlondum.

§96. Uttanlandsnevnd

- (1) Lögtingið velur uttanlandsnevnd.
- (2) Nú ætlar landsstýrið at gera sáttmála við onnur lond ella at samráðast um felags viðurskipti; tá skal landsstýrið ráðføra seg við uttanlandsnevndina.
- (3) Uttanlandsnevndin kann áleggja limum sínum tagnarskyldu í týðandi málum.

- (4) Uttanlandsnevndin leggur tilmæli um sáttmálar millum landa fyri tingið og røkir tingsins heimildir og eftirlit, tá samráðingar eru.

§97. Samtykki

- (1) Løgtingið skal samtykkja millumlandasáttmálar.
- (2) Landsstýrið leggur fram sáttmálarnar saman við frágreiðing um tað, sum krevst til tess, at sáttmáli kann verða framdur.
- (3) Merkir sáttmáli, at lógir skulu samtykkjast, ella hevur hann sjálvur beinleiðis lógarkraft, skal sáttmálin viðgerast eftir regluni um millumlandalógir. Annars er tingsamtykt nóg mikið.
- (4) Nú er sáttmáli millum landa samtyktur, sum stríðir ímóti lógum landsins; tá skal sáttmálin ganga framum. Men er sáttmálin ikki samtyktur eftir regluni um millumlandalógir, tá vinna landsins lógir.

25. Neyðrættur

§98. Neyðstøða

- (1) Í neyðstøðu kann lögmaður lýsa undantaksstøðu í landinum. Tá kann hann seta til viks lógir og fyriskipanir, at ikki størri virði ella trygd landsins skulu fara fyri skeytið.
- (2) Nú berst so á, at landsins stovnar fáa ikki hildið hesa skipan ella landsins lógir í neyðstøðu; tá skulu avvarðandi stovnar skjótast til ber boða tinginum frá.
- (3) Løgrætturin skal meta, um rætt er atborið í neyðstøðu.

26. Gildi og samtykt

§99. Samtykt

- (1) Henda stjórnarskipan kemur í staðin fyri lóg um stýrisskipan Føroya.
- (2) Henda stjórnarskipan eins og seinni broytingar í henni skulu samtykkjast á tveimum løgtingum á rað og síðan við fólkaatkvøðu. Vanligur meiriluti skal ráða, men í minsta lagi eitt ár skal vera ímillum seinnu tingsamtyktina og fólkaatkvøðuna.

§100. Gildi

- (1) Henda stjórnarskipan er fram um lógir. Ongin lóg ella siðvenja má tí vera hildin galda, bert tí hon er eldri enn henda skipan ella hevur verið told í langa tíð.

Skipanin

Bárður Larsen & Kári á Rógvi

Føroya framtíð sum land við politiskum stovnum og frælsum fólki er nær teingd at, hvussu vit skipa hetta landið við tingi og stjórnarlagi. Henda grein er almenn viðgerð av, hvussu ein slík skipan kann gerast og til hvat endamál

Á tingi fær fólkið rødd

Føroyingar læra allir í skúlanum um, at Sigmundur Brestirson boðaða kristnitrúnna á tingi. Tíverri hava føroyingar ikki sjálvir varveitt skrivligar keldur frá teirri tíðini, vit kenna tí hendingina frá íslenskum søgum, sum vóru skrivaðar bæði í øðrum landi og langt aftaná. Men hóast vit ikki vita alt, ið fór fram, so er ein stjórnarligur kjarni í hesum hendingum.

Føroyingar hildu ting, og á tingi fekk fólkið rødd. Norski kongurin hugsaði óivað eisini um vald sítt í Føroyum, og ikki bert um kristniboðan, og summi vóru helst longu kristin. Men skuldi landið taka við kristnum lógum og seta úr gildi heidnar lógir, og skuldi landið viðurkenna valdið hjá kongi, so mátti tað fara fram á tingi. Søgjan sigur okkum, at Sigmundur mátti vinna sær samgongufelagar, og seta uppskotið fram fleiri ferðir, áðrenn tað var samtykt, og andstøðan síðani sigraði, men tá avtornaði var ein nýggj breið semja gjørd.

Í so máta er onki nýtt undir sólini. Føroyingar berjast ikki longur við svørði og spjóti, men annars líkist politikkurin í Føroyum sær sjálvum: fólkið velur sær umboð, hesi stríðast á tingi, bæði um innlendis viðurskifti og samveldi við útlendskt vald. Siðir skifta, men skipanin heldur fram. Valdsbýti og valdskákan eru tey somu, fólkið mótvegis politikarum, land ímóti ríki, ting ímóti høvdingum, vald mótvegis rættindum, skiftandi samgongur og skiftandi undirtøka fyri ymsum rákum og ætlanum. Men náttúran í skipanini er hin sama.

Tilgongdin

Føroyska stjórnarskipanartilgongdin seinastu árin kann helst lýsast sum ein tilgongd, ið byrjaði við fullveldistilgongdini, men helt fram við undirtøku frá øllum flokkum. Frá at verða ein partur av eini fullveldistøku vendist áhugin ímóti sjálvari stjórnarskipanarhugsjónini (konstitútion-alismu).

Endamálið er nú eisini at viðtaka eitt politiskt skjal – at byggja land. Tann grundleggjandi lógin er ikki bara viðtøka av politiskum amboði, ella at skapa fyrirteytir fyri rættartrygd. Tilgongdin er nú meira tann organiska heldur enn tann mekaniska fatanin av lóg. Stjórnarskipanin skal vera partur av føroysku fólkasálini og vaksa og búnast við fólkinum. Tann samtykta skipanin verður partur av eini sjálvsmynd, ið áhaldandi kann nýttulkast, heldur enn bert at vera turrar reglur við óbroytiligum allýsingum.

Vit kunnu siga, at endamálið við føroysku stjórnarskipanini er:

- a) At endurskapa okkum sum samfelag við at taka samanum, útdýpa og menna elligomlu virði okkara.

- b) At skapa eina tjóðskaparliga semju um at lýsa av nýggjum stovnar landsins. Skipan og stovnar verða við hesum endurnýggjað í styrki og undirtøku, tá fólkið eftir tilmæli frá umboðum sínum samtykkir nýorðaðu skipanina.
- c) At skapa eina tjóðskaparliga semju um at lýsa av nýggjum landsins støðu í samveldi við onnur lond.
- d) At laga eina stýrisskipan, har völdini verða stovnað ella staðfest og skipað mótvegis hvørjum øðrum.
- e) At staðfesta tey rættindi, fólkið longu hefur og menna tey víðari og útdýpa tey.

At velja sær skipan

Fleiri orsökir eru til at velja sær eina skrivaða stjórnarskipan heldur enn bert at lata skipanina mennast í siðvenju ella í tulating at mýkja eina ónøktandi stýrisskipanarlóg. At binda seg til formligar reglur prógvar og ávísir. Tá ein skrivað stjórnarskipan er samtykt, verður verri at seta spurning við gildi og undirtøku.

Í øðrum lagi tryggjar tað formliga atlit til varni og eftirlit. Nú uppskot til nýorðing av stjórnarskipanini er skrivað, fáa góðkennandi myndugleikin, føroyska fólkið, og tann ummælandi myndugleikin, politiska grundlógarnevndin, landsstýrið og síðani tingið, ríkilig høvi til at umhugsa tað rætta ella skilagóða við ætlanini. Eisini tá skipanin er samtykt fáa politisku stovnarnir, rættirnir og fyrisingin betri hildið seg til skipanina, tá hon er skrivliga samtykt.

Ein triðja funksjónin er sjálvst hetta at kunna samtykkja aftaná umrøðu og kjak. Er stjórnarskipanin ikki skrivað, er lítið sannlíkt, at samfelagið fer undir einstakar, viðfevnandi viðtøkur. Heldur verða broytingarnar einans smærri og siðvenjubundnar og grundaðar á mishapp og ótilvitaða tilgongd hjá fleiri ættarliðum meira enn á tanka og val hjá einstökum ættarliði. Stjórnarskipanin gerst eftir umrøðu og kjak lættari ein partur av fólksins mentan eins og ein endurspeglung av mentanini.

Fjórdi funksjónin er greiðandi funksjónin. At gera viðtøkur sínar skrivliga ger tað meira sannlíkt, at tær verða greinaðar í smálutir. Við øðrum orðum eru skrivliga útgreinaðar viðtøkur við til at fremja eitt kjak og umhugsni, sum ikki eins lætt kann náast í sambandi við bara munnligar semjur og ótilvitaða venju.

Triðja funksjónin við skrivaðari stjórnarskipan, nevnd omanfyri, hefur tó serligar samfelags- og heimspekiligar fyritleytingir. Allur politikkur og allar politiskar broytingar – eisini stjórnarskipanarligar – stava frá og kunnu bólkast í tríggjar ymiskar samfelagsformar:

1. tann organiska ella siðvenjubundna,
2. tann ófrælsa grundaðan á vilja, og
3. tann frælsa og fólkaræðisliga grundaðan á vilja.

Á grundlógaráðstevnuni í mars 2003 vóru kendu orðini hjá Alexander Hamilton tikin fram, ið lýsa júst hesa støðuna um at vilja velja tað góða og frælsa og duga at umhugsa og velja, heldur enn av óvart og harðræði at detta um onkra tilvildarluga skipan :

“It has been frequently remarked that it seems to have been reserved to the people of this country, by their conduct and example, to decide the important question, whether societies of men are really capable or not of establishing good government from reflection and choice, or whether they are forever destined to depend for their political constitutions on accident and force.”

Bretska samfelagið er dømi um samfelag, har stjórnarskipanin í stóran er mun er grundað á tann fyrsta formin, siðvenjuna. Í Bretlandi eru virðini og politiska skipanin spakuliga seyðraði niður gjøgnum ættarliðini. Sjáldan hava bretar tikið stór lop á øllum økjum í senn. Heldur hava teir spakuliga rættað og tillagað samfelagið til ítøkiligar royndir. Bretland hevur ongan viðtikna samlaða og skrivaða stjórnarskipan. Slíkt vildi ikki hóskað væl til bretska hugsunarhátt. Ístaðin eru ein røð av tinglógum, í nýggjari tíð til dømis lógin um skotska heimastýrið og lógin um at fara upp í ES, saman við siðvenju tilsamans tann bretska stjórnarskipanin.

Annar formurin av teim nevndu hevur røtur aftur so langt menn minnst. Altíð hava tað verið kreftir og valdsharrar, sum hava tikið valdið og við meira og minni undirtøku stýrt samfelagnum omanifrá og niðureftir. Onkuntíð hevur úrslitið undir slíkum viðurskiftum verið, at grundvirðini í skipanini eru fest í skrivaða stjórnarskipan. Dømi eru einaveldislýsingin frá 1661 og kongalógirnar fyri danska og fyri norska ríki, sum grundsettu einaveldið í teimum ríkjum, sum eisini vit vóru knýtt at.

Triði formurin hevur eisini ómínniligar røtur í politiskari søgu og í hugaheimi hjá fólki. Dømi kann vera nevnt um jødiska fólkið og sáttmála tess við Harran. Hesin gamli sáttmálin endurspeglar eina fatan av, at fólksins lagna ikki bert var tilvild, men at fólkið valdi tann góða sáttmálan. Nútíðar hugsanin um skrivaðar grundviðtøkur – stjórnarskipanir – hevur somu samfelagsáskoðan sum grundarlag. Eftirtíðin hevur givið Hamilton rætt, tí flestu skipanir síðani eru umhugsadar og valdar skipanir, sum fólk hava tikið undir við, tó at mangt eisini er vavt upp í tær, sum heldur var tilvild og mishapp enn umhugsaður vilji.

Hvørjar av hesum trimum slóðum hava føroyingar so elt í søgu síni? Helst er rættast at siga, at føroyingar og Føroyar hava elt allar trýggjar. Í fornari tíð hevur siðvenjan verið týðandi karmur um skipanina. Menning av og broyting av samfelagnum helt seg til siðvenjuna og bøtti og broytti í smáum, so skipanin altíð var átøk venjuni. Enn eru føroyingar fyri stóran part at samanbera við bretar, tá tað kemur til at velja siðvenju og tað ítøkiliga, eisini ítøkiligar og smærri broytingar, fram um almennar og alfevnandi reglur ella kolveltingar og óroyndar alloysnir.

Tíðliga kemur tó annað modelið í kapping við tað fyrsta. Fremmandur vilji til vald yvir hesum oyggjum ger seg galdandi longu fyri túsund árum síðani, fyrst við norskum og síðan donskum yvirræði. Hesin fremmandi hugur at stýra Føroyum er runnin saman við føroyskari undirtøku, og útlenski viljin hevur eisini viljað gjørt væl heldur enn at kúga. Men viljin til vald hjá hesum ríkjum hevur víst seg at ganga fram um vilja at gera væl. Hvørki kongar ella stjórnir høvdu uttan himpr latið Føroyar tikið seg úr samveldi, bara tí føroyingar hildu tað vera frálíkt hugskot.

Seinni í tíðini vaknar medvit føroyinga, og vit fara eisini at fáa tilvitaða ávirkan á egið samfelag. Men ikki fyrr enn nakað væl er liðið av tjúgundi øld er viljabroyting eins sterk og siðvenjukend tillagan. Viljin til umhugsadar broytingar sínist sjálvsagt bæði innlendis og mótvegis ríkinum, bæði higar og hagar partapolitiskt og tjóðskaparliga.

Skal ein skrivað og fólkaræðislig stjórnarskipan verða viðtikin fyri landið Føroyar, so er greitt, at føroyingar mugu búgva seg til meira enn nú at kjakast um og meina okkurt um grundleggjandi stjórnarspurningar. Annars er ivasamt, um vit eru búgvín til okkara egnu stjórnarskipan. Sögan, serliga í seinnu helvt av tjúgundi øld, hevur avdúkað vantandi evni at velja við støði í egnum virðum, og í ov stóran mun ein hug til at lata tilvild ella fremmandan vilja og fremmanda fyrimynd ráða. Heimastýrisskipanin er dømi um innanhýsis ósemju, men eisini um ov tilvildarlig viðurskifti, ið góvu fremmandum vilja og fremmandari fakligari fatan frítt rásarúm at áseta og tulka form og

innihald. Yngra stýrisskipanarlógin er eisini dømi um skipan, ið varð til at kalla uttan fólksliga tilvitan ella val, men heldur í stóran mun treytað av tilvild og óbeinleiðis fremmandum valdi ígjøgnum fakligt ræði á tilvitskuni hjá føroyingum.

Hóast skrivaða stjórnarskipan, har tær skrivaðu reglurnar ganga fram um siðvenju og hava betri rætt, er kortini náttúrligt, at skipanin í ávísan mun verður smurd og tillagað í venju, serliga har hon er ov stirvin og lítið tillagað. Tá má teksturin víkja fyri broytingum í venju á minni grundleggjandi økjum. Men mong dømi eru tó um, at lond eisini óformliga lata størri og grundleggjandi broytingar henda. Dømi er Noreg, har so grundleggjandi viðurskifti sum tingræði ikki síggjast í skrivaðu skipanini, men eru viðurkend so líðandi, eisini hóast norska stjórnarskipanin annars formliga er broytt sera ofta. Eisini í Danmark eru stórar broytingar søguliga farnar framvið tekstinum, og ongin hugsar í álvara í dag um at lata stóru avbjóðingarnar á gáttini til næsta ártúsund endurspeglast í skrivaðu stjórnarskipanini. Somuleiðis í amerikansku samveldisstjórnarskipanin í skal ofta kollveltingarkend støða til, áðrenn álvara verður gjørt av at gera broytingar í stjórnarteksti.

Slíkur vani at lata stórar broytingar henda uttan støði í teksti er helst tekin um, at grundvirðini í politisku skipanini meira eru stýrd av tilvild og siðvenju (traditionálistu) enn umhugsan og vali (frælslyntari konstitutiónalismu), sjálvst um tey flestu halda skipanina vera grundaða á binding til skrivaða skipan og val. Sum meira greind niðanfryi, er trupulleikin kanska júst tann, at vesturlenska konstitutiónalisman er ein illa skild skipan, sum ofta í veruleikanum ikki hevur breiða undirtøku, ikki minst vegna tær umstøður, hon vanligar verður til undir.

Mangir hættir eru at lýsa eina stjórnarskipan, og ongin einstøk lýsing kann vera einsamøll. Men flestu eru samd um, at eitt høvuðsendamál við skrivaðari stjórnarskipan er at skapa støðuleika og framhald. Vit kunnu siga, at endamálið í stóran mun er, at vit skulu verja okkum móti okkara egna lættsinni. Søgnin um Odyssees verður ofta tikin fram at lýsa hesa støðu. Tá Odyssees á longu ferð síni kom fram við oygni har sireurnar sungu, visti hann, at hann ikki fór at standa ímóti vakra sanginum, og tað fór at gera enda á honum. Hann gav tí monnum sínum boð um at fáa sær voks í oyrini, og síðani at binda Odyssees sjálvst til mastrina við boðum um ikki at loysa hann aftur, fyrr teir vóru farnir framvið oygni. Hann vildi sjálvst hoyra sangin, men vera bundin til ikki fella fyri freisting, meðan menn hansara ikki sluppu at hoyra sangin og tí eisini vóru bundnir.

Søgan um Odyssees lýsir væl *sjálvbindingina* sum eitt høvuðsendamál við hugsjónini aftanfryi stjórnarskipanir. Vit vilja verja okkum móti freistingum, ið vit kundu staðið ímóti eftir nærri umhugsan. Men við íblástri frá norska heimspekinginum Jon Elster kunnu vit eisini seta spurning við sjálvst grundarlagið undir hugsjónini um eina hægri stjórnarskipan.

Elster hevur eisini víst á, at í veruleikanum eru stjórnarskipanir eins ofta roynd hjá einum samfelag til ikki at binda seg sjálvst, men meira at binda onnur. Besta dømið er, at ein vanligur meiriluti í samfelagnum í dag viðtekur eina skipan, sum síðan seinni samfelag bara skal kunna broyta við serligum meiriluta. Á tann hátt vil sami meiriluti binda onnur til at taka undir við sínum virðum. Tí kann verða sagt, at ein stjórnarskipan ikki má vera verri at broyta enn at viðtaka upprunaliga, um hon skal vera legitim og umboða eina sjálvbinding meira enn eina binding av øðrum. Uppskotið til føroyska stjórnarskipan fylgir hesum í grein nýtiognýggju, men einans fær stjórnarskipanir í heiminum gera tað sama.

Modernaðar stjórnarskipanir kunnu sigast at vera tað sama fyri eitt samfelag, sum eitt superego er fyri eitt menniskja. Men hevur eitt samfelag tørv á einum superego? Eisini tá ein stjórnarskipan er ein reiðilig roynd at sjálvbinda heldur enn at binda onnur, kann spurnartekin verða sett við, um hetta er rætt. Flestu stjórnarskipanir eru upprunaliga vorðnar til í sambandi við kollvelting og kreppur av ymsum slagi. Tað er sum um tað kensluøsta fólkið í einum rúsi vil tryggja seg móti sær sjálvum í meira friðarligum og støðugum tíðum. Hetta kann samanberast við, at maður meðan hann er fullur samtykkir viðtøkur fyri, hvussu lívið skal livast, tá hann er edrúur.

Onnur søgn er um Jason, ið siglir framvið somu oygni hjá sirenunum og møtir sama vanda sum Odyssees. Jason og hansara menn bjarga sær ikki við at binda seg til mastrina ella typpa oyruni. Teir vera afturfyri bjargaðir av himmalska songinum hjá Orfeus, ið bergtekur teir so, at teir gloyma alt um sireurnar og heldur sigla móti tryggari leiðum. Vóru teir bundnir sum Odyssees, kundu teir ikki velja ímillum at lurta eftir sirenunum ella Orfeus, men máttu – menninir í kvirru og høvdingin bundin – sigla tað ávísu, bundu leið.

At flestu stjórnarskipanir eru vorðnar til í sambandi við eina kreppu ella kollvelting, tá flestu borgarar politiskt eru ov lítið edrúiligir til at leggja virðini fyri framtíðar samfelagið, kann vera ein orsök til, at tekstir í stjórnarskipanum missa virðið við tíðini, tí samfelagið, sum undir og stutt eftir kreppu vildi leggja treytir fyri seinni samfelag, vísir seg stutt sagt ikki at megna – ella vilja – tað, tá samanum kemur. Tann frælslynta konstitútionálistman víkur spakuliga fyri traditióonalismu og óskrivadari venju, tá rúsurin er runnin av.

Møguleiki er tó fyri, at føroyingar í síni tilgongd eru hepnari enn flestu onnur fólk. Long tíð er nú liðin síðan seinastu kreppu, og fólkið kann sigast aftur at vera nóg “edrúligt” til at leggja treytir fyri komandi samfelagið. Hetta sama kundi ikki sigast um fyrirteytirnar fyri heimastýris-skipanini ella yngru stýrisskipanarlógini.

Hvør grundin so er til sjálvbindingina í skrivaðu stjórnarskipanini, so kann stjórnarskipan vera hent sum politiskt skjál at nýskipa og endurnýggja samfelag og politisku skipan okkara.

Skipanin er bæði karmur og lóg

Spyrja vit alment, hvør munurin er millum vanligu lóg og stjórnarskipan (ella grundlóg), so kunnu vit vænta okkum fleiri ymisk svar. Flestu fólk munnu tó vera samd um nakrar heilt avgerandi høvuðsmunir. Tveir høvuðshættir verða ofta nýttir at lýsa munin. Annar er tann *formligi*, ið teingir seg at, hvussu lógin verður samtykt og broytt – hann er eisini viðgjørður omanfyri í sambandi við sjálvbinding. Hin er tann *innihaldsligi*, sum heftir seg við, hvørji viðurskipti, ið stjórnarskipanin hevur ásetingar um.

Formliga kann verða sagt, at meðan vanlig tinglóg ikki bindur komandi ting, so bindur stjórnarskipanin komandi ting, ið ikki kunnu avtaka ella broyta skipanina eftir vanligari lógarmannagongd. Stjórnarskipanin virkar vanligu sum ein lóg, ið formliga temur ella leiðbeinir tað politiska vald, ið einaferð er í einum ávísum samfelag. Dómstólarnir hava ofta seinasta orðið at siga í spurningum um tulkning av stjórnarskipanin. Men ongin kann endaliga vera omanfyri sjálvan heimilaran (fólkið og tingið ella hvør nú endaliga viðtekur skipanina) ið hevur skapað stjórnarskipanina og við henni innsett allar landsins myndugleikar, herundir dømandi myndugleikan. Stjórnarskipanin er tí formliga mest grundleggjandi (lógar) normur í einum ríki ella samfelag. Tað er ofta við henni, at lunnar verða lagdir undir sjálva rættarskipanina. Hon er tí sjálvt stovnandi skjalið í rættarskipanini. Skal stjórnarskipanin hava henda grundleggjandi týðning, má hon vera verri at broyta enn lóg. Kann hon broytast við vanligari lógarmannagongd, so kunnu vit kalla hana stjórnarskipan, men uttan

objektivar munir er verri at ímynda sær, at hetta kann hava nakran veruligan týðning. Onkur heldur tó, at ein serlig tilvitan, uttan objektivan mun, um eina skipan, ið verður kallað og hildin at vera stjórnarskipan ella konstitutiún heldur enn *lóg*, kann hevja hana upp um lógir, skapa serliga tign og ein mótvilja móti broytingum og tí geva henni eitt slag av stjórnarskipanarstöðu.

Spurningurin um ”stjórnarskipan”, ið er eins løtt at broyta sum lóg, leiðir okkum inn á spurningin um hin høvuðsháttin at lýsa eina stjórnarskipan, tann *innihaldsliga*. Sambært hesum hátti, kunnu vit siga, at formliga broytingarmannagongdin ikki hevur mest at siga, men heldur hvat stjórnarskipanin sambært egnum innihaldi hevur reglur um. Skipar og stýrir hon politisku skipanini og inniheldur (serliga eftir nýggjari fatan) reglur um rættindi hjá borgarunum, umframt móguliga at hava politiskt innihald sum at definera sivila og politiska samfelagið, kunnu vit siga, at talan er um stjórnarskipan ella konstitutiún eftir eini *innihaldsligari* lýsing.

At siga allar stjórnarskipanir eru stjórnarskipanir samsvarandi formligu fatanini, tí tær eru skrivaðar og meir ella minni vorðnar til eftir ætlan (onkrum slagi av ”deliberatiún”). Men hesar eru altíð í ein (oftast minni) ávísan mun eisini stjórnarskipanir eftir eini *innihaldsligari* ella ikki formligari fatan. Tað er tí, at óskrivaður ella *innihaldsligur* rættur hevur lagt seg afturat skrivaða orðinum (dømi eru Noreg (rættarsíðvenja) og USA (rættarreglur, skaptar og tulkaðar av dómsstólunum) men eisini tí, at tær, umframt at vera verri at broyta enn lóg, regulera og stýra politisku skipanini og hava ásetingar um rættindi.

Higartil hava Føroyar havt stjórnarskipan samansetta av fleiri skjølum – verandi og eldri stýrisskipanarlógum, síðvenju og samveldisskjølum (til dømis ríkisgrundlóg og heimastýrisskipan). Stýrisskipanarlógin frá 1993 er *formliga* stjórnarskipan, tí hon er verri at broyta enn lógir, og hon er stjórnarskipan *innihaldsliga*, tí hon skipar politiska valdið innanhýsis í Føroyum; á amerikanskum nevnt *frame of government*. Hinvegin er hon kortini rættiliga ófullfíggaður karmur um politisku skipanina. Men nógvar aðrar stýrisskipanarlógir hava fyrr vaksið seg til veruligar stjórnarskipanir ella konstitutiúnir. Eitt nú hava flestu stjórnarskipanar grundlógirnar hjá amerikansku londunum eina søgu, har tær tíðliga í tíðini mest vóru stýrisskipanarlógir (*frame of government*) og síðani vuku til veruligar stjórnarskipanir við frælsis- ella mannarættindum og ofta eisini sjálvdefinering (lýsing av tjóðini ella politisku eindini).

Tá greitt er, sum í Føroyum, at samfelagið vil hava eina stjórnarskipan at skipa stjórnarvaldið og rættindini hjá borgarunum, kemur næsti spurningur: hvat slag av stjórnarskipan skal tað verða? Fleiri ymisk “sløg” av stjórnarskipanum eru. Men serliga kann verða tosað um tveir bólkar.

Fyrst eru tað tær longu stjórnarskipanirnar, sum ofta áseta niður í smálutir. Dømi eru tann svenska, suðurafrikanska og týska. Slíkar stjórnarskipanir fáa sjálvdan høga tign, men minna heldur um vanligar lógir.

Síðani eru tað tær styttru stjórnarskipaninar, sum meira leggja høvuðskarmar fyri politisku skipanina enn áseta niður í smálutir. Dømi eru tann amerikanska, danska, íslenska og norska. Uppskotið til føroyska stjórnarskipan er millum hesar styttru stjórnarskipanirnar. Hetta slagið kann meira sigast at vera eitt slag av karmi um skipanina. Royndir hava víst, at tað er longri ímillum, at slíkar styttri stjórnarskipanir verða broyttar. Styttri stjórnarskipanir eru fyndugari, almennari og oftans betur gjøgnumhugsaðar. Royndirnar vísa, at slíkar stjórnarskipanir hava lættari við at fáa stöðu sum hevjað upp um lóg og veruliga virka sum stjórnarskipan. Tær krevja tó áhaldandi tulking og menning í venju, og eru á tann hátt ein samrenning av umhugsaðum vali og menning í síðvenju.

Hetta er fyri tað fyrsta tí, at stuttar og einklar ásetingar – ið styttri stjórnarskipanir oftast eru skrivaðar út frá, hóast tað ikki nýtist at vera so – eru munandi betri at skipa og ávirka atferðina hjá borgarunum, meðan royndirnar hinvegin vísa, at meira kompleksar, langar ásetingar hava verri við at ávirka og stýra.

Langar stjórnarskipanir áseta sum sagt vanliga meira í smálutum og hava tí ofta langar greinar og ásetingar umframt í greinum og orðum at vera langar samanlagt. Stjórnarrættarfrøðingurin Donald Lutz greiður á frálíkan hátt frá, hvussu neyvt samband er millum longd á stjórnarskipan og broytingaráseting. Hann vísir á, at langar skipanir oftari verða broyttar, júst tí tær eru langar og mangt er at fara eftir við teimum kritisku eygunum.

Fyri at finna eina javnvág og eina støðuga stjórnarskipan, sum virkar væl og leingi, er neyðugt at finna eina javnvág millum, hvussu long stjórnarskipanin er og hvussu trupul broytingarreglan er. Sambært fatanini hjá Lutz kunnu styttri skipanir lættari enn tær longri hava rímliga lætta broytingarreglu, tí tær verða neyvan broyttar so nógv kortini. Men er broytingarreglan ov løtt, er vandi fyri, at “skriðan” fer og stutta stjórnarskipanin verður broytt ov ofta. Tá vil hon vanliga eisini blíva longri við hvørjari broyting og enda sum ein minni væleydnað stjórnarskipan. At longri stjórnarskipanir áseta mangt í smálutum, fær eisini í sær sjálvum ta ávirkan, at tær koma at kennast meira sum lóg fyri borgararnar. Tískil er tignin eisini ein onnur, og kenslan er ikki á sama hátt, at tað er nakað serstakt, sum hendir, tá tær verða broyttar. At langar stjórnarskipanir oftari verða broyttar hevur tískil við sær, at tær sjáldan hava somu støðu sum hægri lóg, eins og styttri stjórnarskipanir. Hetta sæst eisini aftur í ráðandi virðunum í rættarskipanum, ið hava langar stjórnarskipanir; har er konstitútionálistan ofta veik og skipanin hvíkur meira á, at tingið er alvaldandi enn, at fólkíð hevur hevur evsta vald, nærri ásett í eini evstu lóg.

At taka við endurnýggjgjaldari skipan

Vit kunnu læra av søguni, at stríð og teprir meirilutar bert elva til meiri stríð. Vit mugu tí finna eina breiða semju um eina væl umhugsaða stjórnarskipan fyri landið Føroyar, sum føroyska fólkíð og umboð tess á tingi taka undir við. Hetta uppskotið er grundað á arbeiðið í grundlógarnevndini í fleiri ár og er ætlað at seta orð á eina tjóðskaparliga semju, ið við virðing fyri øllum flokkum og fatanum er umhugsað og vald at vera karmur um framtíðar menning og venju.

Bókmentir í úrvali:

Jon Elster: Ulysses Unbound: Studies in Rationality, Precommitment, and Constraints, Cambridge University Press, 2000.

Jon Elster: Forces and Mechanism in the Constitution-making Process, Duke Law Journal, Vol. 45: 364, 1995.

Stephen Holmes: Precommitment and the Paradox of Democracy, i J. Elster and R. slagstad (eds.), Constitutionalism and Democracy, Cambridge University Press, 1988, s. 195-240.

Donald S. Lutz: From Covenant to Constitution in American Political Thought, Publius/Fall 1980: 101-133.

Donald S. Lutz: Toward a Theory of Constitutional Amendment, í Sanford Levinson ed.: Responding to Imperfection – The theory and Practice of Constitutional Amendment, Princeton University Press, 1995 (s. 237-274).

Randy E. Barnett: An Originalism for Nonoriginalists, Loyola Law Review, Vol. 45: 611, 1999.
Hamilton, Madison & Jay: The Federalist Papers, Clinton Rossiter ed. 1961. (Nýggjur inngangur og notur við Charles R. Kesler, 1999)

Toward a General Theory of Constitutional Design

(Marianna Klochko, Cornell University, Peter C. Ordeshook, California Institute of Technology).

Heintað frá: http://www.uh.edu/~pgregory/conf/law.PDF_3. juli 2003.

Daniel Elazar: The Political Theory of Covenant: Biblical Origins and Modern Developments, Publius/Fall 1980: 3-30 og Covenant and Constitutionalism: The Great Frontier and the Matrix of Federal Democracy (<http://www.jcpa.org/dje/books/ct-vol3-int.htm>)

Valdsbýti

Rúni Rasmussen

Spurningurin um valdsbýti er viðkomandi fyri allar stjórnarskipanir, og ikki minst fyri Føroyar í sambandi við arbeiðið at smíða eina føroyska grundlóg ella stjórnarskipan. Tí er ein greining og viðgerð av valdsbýtislæru sera viðkomandi fyri føroysku stjórnarskipanartilgongdina og tey, sum annars fáast við stýrisskipanarviðurskifti. Støða skal jú takast til, hvussu valdið skal býtast og tilevnast í stjórnarskipan okkara, og hetta er ein spurningur, ið krevur eina góða viðgerð og eitt livandi orðaskifti um hesi viðurskifti.

Henda grein er ein roynd at geva lesaranum eitt størri innlit í valdsbýtislæru, tí ein hevur varhugan av, at vitanin um evnið er avmarkað bæði hjá lærdum og ólærdum. Vanliga vitanin tykist at vera, at valdið skal vera tríbýtt sambært læru Montesquieus, men ikki verður hugsað um, hvør upprunin til valdsbýtislæru er, og hví valdið skal býtast sundur. Ofta tykist talan at vera um eina misskiljing í samband við valdsbýti í ávikavist parlamentariskari skipan og forestaskipan.

Eg fari stutt at vísa á, hvør upprunin til valdsbýtislæru okkara er. Eisini lýsi eg stutt eftirlit og jávnnág í samband við valdsbýti við støði í amerikonsku stjórnarskipanini. Viðgjørt verður, á hvønn hátt valdið er skipað í ávikavist parlamentariskari skipan og forsetaskipan. Greinað verður, hvussu valdið er skipað í føroysku stjórnarskipanini, og viðgjørt verður, um vit í Føroyum veruliga hava eitt tríbýti av valdi ella ei.

Uppruni

Tað er neyðugt at granska klassisku heimspekingarnar og tekstir teirra til tess at fáa greiði á, hvør upprunin til valdsbýtislæruna er.¹ Hóskandi er at byrja við stutt at lýsa hugsan Platons um, hvussu besta samfelagið skuldi skipast. Sambært Platon var neyðugt at blanda valdið til tess at forða fyri valdsmisnýtslu.² Talan skuldi vera um eina blanding av fólkaræði og fámannaræði at skapa stabilitet, tí at áhugamálini hjá øllum bólkum í samfelagnum tá verða virð.³

Hjá Aristoteles er tað góða samfelagið eisini ein blanding av fámannaræði og fólkaræði. Hesa stýrisskipan nevnir hann politeia, sum merkir stjórnarskipan (forfatning ella konstitutióin). Politeia stendur fyri tað ”góða” meirilutastýrið, blandað við þertum av fámannaræði og stýri undir lógini. Politeia er tað stýrisskipanarslagið, har fólkið stýrir til felags gagn. Ein slík blandingsstýrisskipan skapar eina valdsjavnág.⁴

Klassisku heimspekingarnir lögdu stóran dent á at skipa eitt stýri, har valdið ikki bleiv misnýtt og fólkið ikki kúgað. Loysnin var at smíða eina blandingsstýrisskipan.

Tað var við støði í ensku stjórnarskipanini, at læran um valdsbýti og valdstríbýti varð ment. Tað, sum eyðkendi ensku stjórnarskipanina í 1600-talinum var stríðið millum kong og ting. Stríðið snúði seg um, hvør stjórnarskipan skuldi vera galdandi í Onglandi, absolutisma ella sokallað konstitutióinelt monarki. Kollveltingin, nevnd *Glorious Revolution*, fór fram í árunum 1688 og 1689, og hevði hon við sær, at konstitutióinelt monarki varð sett á stovn. Evsta vald lá hjá tingu. Hugmyndin handan kollveltingina er at finna í *Second Treatise of Civil Government* eftir politiska

heimspekingin John Locke (1632-1704). Umstøðurnar í Onglandi hövdu stóra ávirkan á valdshugsan Lockes.

Locke vísir á fjóra stjórnarfunksjónir, ta lóggevandi, ta útinnandi, ta dømandi og ta føderativu, umframt at nema við ta figgjarligu (fimtu) funksjónina, men valdsskákan hansara av valdi er tvíbýtt: lóggevandi og útinnandi stovnarnir skáka hvør annan. Hetta býtið er neyðugt til tess at forða fyri valdsmisnýtslu.⁵ Locke er undangongumaður fyri tríbýtinum av valdinum, hóast tvíbýttu fatanina, tí hann vísir á týdningin av at býta sundur valdið til tess at skapa eina valdsjavnvág.

Franski heimspekingurin Charles de Montesquieu (1689-1755) var í Onglandi frá 1729-1731, og har savnaði hann royndir og tilfar, sum finga avgerandi týdning fyri sjónarmiðini, ið gjørdust grundarlagið fyri stjórnarástøðiliga høvuðsverkinum De l' Esprit des Lois frá 1748. Um Andan í Lógunum er ein umfatandi samanberandi greining, har hann roynir at finna fram til tey viðurskifti og meginreglur, ið hava ávirkan á ymiskar lógir og stýrisskipanir, og hvussu broytingar í teimum fara fram. Kendasti parturin í verkinum er um stýrisskipanina í Onglandi. Tað er í hesum parti, at kenda tríbýtið av valdinum er orðað.⁶

Endamálið í ensku stýrisskipanini, sambært Montesquieu, er politiskt frælsi, og í hesi stýrisskipan er valdið tríbýtt: lóggevandi, útinnandi og dømandi vald – hesi bæði seinnu lýsir hann tó sum Locke hevði lýst ávíkavist tað føderativa og tað útinnandi valdið. Men tó at hann vavdi definiti-ónirnar saman, víst hann á, hvussu álvarsamar avleiðingar tað kann fáa, um völdini verða lögð saman. Neyðugt er at skipa viðurskiftini á rættan hátt; valdsjavnvág skal vera millum lóggevandi vald (aðalting og umboðsmannating) og útinnandi vald (kong). Hesir partar skulu skáka hvør annan, tingdeild móti tingdeild, ting móti kongi, og dómvaldið skal døma viljaleyst og óheft av hinum völdunum.⁷ Talan er um eina innanhýsis valdsskákan millum umboðsmannatingið og aðaltingið.

Serliga hevur John Locke havt stóra ávirkan á valdsfatan Montesquieus.⁸ Men eisini klassisku heimspekingarnir hava verið við til at mynda valdsfatan hansara. Greitt er, at hóast Montesquieu hevur orðað væl kenda tríbýtið av valdinum, so hevur hann tó ikki uppfunnið læruna um valdsbýtið. Nógvir ymiskir politiskir heimspekingar hava havt ein týðandi leiklut í menningini av tríbýtinum av valdinum, ið Montesquieu orðaði.

Valdsbýti og eftirlit og javnvág

Valdið skal býtast í triggjarpartar: lóggevandi, útinnandi og dømandi vald. Hetta er valdstríbýtislæran, sum Montesquieu orðaði. Hetta tríbýtið av valdinum hevði stóra ávirkan á amerikanska grundlógarsmiðið við James Madison á odda. Hugsanirnar hjá Montesquieu vóru týdningarmikil íblást-rarkelda hjá amerikonsku grundlógarsmiðjunum.⁹ Amerikanska stjórnarskipanin er besta dømi um valdsbýti við støði í hugsan Montesquieus og sjálvsagt eisini við støði í fleiri øðrum keldum.¹⁰

Lóggevandi valdið hevur kongressin (umboðsmannatingið og senatið), útinnandi valdið er í hondunum á forsetanum, og dømandi valdið liggur hjá dómstólunum. Orsøkin til, at grundlógarsmiðirnir býttu valdið sundur var, at teir bóru ótta fyri valdsmisnýtslu. Føderativa valdið – uttanlandsvaldið – er hjá forsetanum, sum tó skal virka eftir ‘ráðum og góðkenning’ frá tinginum, meðan tingið hevur tað figgjarliga valdið. Hesar funksjónirnar hjá Locke fáa tó ikki eins týðiligt pláss sum tríbýtið. Harumframt hevur amerikanska stjórnarskipanin eitt íborðið vatnrætt valdsbýti millum samveldið og londini, ið hvørgin av teimum báðum Locke ella Montesquieu hevði lýst annað enn óbeinleiðis.

Grundlógarsmiðirnir vóru ikki talsmenn fyri einum reinum valdsbýti. Reint valdsbýti merkir, at hvørt vald sær hefur óavmarkað og treytaleyst vald á sínum myndugleikaøki. Smiðirnir fóru fram, at neyðugt var at hava okkurt slag av eftirliti og javnvág (checks and balances) millum völdini til tess at forða fyri eini savnan av øllum valdinum á einum stað. Hetta skuldi sambært James Madison gerast við at geva ymisku völdunum grundlógartryggjaðar heimildir til at hava eftirlit við hvør øðrum og skapa eina valdsjavnvág. Forsetin kann sostatt sýta at undirskriva lógir (upprunaliga bert um hann segði tær vera ímóti grundlógini, men tíðliga fóru forsetarnir at brúka hetta sum politiskt vápn móti lógum, teir ikki tóku undir við). Kongressin kann tó við serligum meiriluta seta til viks sýting forsetans. Hægstirættur og lægru rættirnir skuldu døma óheftir av hinum völdunum. Seinni var hetta í venju fáta soleiðis, at rættirnir kunnu døma um útinnan forsetans ella lógir kongressunar stríða ímóti við stjórnarskipanini. Forsetin skjýtur upp dómarar sum senatið góðkennir. Kongressin kann ákæra og koyra dómarar úr embæti. Talan er um eftirlit og javnvág. Völdini hava eftirlit við hvør øðrum og skapa eina javnvág so at einki vald gerst ráðandi. Eisini er ætlanin við eftirlit – og javnvágsskipanini at skipa viðurskiftini á ein slíkan hátt, at einki vald útinnir annað enn ætlaða starvið. Til dómis skal kongressin smíða lógir og ikki døma eftir teimum, tí tað starvið hefur hægstirættur.

Havast skal í huga, at eftirlit -og javnvágsskipanin í forsetaskipan og parlamentariskari skipan ikki er hin sama, sum Montesquieu umtalar, tí hann lýsir eina skipan, har kongur hefur útinnandi valdið, og kongur er sum kunnigt ikki fólkavaldur.¹¹ Eisini er stórus munur millum parlamentariska skipan og forseta skipan í samband við eftirlit og javnvág.

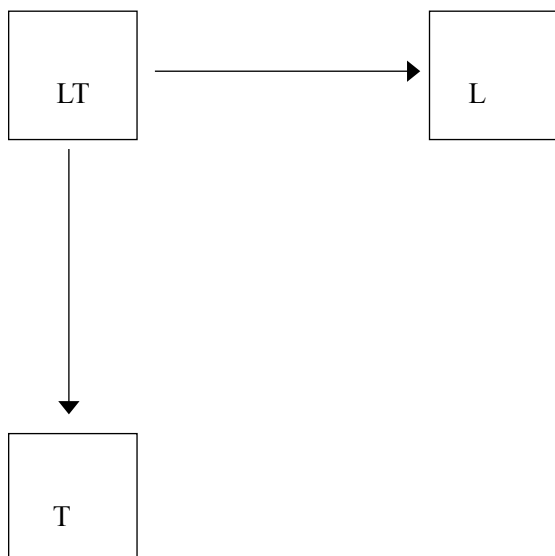
Tingræði (parlamentarisma)

Eitt ting er ein samkoma, sum umboðar fólkið í einum ávísum øki. Tosað verður tí um eina fólka-umboðan. Funksjónin hjá einum tingi er fyrst og fremst at smíða lógir.

Tingræði er ein politisk stýrisskipan, har tingið hefur vald yvir, hvør myndar stjórnina.¹² Kjarnin í tingræðinum er, at stjórnin ikki kann tilnevast, ella framhaldandi hava valdið, um ein meiriluti í tinginum annaðhvørt ikki gevur stjórnini sín stuðul ella er ímóti stjórnini. Stjórnin stendur sostatt til svars fyri tinginum. Vanliga verður tingræði sett í tveir bólkar: negativt og positivt tingræði. Í londum við positivum tingræði er tað neyðugt hjá stjórnini at hava eitt fleirtal aftan fyri seg, tá ið hon verður tilnevnd.¹³ Í londum við negativum tingræði, kann stjórnin tó sita við valdið, um hon bara ikki fær ein meiriluta ímóti sær.¹⁴

Eisini er vert at leggja til merkis, at lond við positivum tingræði prinsipielt eru komin longri á einum fólkaræðisligum menningarstiga enn lond við negativum tingræði. Negativt tingræði gevur frammanundan tí verandi útinnandi myndugleikanum, stjórnini, ein serligan rætt, tí stjórnin noyðist ikki at hava tingsins beinleiðis stuðul, bert má ikki vera greitt, at tingið beinleiðis er ímóti henni. Hesin serligi rættur í sambandi við negativt tingræði er søguliga ein arður frá tíðini, tá kongur hevði veruligt stjórnarvald. Henda arv hava londini við positivum tingræði kastað av sær, og har krevst tí, at stjórnin beinleiðis verður stuðlað av tinginum.

Í samband við spurningin um fólkaræðisligan legitimitet er eisini áhugavert at hyggja at, hvussu hesin verður fingin til vega eini tingræðisligari skipan. Í hesi skipan er tað fólkið, sum velur síni umboð til tingið, og síðani tilnevni tingið so ella so stjórnina. Sostatt velur fólkið stjórnina óbeinleiðis. Hetta kann vísast við hesi mynd av føroysku skipanini:

LT: Løgtingið
 L: Landsstýrið
 F: Fólkið

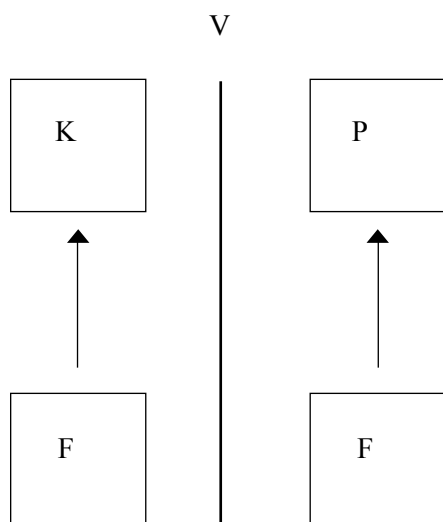
Myndin vísir, at demokratiski legitimiteturin hjá landsstýrinum (stjórnini) er óbeinleiðis, tí fólkið velur síni lögtingsumboð, sum síðani velja lögmann. Síðani tilnevnr lögmaður landsstýrismenn sínar. Í samband við valdsbýti er tað viðkomandi at hyggja at, hvussu sambandið er millum lóggevandi valdið (tingið) og útinnandi valdið (stjórnina). Í tingræðisligari skipan er í mestan mun talan um eina samanrenning millum lóggevandi og útinnandi vald.¹⁵ Talan er ikki um eitt veruligt valdsbýti, tí stjórnin hevur bæði útinnandi og lóggevandi vald og “stríðandi” partarnir eru stjórn og meiriluti ella samgonga á tingi móti minniluta ella andstöðu á tingi. Gjøgnum síni umboð ella samgongulimir í tinginum hevur stjórnin eisini lóggevandi vald. Formliga er tað á ein hátt talan um valdsbýti, og verða Føroyar tiknar sum dømi, so er tað greitt sambært § 1 í stýrisskipanarlógini at lóggávvaldið er hjá lögtinginum og lögmanni í felag, og at útinnandi valdið er hjá landsstýrinum. Formliga hevur lögtingið sum stovnur lóggevandi valdið saman við lögmanni, og landsstýrið hevur sum stovnur útinnandi valdið. Í veruleikanum er tó ikki talan um eitt valdsbýti, men um eina valdssamanrenning. Hetta sæst best við at hyggja at sýtingarrættinum hjá lögmanni ella rættinum at skriva út val. Staðfestir lögmaður ikki samtykta tinglóg, fær hann tingið ímóti sær, og hesum kann hann ikki liva við, tí hann situr av tingsins náði. Sama er við rættinum at skriva út val. Hetta er einans eitt defensivt amboð og langt frá at vera tað aktiva valdsamboðið, sum Montesquieu hevði í huganum. Hetta sást væl í desember mánað 2003, tá lögmaður skrivaði út val. Tað gjørdi lögmaður, tá tað var greitt, at hann ongar veruligar politiskar telvingarmøguleikar hevði eftir. At hann so sambært skipanini við negativum tingræði kundi sita til eftir valið er lutfalsliga ótýðandi vald, sum útinnandi myndugleikin hevur mótvægis tinginum. Eisini rætturin hjá lögmanni at tilnevna landsstýrismenn er av somu orsök meira ein formlig enn verulig heimild. Kann verða tosað um veruligt og ikki einans formligt valdsbýti í eini tingræðisligari skipan sum ta føroysku, er tað heldur millum meirilutan á tingi og landsstýrið øðru megin og minnilutan á tingi hinumegin enn millum ting og landsstýri hvør síni megin.

Forsetaskipan

Í eini forsetaskipan, har stjórnarleiðarin (forsetin) hefur veruligt vald, verður hesin ofta valdur beinleiðis av fólkinum. Tá er stjórnarleiðarin beinleiðis legitimeraður av fólkinum. Hann tilnevnir stjórnarlimirnar ikki bara formliga, men eisini í veruleikanum. Fólkið velur tá forsetan og tingið hvør sær, og báðir stovnar hvíla á eins tryggari grund. Er talan er um slíka forsetaskipan, er stjórnin ikki bundin av tinginum, júst tí bæði forsetin og tingið hava sítt mandat beinleiðis frá fólkinum.

Besta dømi um slíka skipan er amerikanska stjórnarskipanin.¹⁶ Forsetin er ikki bundin av einum meiriluta í kongressini. Tí er tað eisini ofta vanligt, at t.d. republikanarar hava meiriluta í umboðsmannatinginum og/ella í senatinum, meðan forsetin er demokrat.

Tað er rætt at tosa um valdsbýti í eini forsetaskipan sum eitt nú tí amerikansku. Lóggevandi valdið (kongressin) og úttinnandi valdið (forsetin) eru beinleiðis vald av fólkinum, tí hava völdini bæði sjálvstøðugan demokratiskan legitimitet, og hetta sæst sjálvsagt aftur í stjórnarskipanini. Valdsbýtið millum lóggevandi og úttinnandi vald kann lýsast á henda hátt:

K: Kongressin
P: Presidenturin
F: Fólkið
V: Valdsbýti

Myndin vísir greitt, at tað er eitt veruligt valdsbýti millum lóggevandi og úttinnandi myndugleikan. Í eini forseta skipan er sostatt bæði talan um eitt formelt og veruligt valdsbýti millum lóggevandi og úttinnandi valdið.

Montesquieu-myttan

Víst verður ofta til valdstríbýtislæruna hjá Montesquieu uttan mun til, um talan er um tingræðisliga skipan ella forsetaskipan. Sagt verður, at valdið er tríbýtt, og síðani verður ikki hugsað meir um tað. Hetta er tó ikki altíð í samsvar við veruleikan, tí spurningurin er – sum eisini viðgjørt omanfyri í sambandi við tingræði – um tað yvirhøvur gevur meining at tosa um valdsbýtið hjá Montesquieu í upprunatýðningi, tá ið talan er um skipan við tingræði.

Sambært Montesquieu var endamálið við at býta valdið sundur at forða fyri valdsmisnýtslu, og hetta skuldi gerast á tann hátt, at tey trý völdini skuldu vera á ymiskum hondum.¹⁷ Men hvussu samsvarar hetta við sambandið millum lóggevandi og útinnandi vald í eini skipan við tingræði, har talan ikki er um eitt valdsbýti, men meira um eina valdssamanrenning millum völdini bæði? Svárið er, at tað samsvarar ikki, tí í veruleikanum er bæði lóggevandi og útinnandi valdið á somu hondum, nevniliga hjá samgonguni. Hetta hevði ikki dámað Montesquieu. Um samanrenning av lóggevandi og útinnandi valdinum sigur hann, at so er einki frælsi, tí stjórnin (ella monarkurin) kann seta í gildi týranniskar lógir og útinna tær týranniskt.¹⁸ Tí er tað ivasamt, um tað er rætt at tosa um tríbýti av valdinum í skipan við tingræði, tí talan er ikki um eitt veruligt tríbýti av valdinum.

Funktiónt er sjálvandi talan um eitt tríbýti av lóggevandi, útinnandi og dømandi valdi, men tá tosað verður um valdsbýti, er tað serliga í týdninginum, at myndugleikar hava eftirlit við hvørjum øðrum ella skáka hvønn annan.

Formliga kann talan vera um valdstríbýti sum t.d. í Føroyum og Danmark¹⁹, men í veruleikanum er valdstríbýtið ikki til staðar. Spurningurin er so, hvat hevur størri týdning, formligu ella veruligu viðurskiftini. Tað man lítillivi vera um, at tað eru veruligu viðurskiftini, ið hava størri týdning. Tí undrast ein yvir, at tað ferð eftir ferð verður sagt, bæði av lærdum og ólærdum, at vit í Føroyum hava tríbýti av valdinum sambært læruni hjá Montesquieu. Hildið verður, at vit bæði formliga og veruliga hava skipað okkara stýrisskipanarviðurskifti eftir læru Montesquieus, men hetta er í veruleikanum ein myta.²⁰ Læra Montesquieus kann ikki nýtast til at grundgeva fyri einum valdstríbýti í eini skipan við tingræði; ei heldur kann hugsan hansara nýtast til at lýsa veruliga valdsbýti í hesi skipan, tí veruleikin er ikki í samsvari við valdsfatan Montesquieus. At Montesquieu er upphavsmaður til eitt tríbýti av valdinum í eini parlamentariskari skipan er ein myta.

Í eini forsetaskipan²¹ gevur tað meining at røða um valdstríbýti sambært Montesquieu. Valdstríbýtið, ið er tilevnað í amerikonsku stjórnarskipanini, er bæði formligt og veruligt,²² og varð valdshugsanin hjá Montesquieu oftast endurgivin í samband við spurningin um tilevning av valdsbýtinum í hesi skipan. Um ein ynskir at endurgeva Montesquieu í samband við at lýsa valdstríbýtið í eini stjórnarskipan, so er tað hóskandi at lýsa eina skipan, har hetta býtið hevur bæði formligt og veruligt innihald. Amerikanska skipanin er besta dømið.

Føroyska stjórnarskipanin og valdsbýtið

Við løgtingslóg frá 26. juli 1994 um stýrisskipan Føroya varð tingræði sett í gildi í Føroyum. Landsstýrið kann sita við valdið, hóast tað ikki hevur ein meiriluta av tinginum aftanfyrir seg, men atkvøður ein meiriluti av tingmonnunum fyri missáliti á lögmann, skal hann biðja løgtingsformannin loysa seg úr starvi.²³ Sama er galdandi, um landsstýrismaður fær missálit frá tinginum. Í Føroyum hava vit sostatt negativt tingræði. Formliga valdsbýtið í føroysku stjórnarskipanini er orðað og staðfest í Sl § 1, ið er soljóðandi:

“Í yvirknum málum er lóggávvaldið hjá lögtinginum og lögmanni í felag. Útinnandi valdið er hjá landsstýrinum. Dómsvaldið er hjá dómsstólunum.”²⁴

Tað er henda grein, ið staðfestir eitt tríbýti av valdinum. Lóggevandi valdið er hjá lögtinginum saman við lögmanni. Leikluturin hjá lögmanni er at staðfesta lógir, og hevur hann eisini sýtingarrætt.²⁵ Útinnandi valdið er hjá landsstýrinum, sum útinnir lóggávuna. Dømandi valdið er hjá dómstólunum.

Það er sostatt við at hyggja at stýrisskipanarlógini eingin ivi um, at trúþýtið av valdinum formliga er galdandi í Føroyum, men her við er ikki sagt, um talan er um eitt veruligt trúþýti av valdinum. Í Føroyum hava vit stýrisskipan við tingræði, og tá kann ikki vera talan um eitt veruligt valdsþýti millum lóggevandi og útinandi vald; men sum áður nevnt um eina samanrenning av völdunum báðum.

Samgongan hevur í veruleikanum bæði lóggevandi og útinandi vald gjøgnum síni umboð. Talan er sum fyrr nevnt um formligt þýti millum lóggevandi og útinandi myndugleikar, men í veruleikanum er ikki veruligt valdsþýti, tí bæði völdini eru hjá sama bólki (samgonguni). Sum kunnugt eru það ikki somu persónar, ið eru lögtingsmenn og landsstýrismenn, men hesir persónar mynda tilsamans samgonguna, sum hevur bæði lóggevandi og útinandi valdið. Greitt er tí, at í veruleikanum er ikki valdsþýti millum lögting og landsstýri.

Er ivasamt, um talan í veruleikanum er um eitt valdsþýti millum lóggevandi og útinandi valdið í Føroyum, hvussu er so við triðja valdinum, dómsvaldinum? Hetta málsøki hevur heimastýrið onga heimild at leggja seg út í. Dómsvaldið í føroysku stjórnarskipanini er hjá dómstólum ríkisins.²⁶ Sostatt hava vit ikki ræði á dómsvaldinum, tí dómsvaldið er ikki yvirtikið. Eftir verandi donsku rættargangslóg er ríkið býtt sundur í 83 rættardømi við hvør sínum býarrætti, og har eru Føroyar eitt av teimum. Dømandi valdið í Føroyum virkar ikki í somu rættarskipan sum lóggevandi og útinandi valdið. Lögtingið og landsstýrið hoyra tí til somu skipan, meðan dømandi valdið, við hægstarætti ovast, er partur av aðrari skipan, ið hevur alt það danska ríkið sum virkisøki, eisini Føroyar. Hetta vald, ið er eitt útlenskt vald, hevur dømandi valdið í Føroyum, og kann kollðoma lögtingslógir, um hægstirættur metir, at tær eru í stríð við ríkisgrundlógina.²⁷

Um valdsþýtið í Føroyum má sostatt sigast, at støðan er eitt sindur løgin. Formliga er valdsþýti millum lögting og landsstýri, men veruleikin tykist at vera ein annar, og hartil er dømandi valdi fremmant. Valdstrúþýtisleran sambært Montesquieu er tí serstakliga óegnað til at lýsa valdsbygnaðin í føroysku stjórnarskipanini.

Eitt av høvuðsendamálunum hjá nevndini, sum gjørdi stýrisskipanarálitið, var at skipa politiskt trúþýti í Føroyum eftir tí mynstri, sum er í øllum fólkaræðisligum londum á okkara leiðum.²⁸ Hetta er áhugaverdur setningur, tí hann vísir, at nevndin metti, at það var av stórum týðningi at skipa trúþýti í Føroyum bæði formliga og veruliga. Í viðmerkingunum til einstøku greinarnar í stýrisskipanarlógini er ein viðmerking til § 1, ið orðar valdsþýtið, soljóðandi:

“Endamálið við greinini er, at valdsþýtið í teim yvirtiknu málunum í føroyska samfelagnum skal fara fram soleiðis, at stýrisskipanarlígu størvini verða sundurbýtt millum javnbjóðis kreftir á ein slíkan hátt, at tær ansa eftir hvør øðrum í javnvág sbr. teim av tí franska heimspekinginum Montesquieus ásettu politisku grundreglunum.”²⁹

Sípað verður til eitt trúþýti av valdinum, og at hesi völdini eru á jøvnum føti og skulu ansa eftir hvør øðrum í javnvág sambært læru Montesquieus. Fyrsti spurningur, sum eigur at verða svaraður, er, um tey trí völdini veruliga eru sundurbýtt, og um hesi völdini virka á jøvnum føti. Í viðgerðini er greitt komið fram, at talan er ikki um eitt veruligt valdsþýti millum lóggevandi og útinandi myndugleikan, men kanska einans millum dómsmyndugleika og hinar báðar, og tá er dómsmyndugleikin enntá grundfestur í aðrari skipan.

Annar spurningurin er, um misskilta fatanin av javnbjóðis völdum og valdsjavnvág hjá nevndini, sum gjørdi stýrisskipanarálitið, ikki harumframt eisini byggir á skeiva tulkning av upprunatekstinum

hjá Montesquieu sjálvum. Sambært Montesquieu vóru tey trý vøldini ikki trý javnbjóðis vøld. Eins og hjá Locke er hjá Montesquieu lóggevandi valdið tað hægsta, úttinnandi valdið er næsthægst, dømandi valdið er tað lægsta valdið.³⁰ Sambært hesum er fatanin hjá nevndini av, at talan er um tríggar javnbjóðis kreftir, ikki í samsvari við fatanina hjá Montesquieu sjálvum, tí greitt er, at hann als ikki metti, at vøldini skuldu vera á jøvnum føti. Talan man antin vera um eina misstiljing ella vantandi vitan um hugsanir Montesquieus. Eisini í samband við valdsjavnvágina sær tað út til, at fatanin hjá nevndini av valdsjavnvágini sambært Montesquieu ikki er røtt. Tað er rætt, at hann vísir á týðningin av valdsjavnvágini millum ávís vøld, men tað er ikki millum lóggevandi, úttinnandi og dømandi vald, men heldur millum lóggevandi og úttinnandi vald, ella rættari sagt millum aðaltingið og umboðsmannatingið aðru megin³¹ og úttinnandi valdið hinumegin.³² Hesir tríggar myndugleikarnir skulu vera í javnvág.³³ Dómsvaldið hinvegin er ikki partur av valdsjavnvágini hjá Montesquieu.

Eingin ivi er um, at valdstríbýtið formliga er galdandi í Føroyum. Men tað er ikki rætt at siga, at føroyska stjórnarskipanin veruliga er grundað á valdstríbýtislærna hjá Montesquieu. Stýrisskipanarlítið avdúkar vantandi innlit í politisku ástøðini hjá Montesquieu, og tað er spell, at mong halda, at stýrisskipanarlógin veruliga skipar eitt politiskt tríbýti í Føroyum grundað á hesa læru, tá ið veruleikin er ein annar. Skilabest hevði verið, at latið veruleikin vundi á Montesquieu-myntuni.

At veruliga valdsbýtið ikki er tríbýtt sæst eisini á annan hátt. Sum nevnt nemur Locke við eina fíggarliga valdsfunksjón. Hetta ger Locke í einum broti, har hann sigur kong hava vald at senda hermenn í deyðan (fødrativa valdið ella uttanlandsvaldið, sum kongur av røttum hevur), men ikki vald at taka eitt hálv oyra frá teimum í skatti (fíggarvaldið). Hetta fíggarvaldið eitur í yngru stýrisskipanarlógini “fíggarjarmál landsins” og fyllir tað nógv fleiri ásetingar enn “dømandi valdið.” Somuleiðis sæst, at meðan ásetingarnar um dømandi valdið er onkisigandi ella tautologiskar “dømandi valdið er hjá dómsvaldinum sambært lóg um rættargang,” og tær um “lóggevandi valdið” ofta eru týðningarleysar ordansreglur um, at “tingið verður sett kl. 10:00 tólvta yrkadag eftir val” ella at “løgtingsformaðurin skipar skrudgongu úr tingi í kirkju og aftur í tingið kl. 13:00,” so eru tær um “fíggarjarmál landsins” reglur við veruligum biti í, sum dagliga hava týðning fyri skatt, játtan og alla almenna fyrising.

Sama er við uttanlandsvaldinum. Henda valdsfunksjón eitur “millumtjóðasáttmálar,” og hevur somuleiðis ein nógv meiri týðandi kapittul í stýrisskipanarlógini enn tann um dómsvaldið. Eisini tað vatnrætta valdsbýtið, býti av valdi millum ta samveldisskipan, ið Føroyar sum land hava við danska ríkið, fær meir pláss enn dømandi valdið. Ein kapittul í stýrisskipanarlógini nevnt “felagsmál” og viðvíkur júst samveldisspurningum, uttan at tað tó verður ávíst, at júst henda skákanin millum land og ríki kan sigast vera mest týðandi skákan av øllum í skipanini. At henda skákan er gloymd sæst eisini í § 55 – undirbrotligheitsgreinin – ið sigur allar føroyskar lógir, sum skáka ríkislógir ella tulkning hjá altjóða stovni, vera ógyldigur. Heldur onkur altjóða stovnur grindadráp vera ímóti “etiskari gagnýtslu,” sum ásett í altjóða sáttmála, ið Danmark hevur staðfest, so hvørva allar føroyskar lógir um grindadráp og hválvágir í einum logiskum titlinga-bresti.

Stýrisskipanarlógin mistekur seg eisini á sama hátt sum teir gomlu teoretikarnir við at vevja saman stovnar og funksjónir. Løgtingið er eftir eini rellari greiðning ein stovnur, ið hevur lut í ymsum valdsfunksjónum, lóggávu-, fíggar-, uttanlands- og samveldisvaldi, umframt at tingið koyrir frá og velur lögmann og enntá einsamalt hevur dømandi vald, tá ræður um, hvør av røttum er valdur á ting. Á sama hátt er landsstýrið ein stovnur við egnum innanhýsis valdsbýti millum

løgmann og landsstýrismenn. Hetta sæst av ásetingunum, men bert óbeinleiðis. Stýrisskipanarlógin lýsir ístaðin tingið sum “lóggevandi valdið” og landsstýrið sum “útinnandi valdið,” og noyðist tí at lýsa hinar funksjónirnar hjá tinguinum og landsstýrinum sum ávíkavist fíggingarmál, millumtjóðamál og felagsmál.

Vóru teir gomlu lærdu enn á døgum, kunnu vit hugsa okkum Platon at minna okkum á at býta valdið sundur millum fleiri stovnar. Aristoteles hevði mint á tað góða stýrisslagið sum endamálið. Locke kundi greina tað veruliga valdsbýtið millum fólk, stýri, stovnar, samveldi og völd teirra. Montesquieu mundi mint á, at hvør skipan eigur at hava atlit til landið, hon er ætlað til, og harvið skapað anda lóganna. Eisini hevði hann sagt, at til tess at tryggja frælsið (rættartrygdina) eigur valdið at verða býtt sundur og skipað á ein slíkan hátt, at lóggevandi valdið og útinnandi valdið skáka hvørt annað. Madison hevði mint á røttu valdsskákana, eisini millum smærru stovnarnar í skipanini og fólkíð sjálv, soleiðis sum hann sjálvur orðaði tað í teimum fyrstu tíggu ískoytis-ásetingunum í amerikonsku stjórnarskipanini.

Í samband við føroyskt grundlógarsmið hevði verið skilagott at lært av t.d. amerikonsku grundlógarsmiðunum. Teir høvdu eitt stórt og fjølbroytt keldu – og íblástrargrundarlag. Henda vitan varð nýtt til at smíða eina stjórnarskipan við støði í fjølbroyttari vitan, eignum royndum og samfelagsstøðu. Á sama hátt eiga vit at smíða eina føroyska stjórnarskipan við støði í fjølbroyttari vitan, royndum aðrastaðni og í størstan mun nýta egnar royndir sum grundarlag.

Í stuttum eiga vit at taka við læru frá teimum gomlu, ið hugsaðu um góðar skipanir, og teimum djørvu, ið smíðaðu stjórnarskipanir við valdsskákun og millum størri og smærri stovnar við valdi hvør sær og saman, bæði innlendis og í samveldi.

Vit kunnu í Føroyum skipa eitt valdsbýti við íblástri og innliti.

Bókmentir og heimildir

Ackerman, Bruce: *The Storrs Lectures: Discovering the Constitution*. The Yale Law Journal, Vol. 93.

Aristoteles: *Athenæernes statsforfatning*. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1938.

Álit um stýrisskipanarviðurskipti. Føroya Landsstýri, 1994.

Barton, David: *Original Intent. The Courts, the Constitution, & Religion*. WallBuilder Press, 3. útgáva, Texas 2002.

Blackstone, William: *Commentaries on the Laws of England*. Clarendon Press, Oxford 1769-1771.

Blondel, Jean: *Comparative Government. An Introduction*. Philip Allan, London 1990.

Bowen, Catheren Drinker: *Miracle at Philadelphia. The Story of the Constitutional Convention May to September 1787*. Back Bay Books, New York 1986.

Elmqvist, Henri Vædele: *Singulær lovgivning*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Keymannahavn 2002.

Farber, Daniel A. o.a.: *Constitutional Law. Themes for the Constitution's Third Century*. West Group, 2. útgáva, Minnesota 1998.

Hansen, Mogens Herman: *Demokratiet i Athen*. Nyt Nordisk Forlag Arbold Busck, Keypmannahavn 1993.

Hartnack, Justus og Sløk, Johannes (ritstj.): *De store tænkere – Platon*. Munksgaard Rosinante, Keypmannahavn 1991.

- Helset, Per og Bjørn Stordrange: *Norsk statsforfatningsrett*. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1998.
- Historiske Kilder*. Thomsen, Rudi (ritstj.). *Antikkens styreformere til debat* við Erik Christiansen. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Keyptmannahavn 1974.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*. J.M. Dent & Sons Ltd., London 1914.
- Hume, David: *Politik og Æstetik. Udvalgte essays*. DET lille FORLAG, Frederiksberg 2000.
- Janda, Kenneth o.a.: *The Challenge of Democracy. The Essentials*. Houghton Mifflin Company, 6. útgáva, Boston 1999.
- Johansen, Karsten Friis: *Den europæiske filosofis historie. Antikken*. Bind I. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, Keyptmannahavn 1991.
- Kjærum, Morten o.a.: *Grundloven og menneske rettigheder*. Jurist – og Økonomforbundets Forlag, Keyptmannahavn 1997.
- Knudsen, Tim (ritstj.): *Kernebegreber i statskundskab*. Forlaget Thomsen, Keyptmannahavn 2000.
- Kommers, Donald P. og Finn, John E.: *American Constitutional Law. Essays, Cases, and Comparative Notes*. Wadsworth Publishing Company, London 1998.
- Lane, Jan.Erik: *Constitutions and political theory*. Manchester University Press, Manchester 1996.
- Lasser, William: *American Politics. The Enduring Constitution*. Houghton Mifflin Company, 2. útgáva, Boston 1999.
- Lawson, Kay: *The Human Polity. A Comparative Introduction to Political Science*. Houghton Mifflin Company, 4. útgáva, Boston 1997.
- Lloyd, Davies Marshall: *Polybius and the Founding Fathers: the separation of powers*. Greinin er eitt heiðursrit til Dr. Linda J. Piper. Greinin er heintað frá <http://www.sms.org/mdl-idx/polybius.htm>. Dagfest 2. januar 2003.
- Locke, John: *Anden afhandling om styreformen*. Det lille Forlag, Frederiksberg 1996.
- Madison, James o.a.: *The Federalist Papers*. Mentor, a division of Penguin Putnam Inc., New York 1999.
- Marsh, David og Stoker, Gerry (ritstj.): *Theory and Methods in Political Science*. Palgrave MacMillan, onnur útgáva, Hampshire 2002.
- McKay, John P. o.a.: *A History of World Societies*. Houghton Mifflin Company, 5. útgáva, Boston, New York 2000.
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat de: *Om lovenes ånd*. Bind I og II. Gads Forlag, Keyptmannahavn 1998.
- Olsen, Henrik Palmer: *Magtfordeling og mistillid*. Greinin stendur í *Grundlovens nutid og fremtid*. Ársberetning 1998. Retsvidenskabeligt Institut B, Københavns universitet.
- Pedersen, Mogens N. o.a. (ritstj.): *Leksikon i statskundskab*. Akademisk Forlag, Keyptmannahavn 1997.
- Platon: *Staten*. Umsett hefur Hans Ræder. Hans Reitzels Forlag, Keyptmannahavn 1998.
- Polybius: *History*. Book 6. heintað frá: <http://www.constitution.org/rom/polybius6.htm>. Dagfest 25. februar 2003.
- Rasch, Bjørn Erik: *Parlamentarisk instrumenter og minoritetsparlamentarisme*. Greinin er at finna á <http://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapp2000/rapp13.html>. Dagfest 4. apríl 2003.
- Rasmussen, Rúni: *Valdsbýtislæra – uppruni og tilevning*. B.S.S.c-ritgerð í stjórnmálafrøði. Fróðskaparsetur Føroya 2003
- Ross, Alf: *Dansk statsforfatningsret I*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 3. útgáva, Keyptmannahavn 1983.
- Story, Joseph: *Commentaries on the Constitution of the United States*. With an Introduction by Ronald D. Rotunda og John E. Nowak. Carolina Academic Press, Durham 1987.

- The New Cambridge Modern History Vol. VIII. *The American and French Revolutions 1763-93*.
A. Goodwin (ritstj.). Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Thomsen, Rudi (ritstj.): *Det athenske demokrati i samtidens og eftertidens syn*. Bind I og II.
SFINX, Aarhus 1986.
- Vile, M.J.C.: *Constitutionalism and the Separation of Powers*. Liberty Fund, 2. útgáva, Indianapolis
1998.
- Watson, David K.: *The Constitution of the United States. Its History Application and Construction*.
Vol I. Callaghan & Company, Chicago 1910.
- Wrang, Joachim og Jensen, Jens Peter Kaj (ritstj.): *Filosofiske kugler – en grundbog i politisk
filosofi*. Forlaget Klim, Århus 2001.
- Østerud, Øyvind: *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Universitetsforlaget, 2. útgáva, Oslo
1999.

Notur

¹ Hóskandi er at allýsa tvey týðningarmikil hugtök, ið fara at verða nevnd í greinini. Tey eru *blandingsstýrisskipan* (á enskum mixed government) og *valdsbýtislæra* (separation of powers). Ástøðið um blandingsstýri er grundað á ta sannføring, at høvuðsáhugamálini í samfelagnum skulu saman taka lut í stjórnarfunksjónunum, so at ongin kann tvinga sín vilja á onnur. Ástøðið um valdsbýti býtir stjórnarfunksjónir millum partar av stjórnini, og avmarkar hesar partar til at útinna ætlaðu funksjónina. Grundarlagið fyri ástøðinum um blandingsstýri er klassaspurningurin. Allir klassar skulu vera umboðaðir í stýrinum. Klassaspurningurin hevur als ikki sama leiklut í valdsbýtisástøðinum. Sambært hesum ástøði er grundgevingin fyri valdsbýtinum, at rættartryggin verður tryggjað. Blandingsstýrisskipan og valdsbýti er sjálvsagt hvørt sitt, men kortini eru fyribrigdini bæði knýtt at hvør øðrum. Ástøðið um valdsbýti er ein menning frá ástøðinum um blandingsstýrisskipan. Sí Vile, 1998, s.37-38.

² Rasmussen, 2003, s. 3-5.

³ Henda stýrisskipan verður nevnd blandingsstýrisskipan.

⁴ Rasmussen, 2003, s. 5-6.

⁵ Um sambandið millum lóggevandi og útinnandi vald sigur Locke: “*Men fordi de love, der nok laves på en gang og på kun kort tid, har varig kraft og kræver en vedvarende udøvelse eller overvågelse, er det derfor nødvendigt, at en magt altid er trådt sammen, som skal se til, at udøvelsen af de givne love også forbliver i kraft. Og således går det til, at den lovgivende og den udøvende magt skilles ad.*” Locke, 1996, § 144.

⁶ Byrjanin til lýsingina av ensku stýrisskipanini, sum er at finna í 11. bók og kapitull 6, er henda: “*Der er i hver stat tre slags myndighed: den lovgivende myndighed, den udøvende myndighed med hensyn til sager der hører under folkeretten, og den udøvende myndighed over sager som hører under den borgerlige ret. I kraft af den første giver fyrsten eller øvrigheden love der gælder for en tid eller altid, og forbedrer eller ophæver dem som er givet. I kraft af den anden slutter han fred eller fører krig, sender eller modtager gesandtskaber, opretholder sikkerheden og forhindrer invasioner. I kraft af den tredje straffet han forbrydelser eller dømmer i private stridigheder. Vi vil kalde denne sidste den dømmende myndighed, og den anden helt enkelt statens udøvende myndighed.*” Montesquieu, 1998, bind I, s.167-168.

⁷ Um sambandið millum aðaltingið, umboðsmannatingið (lóggevandi vald) og kong (útinnandi vald) sigur hann: “*Da den lovgivende forsamling består af to dele, vil den ene holde den anden i ave gennem deres fælles mulighed for at nedlægge veto. De vil begge være bundet af den udøvende myndighed, som selv er bundet af den lovgivende. Disse tre myndigheder bør være i ligevægt eller i inaktivitet.*” Montesquieu, 1998, bind 1, s. 176.

⁸ Vile, 1998, s.95

⁹ Í *The Federalist* nr. 47 staðfestir James Madison, at Montesquieu altíð verður endirgivin og lisin í samband við spurningin um valdsbýtið og varðveitslu av frælsinum. Madison sigur: “*The oracle who is always consulted and cited on this subject is the celebrated Montesquieu. If he be not the author of this invaluable precept in the science of politics, he has the merit at least of displaying and recommending it most effectually to the attention of mankind*”¹⁰ Madison viðurkennir, at Montesquieu ikki er upphavsmaður til valdsbýtislærna, men at hann hevur lagt fram lærna og viðmælt hana. Madison, *Federalist* nr. 47, s. 269.

¹¹ Tað er ikki ein kelda til amerikonsku grundlógina, men fleiri fjølbroyttar keldur. Dømi um keldur eru Bíblían, klassisku heimspekingarnir, enskir politiskir heimspekingar, hendingar úr kolonísøguni, frælsisyvirlýsingin, konfederatióin o.s.fr.

¹² Alf Ross hevur eina góða lýsing av valdsbýti, Montesquieu og broyttu stýrisskipanarlígu fyrirtreytunum í *Dansk statsforfatningsret I* s. 198-202 (1983).

¹³ Pedersen o.a. (ritstj), 1997, s. 166.

¹⁴ Dømi um lond við positivari parlamentarismu: Belgia, Spania, Týskland, Finland, Írland, Italia, Póland, Ungarn. Sí Rasch, 2000, s. 20.

¹⁵ Dømi um lond við negativari parlamentarismu: Føroyar, Danmark, Ísland, Noreg, Bretland, Svøríki, Frankaríki, og Eysturríki. Sí Rasch, 2000, s. 20.

¹⁶ Jan-Erik Lane sigur í bókini *Constitutions and political theory* (1996) um vald í skipan við parlamentarismu á s. 133: “*Basically, parliamentarianism implies that the person who handle the executive powers of the State*

must have at least the tacit tolerance of the persons who make up the national assembly, and who have been entrusted to take care of the legislative power. Parliamentaryism is thus a kind of fusion of the executive and legislative powers.”

¹⁷ Nøkur lond hava eina blanding av presidentialismu og tingræði. Frankaríki er gott dømi. Franska skipanin verður nevnd semi-forsetaskipan (á enskum semi-presidential system).

¹⁸ Montesquieu, 1998, bind I, s. 168.

¹⁹ Viðmerkjast skal, at John Locke, sum áður lýst, peikaði á, hvussu týðningarmikið tað var at skilja sundur útinnandi og lóggevandi valdi og at somu persónar áttu als ikki av hava bæði völdini, tí tá kundu hesir missnýtt valdið til egnan fyrimum við at laga lógirnar til, tá ið tær verða smíðaðar og tá ið tær verða útintar. Vandin fyri misnýtslu var sostatt orsøkin til, at valdið skuldi býttast sundur. Sí *Anden afhandling om styreformen* § 159. Eisini skal viðmerkjast, at Montesquieu í so stóran mun hevur eina tíðarbundna viðgerð av vandanum fyri valdsmisnýtslu, at illa ber til at nýta hansara fatan til at lýsa eina nútíðar stjórnarskipan.

²⁰ Stýrisskipanarlógin § 1 og Danmarks riges grundlov § 3.

²¹ Sambært Oxford Advanced Learner’s Dictionary er ein myta: *”Something that many people believe but that does not exist or is false.”*

²² Í eini monarkiskari skipan, áðrenn tingræði var veruleiki, gevur tað eisini meining at tosa um valdsbýti millum lóggevandi og útinnandi vald.

²³ Rasmussen, 2003, s. 22 og 25.

²⁴ Stýrisskipanarlógin (hereftir SI) § 30.

²⁵ Henda orðingin líkist nógv § 3 í dansku ríkisgrundlógini, ið er soljóðandi: *”Den lovgivende magt er hos kongen og folketinget i forening. Den udøvende magt er hos kongen. Den dømmende magt er hos domstolene.”*

²⁶ SI § 26.

²⁷ Dómsvaldið kann yvirtakast eftir § 9 í heimastýrslógini sambært tulkningini í stýrisskipanarálitinum.

²⁸ Tað er ikki komið fyri, at hægstirættur hevur kollðømt lögtingslóg fyri at stríða móti grundlógini. Í Danmark er Tvind-dómurin frá 1999 sjálvsamt dømi um, at dømandi valdið (hægstirættur) kann kollðøma lógir, um mett verður, at lógin er í stríð við grundlógina.

²⁹ Álit um stýrisskipanarviðurskifti Føroya, Føroya landsstýri, 1994, s. 17. Eisini nevnt stýrisskipanarálitið.

³⁰ Stýrisskipanarálitið s. 173.

³¹ Montesquieu nevnr ikki beinleiðis hesa raðfylgju, men tað er undirskilt og trupult at koma til nakra aðra niðurstøðu. Sí Elmquist, 2002, s. 71.

³² Sambært Montesquieu átti valdsjavnvág at vera millum aðaltingið og umboðmannatingið. Talan er um eitt slag av innanhýsis javnvág í lóggevandi valdinum. Sí Montesquieu, bind I, 1998, s. 176.

³³ Sum áður nevnt í ritgerðini er enska stýrisskipanin grundarlagið fyri greiningina hjá Montesquieu. Aðaltingið er Lords, umboðsmannatingið er Commons og útinnandi valdið er kongurin.

³⁴ Montesquieu, bind I, 1998, s. 176.

Stjórnarskipan við viðmerkingum

Formæli

Vit, fólkid í Føroyum, samtykkja hesa stjórnarskipan okkara. Hon er grundarlag undir stýri okkara og tann fyriskipan, ið skal tryggja frælsi, trygd og trivnað okkara.

Vit bygdu hetta landið í fornari tíð og skipaðu okkum við tingi, lógum og rættindum.

Vit hava hildið ting til henda dag og skipað okkum eftir fólksins tørvi um landið alt.

Føroyar hava í sáttmála viðurkent felagsskap við onnur lond. Ongin sáttmáli kann tó slökkja sjálvræði landsins. Landsins egnu lógir og avgerðir eru bert tær, sum framdar eru á rættan hátt í landinum sjálvum eftir fólksins vilja.

Føroyar verða skipaðar eftir nútíðar tørvi á síðaarv okkara við valdsbýti, løgræði og rættindum.

Fyrsti partur . Stjórnarskipan

Viðmerkingar

Fyrsti partur tekur samanum alla stjórnarskipanina. Í fyrsta parti vera ásettar tær meginreglur og tey prinsipp, sum útleidd fara til tær ítøkiligaru ásetingarnar um rættindi og stýrisskipan landsins.

1. Stjórnarskipan

Viðmerkingar

Ásetingarnar í fyrsta kapitli lýsa í stuttum føroysku stjórnarskipanina og kunnu tí nevast hin stutta stjórnarskipanin.

§1. Føroyar

(1) Føroyar eru land.

- (2) Føroyar hava sambært sáttmálum verið knýttar at øðrum londum og kunnu framvegis vera knýttar at øðrum sambært sáttmála.
- (3) Nýggjur sáttmáli, eins og broyting í verandi støðu, skal samtykkjast sum ásett í hesi skipan.

Viðmerkingar

Føroyar eru millum heimsins elstu lond. Norrønrir landnámsmenn hava havt við sær stjórnarligar siðir úr Norðanlondum eins og bretska oyggjunum og skipað seg við tingi, lógrættu, vartingum og møguliga goðum (útinnandi og fyriskipandi høvdingum). Tíverri eru ikki mangar skrivligar keldur frá eldri tíð, men tær, ið eru, saman við keldum og siðum í øðrum sambarligum londum, eittnú Noregi, Íslandi og Man, bera vitni um eina framkomna og støðuga skipan.

Siðani hava Føroyar viðurkent norskar og danskar kongar og hava sum land verið knýtt at tí danska ríkinum seinastu öldirnar, uttan tó nakrantíð at hvørva sum land og lögðømi.

Fyrsta stykki tekur samanum stjórnarsøgu og stjórnarstøðu Føroya. Føroyar eru politisk eind, nevnd land, ið fólk hava bygt, skipað og áhaldandi tikið undir við. Føroyar sum stjórnarlig eind eru ikki heimilaðar ella stovnaðar í nakrari útlendskari lóg ella sambært altjóða reglum, heldur byggja Føroyar á søgu og støðuga undirtøku frá fólkinum í landinum.

Annað stykki lýsir tann veruleika, at Føroyar eru og í mangar øldir hava verið í eini sáttmálastøðu við onnur lond og ríki. Føroyar eins og hini norrønu londini í vesturi gjørdur sáttmála við norska kongin seint í trettandu øld. Sjálvur tann skrivligi sáttmálin hjá Føroyum, um slíkur var gjørdur, er ikki varðveittur, men tann hjá Íslandi er, eins og vit vita um aðrar. Í øllum førum var talan um eina føroyska viðurkenning av samveldisstøðu. Sáttmálastøða Føroya broyttist tó, tá norska og danska kongsættin runnu saman, og í langa tíð var ymiskt, hvussu kongur virði Føroya fólk og ting, serliga eftir 1814, tá kongur lat frá sær Noreg og vildi ikki kalla løgtingið saman í mong ár eftir tað. Føroyar vóru tó altíð virdar sum egið lögðømi, land við egnum lógum og skipanum. Føroyingar vóru bidnir at svørja kongi trygdareid, lógir vóru kunngjørdar her, kongur metti tær sum “vort land Færø” og brúki føroyska veðrin sum part av vápnarógvi sínum.

Støðu Føroya sum eitt land, ið kundi formliga ella í verki virka úteftir og gera sáttmála, sýntist serliga væl undir og beint eftir seinna heimskríggj, tá danir viðurkendu, at Føroyar kundu loysa frá Danmark, tó at danska stjórnin ikki vónaði at so fór at vera. Endin var sum øllum kunnugt tann nýggi sáttmálin, heimstýrisskipanin.

Hesin veruleiki, at Føroyar ígjøgnum tað ting, føroyingar velja, í verki hava viðurkent eina samveldisstøðu verður við stjórnarskipanini staðfestur. Samstundis verður eisini heimildin samtykt antin at halda fram, ella at broyta verandi, ella at gera sáttmála við onnur samveldi – ella taka Føroyar úr samveldisstøðu.

Triða stykki ásetur, at føroyingar við at samtykkja hesa stórnarskipan avráða sínámillum, at týðandi broytingar í samveldisstøðu, tað verði seg taka seg úr samveldi, týðandi at umskipa verandi støðu ella at ganga inn í annað samveldi, skulu samtykkjast á serligan hátt. Hesin háttur verður lýstur seinni í stjórnarskipanini.

§2. Valdsbýti, løgræði og rættvísi

- (1) Stjórnarskipan Føroya byggir á valdsbýti, løgræði og rættvísi.
- (2) Allar lógir skulu virða hesa skipan.

Viðmerkingar

Stjórnarskipanin byggir á nakrar grundreglur, ið verða gjørdar ítøkiligar í seinni pørtum og kapitlum.

Fyrra stykki nevnir valdsbýti, ið merkir, at ongin stovnur má hava óavmarkað vald. í sjálvum sær verður valdið býtt ímillum einstaklingar og bólkar øðrumegin og almenna valdið hinumegin. Rættindaparturin lýsir, hvat vald tað almenna ikki hevur, og hvussu tað almenna skal fara fram á markinum til privatu rúmdina. Síðani eru mangir stovnar skipaðir og lýstir, bæði høvuðsstovnar sum tingið, landsstýrið og løgrættur, men eisini óheftir stovnar sum fólksins umboðsmaður, landsbanki og landssakførari, eins væl og teir stovnar, ið eru partar av meginstovnunum, tingnevndir, landsstýrismenn, løgmaður, lægri rættir og so frameftir.

Fyrra stykki nevnir eisini løgræði og rættvísi. Løgræði merkir stýri sambært lóg, hugtakið tekur saman um valdsreglu, heimildarreglu, lóggávumannagongd, kunngerðarlóggávu og fyrisiting, ið verða lýstar seinni í skipanini. Rættvísi tekur sum hugtak saman um markreglu, mannagongdir, frælsi, rættindi og aðrar mangar ásetingar í skipanini. Vit kunnu siga, at løgræði krevur, at vit fylgja samtyktunum, men rættvísini mýkir úrslit og viðferð.

Seinna stykki vísir á, at stjórnarskipanin umframt at vera sáttmáli føroyinga við hvønn annan um at skipa landið Føroyar, eisini er at meta sum lóg, ið stendur oman fyri aðrar lógir.

§3. Landsins stovnar

- (1) Fremstu stovnar landsins eru lögtingið, landsstýrið og løgrætturin.
- (2) Landið skal skipast í kommunur.
- (3) Føroya fólk skal altíð hava sum mest av ávirkan á landsins stýri.

Viðmerkingar

Tað ber ikki til at stýra landinum uttan ígjøgnum stovnar, ið umboða fólk. ið.

Fyrsta stykki nevnir sum fremstu stovnar okkara lögtingið, elsta stovn okkara, og landsstýrið, ið sum framhald av landsnevnd lögtingsins hevur útint og fyrisitið tingsins vegna síðstu øldina.

Verandi skipan okkara fevnir ikki um dómstólar sum altýðandi part av valdsbýtinum. Tó at summi av teoretiskum orsökum siga rættirnar vera part av valdskákanini, er tað bara ikki so í roynd og veru. Tað kemur næstan ikki fyri, at dómstólarnir seta tinglógir ella bert kunngerðir til vikis, ikki so frægt sum greitt alment at tulka lógir og seta orð á síðvenjur gera rættirnir. At teir verða mannaðir við fakligari starvsetan, eru dýrir at brúka og goyma úrskurðir sínar, ger alt samalt, at rættirnir mangla legitimitet, sum er. Lagt verður kortini upp til, at hetta kann broytast nakað innan karmarnar av hesi stjórnarskipan, og tí verða tingið, landsstýrið og løgrætturin allir nevndir sum fremstu stovnar landsins.

Eisini kommunurnar verða í øðrum stykki lýstar millum meiri týðandi stovnar landsins, og víst verður til meira ítøkiligu viðmerkingarnar um kommunurnar í viðmerkingum til grein sekstiogsseks.

Triðja stykki minnir á, at løgting og aðrir umboðandi ella tilnevndir stovnar bert skulu virka, tá fólkíð ikki sjálvstær virkað. Fólkíð kann taka sær valdið sjálvstær ígjøgnum einstaklingafrælsi eins væl og fólkaatkvøðu.

§4. Stýrislag

- (1) Føroyar eru land við fólkaræði.
- (2) Løgting og kommunustýri eru altíð fólka Vald.
- (3) Onnur størv kunnu vera fólka Vald ella Vald á lögtingi.

Viðmerkingar

Stjórnarskipanin byggir á fólkaræði. Fólkaræði merkir innlit, ávirkan, virðing, umboðan og semju-søkjandi mannagondir. Til endans merkir fólkaræði meirilutaræði, men áðrenn meirilutin tekur støðu, skulu orðaskifti, nevndarviðgerð og hoyringar føra við sær semju og tillagingar.

Veljarin skal hava sum mest av ávirkan. Sum minstamat skulu tingið og kommunustýri veljast beinleiðis. Triðja stykki heimilar, at onnur størv antin verða beinleiðis Vald ella Vald á tingi. Størv, ið kunnu hugsast at verða Vald beinleiðis ella á tingi kunnu, vera dómárá, sýslumenn, valstýrismenn, fólksins umboðsmaður, landsbankastjóri, almennir nevndarlimir, aðalstjórá, lögmaður, ella einstakir landsstýrismenn, ið skulu virka óheftir, eitt nú lögmaðaráðharrin.

Í summum førum kann slíkt val skipast sum frítt val, í øðrum førum sum val eftir uppskoti frá ávísnum stovni, í uppaftur øðrum kann valið avmarkast eftir førleika.

Sum dømi um hetta síðsta kann nevast, at tá grundlógarnevndin vitjaði í Nebraska, greiddu tey frá skipanini at velja dómárá. Øll lóggæv kundu søkja um at vera viðurkend sum kvalifiserað at gerast dómárá. Síðani metir ein serkøn nevnd um førleika teirra og kunnger lista við nøvnum. Guvernørurin kann síðan skjóta upp fólk á lista, tá dómárástørv eru leys, ið tingið skal góðkenna. Tá dómárá hava sitið í fyra ár, kunnu veljararnir vraka teir á fólkaatkvøðu, ið hildin verður samstundis sum onnur val. Hetta er ikki skipan, sum treytaleyst skal fremjast hjá okkum, heldur vísir tað, hvussu til ber at viga førleikakrøv, virðisdómárá, opinleika og umboðandi eins og beinleiðis fólkaræði.

§5. Fólkíð

- (1) Allir føroyingar og íbúggvar landsins eiga javnbjódís rættindi sum greind í hesi skipan.
- (2) Valrættur kann vera treytaður av heimarætti.

Viðmerkingar

Fólkíð í Føroyum eru føroyingar umframt onnur tilflutt, ið skulu vera javnsett í metum. Valrættur kann treytast av heimarætti, soleiðis sum tingið skipar hann.

§6. Ímyndir og mál

- (1) Føroyar hava flagg og aðrar ímyndir eftir lóg.
- (2) Almenna málið er føroyskt.

Viðmerkingar

Ímyndir landsins hava altíð havt stóran týðning. Stríðið um Merkið, flagg Føroya, er ofta tiltikin partur av tjóðskaparstríði føroyinga. Seinna stykki viðvíkur almenna málinum, ið er føroyskt.

*A*nnar partur. *Rættindi*

Viðmerkingar

Annar partur lýsir tey rættindi, fólkið hevur. Rættindi eru antin tað vald, ið landsins almennu stovnar ikki hava, ella tær avmarkingar í valdinum, sum stovnarnir mugu virða.

2. Almenn rættindi og skyldur

Viðmerkingar

Annar kapitull inniheldur almennu reglurnar um rættindi og skyldur borgarans. Meira ítøkiligu rættindini, sum koma í seinni kapitlum, mugu tí altíð verða lisin í ljósinum av ásetingunum í hesum almenna kapitli.

§7. Rættindi og verja teirra

- (1) Rættindi kunnu bert avmarkast, um tað er neyðugt og í samsvari við fólkaræðiliga, samhaldsfasta stjórnarskipan.
- (2) Løgtingið kann í serligum førum knýta rættindi at heimarætti ella bústaði.
- (3) Landsins stovnar skulu altíð verja fólksins rættindi.

Viðmerkingar

Í mongum fremmandum stjórnarskipanum og sáttmálum verða treytir fyri rættindaavmarking ásettar neyvt í sambandi við einstøku ítøkiligu rættindini. Í hesum uppskoti verður farið aðra leið, og í staðin verða treytirnar fyri at avmarka rættindini ásettar einaferð fyri allar í almenna partinum. Kortini verður vikið frá hesum útgangsstøði í ávísam førum, har serliga er neyðugt at greina út treytirnar í sambandi við ávís ítøkilig rættindi.

Fyrsta stykki sigur frá, at útgangsstøðið er, at borgarar hava rættindi, og at serligar orsøkir mugu til, um rættindini skulu verða avmarkað. Talan er um bólk av legitimum endamállum, sum heimila at víkja frá útgangsstøðinum um rættindi. Orðið ”neyðugt” er standardur, ið ikki er neyvur ella objektivur, men sum skal finnast og mýkjast í praksis. Orðið teingir seg eisini at øðrum grundreglum í hesi stjórnarskipan, serliga serliga markregluni, men eisini regluni um rættvísi.

At meta, um avmarking av frælsinum er neyðugt, er at kanna, um inntrivið er ógvisligari enn verjuáhugamálið kann bera. Sum dømi kunnu myndugleikar ikki forða fólki við ávísam meiningum at savnast, bert tí illgruni er um, at ófriðarkroppar eru teirra millum. Annað dømi kann vera avmarking í innløgurættinum. Ætlar landið at skerja rættin at fiska til húsarhaldið, má landið kunna vísa á eitt haldgott verjuáhugamál, tað kundi verið stovnsrøkt, og síðani at áhugamálið krevur júst hesa avmarkingina, kanska at leiðir verða stongdar. Bæði endamálið og miðilin mugu vera í lagi og kunna ávísast ítøkiliga við kanningum, tølum og frágreiðingum, skulu rættindini avmarkast.

Eisini tilvísingarnar til fólkaræði og samhaldsfesti vísa til normar, sum er standardir heldur enn reglur. Tulkandi stovnarnir verða eisini her at gera av, nær rættindaavmarking er ov víðgongd í mun til grundleggjandi virði um demokrati og solidaritet, soleiðis sum ættarliðini tulka tey.

At lögtingið sambært stykki tvey í serligum førum kann teingja rættindi at bústaði ella heimarætti, er náttúrlig avleiðin av, at Føroyar fevna um eitt politiskt samfelag, ið kann veita íbúgvum ella borgarum, føroyingum, sersømdir av ymsum slag. Slíka skipan hava at kalla øll lond.

Triðja stykki áleggur ikki einans dómstolunum, men øllum landsins stovnum, altíð at virða og verja fólksins rættindi. Serliga á lögtingi, har fólk ið fær rødd, er tað týðandi, at stjórnarskipanin javnan verður tikin fram. Gongur henda avmarking nú fólksins rættindum ov nær? Er endamálið nóg dygt at grunda so víðgongd inntriv. Antin talan er um fiskiveiði, barnavernd, skúlaskap, fólkanøvn, ferðslu, vinnulív, býarskipan ella aðra lóg, so mugu vit altíð viga borgaranna rættindi og frælsi eftir stjórnarskipanini og gomlum síði móttvegis teimum nýggju ætlanum og reglum, sum eru í uppskoti.

§8. Onnur rættindi

- (1) Umframt rættindi ásett í hesi skipan verjir hon onnur rættindi, sum eru sjálvsøgd, ómissandi ella neyðug.

Viðmerkingar

Grein átta endurspeglar í rættindahøpi grundregluna um fólkafullveldi, sum øll henda stjórnarskipan tekur støði í. Stjórnarskipanin staðfestir, at Føroya fólk er heimilari, og at myndugleikarnir eru fulltrúar. Valdið er upprunaliga hjá fólkinum, og stjórnarskipanin lýsir heimildir myndugleika og nøkur av rættindum fólksins, men heimilarin – Føroya fólk – hevur ikki við hesi stjórnarskipan endaliga og tømandi ásett fólksins rættindi. Stjórnarskipanin nevnir í stuttum og almennum orðingum rættindi, sum síðan mugu latast upp í tulkning og gerast ítøkilig. Henda tilgongd fer at vísa seg á tingi, í fyrisiting, í rættarskipan og í almenna orðaskiftinum.

§9. Skyldur

- (1) Øll skulu virða hesa skipan og tær lógir og skyldur, sum verða til í samsvari við hana.
- (2) Øll eiga at virða landsins arv og tilfeingi eins og rættindi hjá øðrum.

Viðmerkingar

Oftast verður tað ikki sagt, men samfelag við stjórnarskipan ber ikki til uttan skyldur. Tá fólk samtykkja hesa stjórnarskipan, taka tey undir við at virða skipanina og tær lógir, sum á rættan hátt og við virðing fyri rættindum fólksins verða til sambært hesi skipan. Fólk ið er á tann hátt bæði harri og tænar, hevur og skapar valdið við at taka undir við skipanini og má samstundis geva seg undir valdið. Á sama hátt samtykkja vit at virða rættindi hvør hjá øðrum, eins og landsins arv og tilfeingi.

3. Jøvn rættindi

Viðmerkingar

Jøvn rættindi eru tey rættindi, ið vit kunnu lýsa sum samtyktar reglur um at seta øll fólk javnt í metum.

Söguliga hava sumar stættir havt framihjárættindi (kongalig, aðalsfólk, ríkfólk), og kallmenn havt rættindi fram um kvinnur. Summar ásetingarnar í kapitlinum um jövn rættindi taka stöði sitt í söguliga veruleika, men eins og ásetingarnar í stjórnarskipanini annars, kunnu tær eisini nýttast í framtíðar politiskari og rættarligari menning og stöðutakan sum analogiir á øðrum økjum.

§10. Javnættindi

- (1) Øll eru jövn í metum.
- (2) Ongin munur má vera tilvildarligur, órættvísur ella mannminkandi.

Viðmerkingar

Ásetingin er nær skyld við ásetingina í § 44 um líkaregluna. Ásetingin ber í sær, at øll fólk eru javnt sett, tá tingið og aðrir myndugleikar fara undir virksemlu sítt. Tá so tingið samtykkir lógir, landsstýrismenn ella fyrisiting umsita tær, rættirnir døma og so frameftir, skulu tey, sum stovnar kunna vísa á, at gjørdur munur í lóg ella venju ikki eru tilvildarligur, órættvísur ella mannminkandi.

Í orðinum tilvildarligur liggur, at munurin ikki skal vera óumhugsaður ella ógrundaður. Í orðinum órættvísur liggur, at munurin ikki má stríða ímóti teimum í stjórnarskipanini samtyktu reglum, sum tilsamans eru tað samtykta rættvísi, valdsavmarking, valdsbýti og rættindi fólksins. Hjá fyrisiting og dómstólum fevnir rættvísi eisini um ásetingar og prinsipp í teimum heimildarlógum ella almennu lógum (t.d. um fyrisiting ella rættargang), sum tingið hevur samtykt í samsvari við stjórnarskipanina. Í orðinum mannminkandi liggur, at munur má fyrri tann einstaka útsetta sjálvan ikki kennast niðrandi og eyðmýkjandi.

Óheimilaðir munir kunnu vera lógir, ið órímliga skulu raka einstakar borgarar ella bólkar, serliga um tingið roynir at seta fyrisiting og rættarskipan vil viks og sjálvt tekur avgerð ella dømir (á enskum “Bill of Attainder.”) Úr Danmark kenna vit Tvind-dómin um júst hetta; tingi royndi við tilvildarligum muni á skúlum sjálvt at revsa nakrar skúlar fyri skuldsetingar um misbrot.

Tingið hevur tó nógv størri rásarúm enn fyrisiting og rættir at taka stöðu til, um munir og sundurskiljing eru væl grundað. Lægri í skipanini ein stovnur er, og tess meiri avleidd heimildin, tess minni kann stovnurin loyva sær at gera mun á fólki.

§11. Javnstöða

- (1) Kvinnur og menn skulu vera ájavnt í metum.
- (2) Heldur tingið, at munur er ella hevur verið gjørdur á kvinnu og manni, kann tingið samtykkja at bøta um. Ásetingin kann tó ikki vera uttan tíðarmark.

Viðmerkingar

Ásetingin um javnstöðu er um stöðuna hjá kvinnum mótvegis monnum. Fyrra stykki ásetir, at kvinnur og menn skulu metast javn, harvið ber ikki til at taka kyn við í flestu metingar. Skal munur gerast á kvinnum og monnum í lóg ella meting, má munurin rættvísgerast (grundast) eftir § 10.

Seinna stykki viðvíkur positivari diskriminering. Tað skeiva í fyrndini kann rættast við tíðaravmarkaðum framihjárættindum.

Dømi um hetta kann vera almenn nevnd. Nú skulu fyra fólk setast í hesa nevnd, og myndugleikin metir tey seks søkjandi eftir dugnaskapi soleiðis: 1K, 2M, 3M, 4M, 5M, 6K (1: er dugnaligastur, osfr; K: kvinna; M: maður). Eftir regluni í fyrra stykki eru kvinnur og menn ájavnt í metum, og tað er tí óviðkomandi atlit, av hvørjum kyni tey eru. Setast skulu tí umsøkjari 1, 2, 3 og 4. Nú hevur tingið tó samtykt reglur at galda í eittnú 10 ár, sum siga, at tí kvinnur fyrr vóru settar ov lágt, skulu tær nú manna almennar nevndir til helvtar. Tá skulu setast umsøkjari 1, 2, 3 og 6, hóast bæði 4 og 5 eru dugnaligari enn 6.

Henda regla kann hugsast brúkt analogt í øðrum førum.

§12. Framíhjárættindi

(1) Ongi framíhjárættindi kunnu ásetast ella skipast.

Viðmerkingar

Ásetingin forðar fyri framtíðar framíhjárættindum, ið ikki kunnu sigast antin at vera rættvísir munir eftir § 10 ella tíðaravmarkaðar ábøtur á eldri misbrot eftir § 11 (2). Tað eru ikki nógv viðurskipti, ið beinleiðis kunnu sigast falla undir hesa áseting, heldur er ásetingin vernd móti framtíðar mismuni og ein áminning á ting og aðrar stovnar.

4. Persónlig rættindi

Viðmerkingar

Persónlig rættindi eru tey, ið viðvíkja einstaklinginum og integriteti hansara. Hesi rættindi hoyra til tey stjórnarsøguliga elstu rættindini.

§13. Lív og trygd

- (1) Øll eiga rætt til lív og trygd.
- (2) Ongin kann verða revsaður ella viðfarin miskunnarleysst ella óvirðiliga.
- (3) Deyðarevsing kann ikki ásetast.

Viðmerkingar

Ásetingin setur nakrar standardir fyri virðiligari viðferð av einstaklinginum.

Í øðrum stykki verða standardirnir miskunnarleysa og óvirðiliga innsettir. Hvat liggur í hesum, skal mennast og broytast við tíðini, samsvarandi fatan hjá fyrisitarum, lógvæðingum eins væl og hjá leikfólki, ið virka sum løgrættufólk (nevningar) í revsimálum.

Sum dømi um miskunnarleysa viðferð kann nevast, at danski staturin javnan er fyri ábreiðslum, tí skuldsett ov ofta verða hildin leingi aftur í einsemi.

Dømi um óvirðiliga viðferð kundi verið, at fólk í innkrevjingarmáli mistu klæði, búnýti ella onnur tól, ið teimum tørvaðist. Slík regla er í dag kend í rættargangslóg, men verður nú í meiri almennum líki partur av stjórnarskipanini.

Dømi um óvirðiliga revsing kundi verið líkamlig revsing, órímiliga stórar bøtur ella fongsul í einsemi ella fjart burtur frá familju og vanligum umhvørvi.

At almennakunngerá dómur er ikki í sjálvum sær miskunnarleysst ella óvirðiligt, men tvørturímóti neyðugt bæði vegna tann dómdu og samfelagið alt, men ávisar upplýsingar, ella í heilt sjáldsomum

førum eisini navnið á tí dømnda, kunnu viðhvørt haldast aftur ella broytast til onnur nøvn í tí almannakunngjörda dómimum.

Deyðarevsing er dømi um brot á rættin til lív eins væl og óvirðiliga revsing, og forboðið móti deyðarevsing kundi tí eins væl verið útleitt frá teimum fyrru reglunum; men ístaðin er deyðarevsingin tikin við beinanvegin, so ivin er burtur um tann spurningin.

§14. Persónlig frælsi

- (1) Øll eru fræls og frí.
- (2) Løgtingið kann samtykkja lógir um frælsistøku. Avgerð sambært slíkari lóg kann leggjast fyri dómara.
- (3) Verður einhvør handtikin fyri brotsverk skal hann fyri dómara innan 24 tímar. Bert dómari kann staðfesta ella leingja handtøku.
- (4) Dómari kann áleggja longri varðhald, tó í mesta lagi fyra mánaðir, og bert um longri revsing er væntandi.
- (5) Dómari kann í heilt serligum førum áleggja varðhald í einingi ella partvísari avbyrging, tó bert í tveir mánaðir.

Viðmerkingar

Persónliga frælsið er tað vald, ið tann einstaki ikki hevur latið landi ella samveldi. Stjórnarskipanin er sáttmáli millum fólk í Føroyum um, hvat vald tey lata almennum myndugleikum. Ásetingin um persónliga frælsið lýsir, hvat vald ikki er latið tí almenna, og hvussu almennir myndugleikar skulu bera seg at, tá teir nærkast rúmdini hjá tí einstaka.

Fyrsta stykki er almenna reglan. Vanliga eru reglur um frælsistøku í heimildarlóg hjá politii ella ásett sum revsing í brotsmálum, men eisini frælsistøka á annan hátt enn í revsihøpi kann hugsast. Dømi um slíka kann vera varðhald innan sjúkra-, sinnis-, ella ellisrøkt, har viðkomandi persónar ofta ikki megna at geva samtykki til viðgerðina og tí eru fyri frælsistøku.

Annað stykki viðmerkendir rættin hjá tinginum at taka frælsið frá fólki, og at hetta skal altíð kunna roynast í rættinum.

Síðani verður ásett, hvussu leingi handtøka kann vara. Føroyar eru lítið land við góðari samferðslu, tí eru 24 tímar vanliga ivaleyst til tess at leggja málið fyri rættin, um longri handtøka krevst. Markreglan merkir tá, at er handtøka í ein tíma nóg mikið, skal viðkomandi latast leysur innan. Samsvarandi øðrum stykki kann eisini styttri handtøka enn 24 tímar roynast.

Dómari fær heimild at leingja handtøku, um tað er neyðugt, og endaliga revsingin kann gerast longri. Dómari fær eisini heimild at loyva varðhaldi í einingi í avmarkaða tíð.

§15. Bústaður og samskipti

- (1) Bústaðir, før og alt privat samskipti eru vard fyri almennum inntrivum.
- (2) Eru rannsókn, hald ella onnur inntriv neyðug sambært lóg og landsins tørvi, skal dómari í úrskurði

gera av, um það er loyviligt. Er það ógjörlikt undan inntrivinum, skal úrskurður gerast aftaná.

- (3) Í lóg kann tingið loyva alneyðugum kanningum uttan úrskurð frammanundan. Slík inntriv skulu tó altíð kunna roynast.

Viðmerkingar

Ásetingin verjir ta privatu rúmdina móti órættvísun ágangi. Fyrsta stykki lýsir ta privatu rúmdina við dómum um það varda.

Annað stykki lýsir mannagongdina, um kanning ella annað inntriv er neyðugt. Innihaldsliga treytin fyri slíkum inntrivi er, at það er neyðugt; talan er harvið um ein standard, ið skal mennast og mýkjast í siðvenju. Tann myndugleiki, ið heldur inntrivið vera neyðugt skal leggja það fyri dómara at meta um, hvørt það er neyðugt. Myndugleikin kann tå ikki skjóta seg undir, at talan er um meting, sum myndugleikin frítt ræður yvir, men skal veruliga kunna sannføra dómaran, tí er ivi, fellur ógreiða fyri frælsi, og inntrivið verður ikki góðkent. Í summum fòrum er ógjörlikt at leggja málið fyri dómara. Talan kann vera um inntriv á sjónum ella í knappari vend. Tá skal myndugleikin leggja spurningin, um inntrivið var loyviligt, fyri dómaran eftir hendingina.

Triðja stykki loyvur í alneyðugum fòrum tinginum at heimila inntrivum uttan úrskurð frammanundan. Tann, ið er fyri inntrivi, kann tó altíð krevja málið roynt, og skal myndugleikin tå rættvísgera framferð sína. Um ávíst inntriv alment er alneyðugt, og tinglógin harvið í sjálvum sær er innan heimildina hjá tinginum samsvarandi § 70, og inntrivið eisini ítøkiliga er alneyðugt, stendur til dómaran at eftirmeta.

§16. Ognarrættur

- (1) Allar ognir og øll rættindi eru vard fyri ágangi
- (2) Skal almennur myndugleiki fremja lóg, og tørvar honum sambært neyðugum og átroðkandi almennum tørvum at taka ræði á privatari ogn ella rætti, kann myndugleikin eftir mannagongd í lóg krevja at keypa ognina ella rættin.
- (3) Fyri slík kravd keyp skal myndugleikin lata fullan prís umframt at gjalda fyri órógv.

Viðmerkingar

Ognarrætturin er eldri enn politiska valdið, ognarrætturin er partur av teirri samfelagspakt, ið liggur í stjórnarskipanini: fólkið tekur undir við stjórnarskipanini treytað av, at skipanin verjir tey rættindi, ið fólk áttu frammanundan ella vinna sær undir skipanini.

Fyrsta stykki lýsir innihaldsliga fevni hjá lógini, allar ognir og øll rættindi samsvarandi siðvenju og dómalog eru vard.

Annað stykki lýsir, nær og hvussu myndugleikar sum undantak kunnu gera seg inn á ognarrættin. Talan skal vera um tinglógarásetta almenna skyldu, ið myndugleiki skal fremja. Síðan skal ítøkiligi tørvurin bæði vera neyðugur og átrokandi, og viðkomandi myndugleiki skal týðiliga ávísa hetta fyri viðkomandi royndarstovni, so ógreiða ikki er um það. Nú er alt hetta ávíst; tá kann viðkomandi stovnur við tvingsli keypa rættin ella ognina.

Triðja stykki lýsir, hvussu honum, ið misti ognarrætt sín, skal samsýnast. Talan skal vera um fullan prís, antin endurreisingarvirði, nyttuvirði ella handilsvirði, hvat ið hægst av teimum er, umfram endurgjald fyri órógv, vansa og ónáðir, ið standast av at skula selja, flyta, umskipa ótilætlað. Eins og alment er galdandi, skal ivi ella óvissa koma tí til góðar, ið er eyðmýktur gjøgnum tvingsilskeypið.

5. Trúarrættindi

Viðmerkingar

Rætturin til at hava gudstrúgv sína í friði er grundleggjandi fyritleygt fyri einum fólkaræðiligum rættarsamfelag. Trúgvin er insta sjálvsfatan fólk hava, skal samfelagið vera fyri øll, mugu øll kenna, at tey ekkaleys kunnu trúgva og liva eftir trúgv síni. Hesin rættur er tí partur av innasti kjarnini av teimum gomlu frælsisrættindunum. Rætturin til at trúgva er serliga nær tengdur at teimum politisku rættindunum, tí uttan rætt til at koma saman og seta fram áskoðan sína eru trúarrættindini lítið verd.

§17. Trúarfrælsi

- (1) Øll eiga rætt at trúgva og útinna sína trúgv á tann hátt, tey vilja.
- (2) Løgtingið kann veita kristni trúnni serligar sёмdir tó uttan at gera seg inn á aðrar fatanir.
- (3) Fólkakirkjan eigur lut eftir gomlum siði.

Viðmerkingar

Stykki eitt visir á útgangsstøðið, at øll eiga rætt til at trúgva og útinna sína trúgv á ein og hvønn hátt. Frælsi at trúgva merkir tó ikki bara rætturin til at hava og útinna gudstrúgv sína í friði, men fevnir um samvitskufrælsi í breiðari merking. Harvið er eisini rætturin tryggjaður til ikki at hava nakra trúgv og at liva eftir teirri sannføring.

Annað stykki endurspeglar serligu stöðu í søgu og mentan feroyinga, ið kristni trúgvin hevur. Tí er eisini loyvt tinginum at veita henni serligar sёмdir, um ikki tingið ger seg inn á aðra trúgv. Hervið verður eisini boðað frá, at trúarfrælsið ikki setur allar trúargreindir javnt. Tað ber til at hava kristnar halgidagar, kristnan morgunsang í almennu skúlunum, morgunlestur í almenna útvarpinum, uttan at tað er at meta at stríða ímóti trúarfrælsinum.

Fólkakirkjan hevur í øldir havt serligan lut í feroyskum kristnilívi. Hverja stöðu hon skal hava, fara fólk altíð at kjakast um. Tí er frægast at lata siðvenju og framtíð skipa kirkjuna heldur enn at grundfesta ávísa stöðu í stjórnarskipanina.

Heldur ikki trúarrættindi eru óavmarkað, men kunnu verða avmarkað av eittnú rættindunum hjá øðrum samsvarandi ásetingum í øðrum kapitli.

6. Politisk rættindi

Viðmerkingar

Eins og trúarrættindini eru eisini tey politisku rættindini partur av kjarnanum av teim góðu gomlu frælsisrættindunum, ið av álvara vórðu vunnin, tá fólkaræðið móti endanum á átjandu øld fór at vinna fram í vesturheiminum.

Heldur ekki politisku rættindini eru óavmarkað, men kunnu sambært ásetingunum í serliga øðrum kapitli vigast móti rættindunum hjá øðrum og avmarkast, um hetta annars er neyðugt og samsvarandi fólkaræðisligari og samhaldsfastari samfelagsskipan.

§18. Valrættur

- (1) Íbúgvar landsins eiga rætt at velja umboð á ting, í stýri og í stovnar.
- (2) Íbúgvar landsins eiga rætt at taka støðu til lógir og viðtøkur við fólkaatkvøðu. Løgtingið kann lata fólkinum sínar valheimildir eftir hesi skipan.
- (3) Eru tingmenn ónøgdir við samtykta tinglóg, kann triðingur av tingmonnum krevja lógina lagda fyri fólkið í síðsta lagi viku eftir, at hon er samtykt.

Viðmerkingar

Fólkaræði sum okkara við umboðsræði ber í sær, at fólkið gevur umboðum sínum vald, men samstundis má fólkið vera undir valdinum hjá umboðum sínum. Fólkið fær ikki stýrt uttan vald umboð, men so nógv sum til ber eigur fólkið at sleppa fram at fólkaræðið, ið eru meira legitimt og hægri enn umboðsstýri og noyðist tí bert at víkja fyri umboðsstýrinum av praktiskum og ikki hugsjónarligum grundum. Hetta kemur til sjóndar við, at henda stjórnarskipan verður góðkend beinleiðis av fólkinum fyri at fáa gildi, eftir at fólkið hevur havt høvi at velja og vraka millum tey umboð, sum mæltu til skipanina.

Sama beinleiðis fólkaræðishugsjón kemur eisini til sjóndar í fyrsta stykki í átjandu grein. Her verður gjørt greitt, at fólkið ikki fær nakran rætt, men longu frammanundan hevur rætt til at velja umboð á ting og í stýri og stovnar.

Annað stykki gevur fólkinum rætt til við fólkaatkvøðu at taka støðu til lógir og viðtøkur, eins og tingið kann lata fólkið beinleiðis velja störv og stovnar, sum annars verða vald av tinginum.

Sambært triðja stykki hevur minniluti av tingmonnum, um hann er ónøgdur, rætt til at leggja samtykta lóg fyri fólkið í síðstu lagi viku eftir, at hon er samtykt. Hetta verður hugsandi mest brúkt í málum, har ivi er um rætta vigan av rættindum fólksins, ella lógin ber í sær víðfevndar broytingar. Vandin er neyvan fyri, at mál koma fyri fólkið í tíð og ótíð, tí tann politiski flokkur, sum roynir at gera sær dælt við hesum rætti, missir skjótt trúvirði millum manna, og tí kemur javnvág í av sær sjálvum.

§19. Framsøgufrælsi

- (1) Ein og hvør eigur rætt at hava og seta fram hugsan, áskoðan og sjónarmið á ein og hvønn hátt.
- (2) Á sama hátt eiga øll rætt at vera við í og taka ímóti samskifti og upplýsing.
- (3) Fjølmiðlarnir eiga serligan rætt at kanna, lýsa og bera fram.

Viðmerkingar

Framsøgufrælsi er av týðningarmestu politisku rættindum og grundarlag undir og fyrirtreyt fyri virkandi fólkaræði.

Fyrsta stykki leggur dent á frælsið hjá øllum til bæði at hava og seta fram sína meining. At hetta kann verða gjørt á ein og hvønn hátt tryggjar, at ivi ikki stendst um, hvørt ávísir miðlar ella hættir at bera fram ella taka ímóti eru fevndir av rættinum.

Til tess at rætturin til framsøgufrælsi skal hava veruligt innihald, hevur stykki tvey áseting um, at øll á sama hátt skulu hava rætt til at vera við í og taka ímóti samskipti og upplýsing. Tískil vil avmarking av móguleikanum hjá borgarum at taka ímóti boðum ella upplýsingum vera eins greitt brot á rættin til framsøgufrælsi.

Fjølmiðlarnir verða ofta nevndir fjórða valdið í fólkaræðisligum samfelag. Tann sannleiki liggur í hesum, at uttan kritiskar fjølmiðlar er fólkaræðið lítið vert. Tí veitir triðja stykki fjølmiðlunum serligan rætt og verju. Líknandi áseting er at finna so tíðliga sum í fyrstu rættindayvirlýsingini hjá amerikanska landinum Virginia og rættindapartinum í samveldisstjórnarskipanini sjálvari seint í átjandu øld.

§20. Felagsfrælsi

- (1) Øll hava rætt at taka seg saman í feløg og fylkingar til eitt og hvørt endamál.
- (2) Feløg kunnu bert takast av, um atlit at trygd, friði og landaskili krevja tað.

Viðmerkingar

Feløg endurspeгла samfelagið og geva bólkum og áhugamálum rodd og umstøður. Samtøk og fylkingar av mongum sløgum eru fortreyt fyri so mongum tátum av samfelagslívnum. Flokkar í politisku skipanini, vinnufeløg at reka virki, fakfeløg at umboða verkafólkið, áhugafeløg, lokal-feløg, samtøk av øllum sløgum, øll eru neyðug til tess at varðveita frælsi og fjølbroyti. Tessvegna verða feløg ofta kúgað og pláði í einræði og harræði. Skipan okkara verjir rættin at stovna feløg og ásetir, at tey einans kunnu takast av, um sera álvarsamar og tungar orsøkir kunnu ávísast.

§21. Sarningarfrælsi

- (1) Øll eiga rætt at savnast á almennum stað, um hetta ikki brýtur landaskil.

Viðmerkingar

Eisini rætturin til at savnast á almennum stað er týðandi fyritleyrt fyri fólkaræðisligum samfelag. Hetta frælsið og felagsfrælsið eru samstundis treyt fyri, at framsøgufrælsið fær veruligt innihald.

Greinin gevur øllum rætt til at savnast á almennum stað. Eisini her er serliga ásett, at hesi rættindi einans kunnu avmarkast, um vandi er fyri broti á landaskil.

7. Vinnurættindi

Viðmerkingar

Vinnurættindi eru ikki millum elstu alment lýstu frælsisrættindi. Tey treyta ikki einans, at tað almenna letur borgaran vera í frið í privata rúminum, men krevja ofta eisini av myndugleikunum, at teir taka ítøkilig stig til at verja rættindi hjá borgarum. Hóast ikki partur av eldri manna-rættindalýsingum, hevur støðugt stríð verið fyri frium handli, rætti at vinna, rætti at arbeiða, og ikki minst fortreytum fyri vinnu og arbeiði.

§22. Vinnurættur

- (1) Öll eiga rætt til vinnu og handil.
- (2) Vinnuligar samtøkur, sterkar vinnufyrirætur ella vinnuligar samleggingar mugu ekki avlaga neyðuga vinnuliga kapping. Heldur ekki má almennur stovnur gera stærri inntriv, enn virki hansara krevur.

Viðmerkingar

Grein tjúguogtvey sigur frá, at partur av grundleggjandi virðunum undir hesi stjórnarskipan er rætturin til fría kapping og marknaðarbúskap.

At fyrra stykki ásetir, at øll eiga rætt til vinnu og handil, merkir ekki, at tað almenna uttan mun til krøv skal geva øllum hesi rættindi. Meira verður sipað til, at ongin ógrundaður ella ósakligur munur má vera. Vantar einum neyðugan førleika, eitt nú útbúgvingarlíga, kann tað almenna avmarka ella forða atgongd til vinnu og handil.

Annað stykki staðfestir grundreglur frá kappingarlóg, ið skulu tryggja, at fyrirætur ekki nýta kappingaravlagandi miðlar við til dómis at leggja saman og gerast so miklar, at tær í ov stóran mun koma at ráða á marknaðinum. Á sama hátt mugu almennir stovnar heldur ekki við óneyðuga stórum inntrivum leggja seg út í kapping við privat. At tað almenna við skattaborgarans pengum fer í kapping við privat er ekki sambæriligt við frælsan búskap, um hetta virksemsi ekki er neyðugt til tess at náa almennum málum.

§23. Arbeiði

- (1) Öll eiga rætt at arbeiða.
- (2) Tann, sum hvørki sleppur fram at eignari vinnu ella løntum arbeiði, eigur at fáa almennan stuðul og styrk.
- (3) Landið tryggjar øllum neyðuga frálæru ella útbúgving til tess at kunna arbeiða ella vinna.

Viðmerkingar

Hóast fyrsta stykki sigur, at øll hava rætt til at arbeiða, so kann ein, ið ekki hevur fingið arbeiði, ekki fara í rættin og krevja at verða settur í okkurt starv. Eisini her snýr tað seg um, at tað almenna skal tryggja, at ósakligur munur ekki verður gjørdur á fólki, ið bjóða seg fram á arbeiðsmarknaðinum. Eisini er talan um eina yvirlýsing, sum boðar frá, at hetta samfelagið hevur pliktað seg til at royndu at geva øllum borgarum atgongd til arbeiði.

Annað stykki teingir sosial rættindi saman við vinnurættindum. Eydnast málsetningurin í fyrsta stykki ekki, pliktar henda ásetingin myndugleikarnar at tryggja tí, sum ekki fær arbeiði, neyðugan stuðul og styrk. Í hesum liggur bæði ábyrgd at stuðla fólki at koma í gongd við at arbeiða, men eisini at veita teimum, sum heldur ekki við stuðli megna at arbeiða, virðiligt lív.

Triðja stykki teingir aftur sosial rættindi at vinnurættinum. Henda áseting krevur, at tað almenna skapar fortreytirnar fyri at menna vinnuligan førleika.

8. Búrættindi

Viðmerkingar

Hesi rættindi samsvara aldagamlari feroyskari fatan og siðvenju.

§24. Innløgurættindi

- (1) Hvør eigur rætt til egna innløgu.
- (2) Nú reka menn hval á land upp; tá skal tað mesta vera drápspartur ella heimapartur.
- (3) Landið skal bert gera tær avmarkingar, sum neyðugar eru at tryggja fæstovnar, innløgurætt ella búseting.
- (4) Í øllum førum, tá búfólk leggur inn á sjónum ella á landi til sín sjálvs, uttan at gjald er uppi, skal innløgur vera teimum frí og fingin.

Viðmerkingar

At leggja inn, vinna sær og sínum til matna og húsarhalds er grundleggjandi rættur í Føroyum og fortreyt, fyri at fólk ið viðurkennir stjórnarskipanina, tí hesi rættindi eru at meta sum eldri enn politiska skipanin í Føroyum.

Fyrsta stykki tekur saman um innløgurættin og staðfestir, at øll eiga rætt til innløgu.

Annað stykki lýsir býtið, tá ræður um grind. Fyrri liður er orðing úr seyðabrævinum, men seinni liður er tann býtisháttur, vit kenna í dag. Henda áseting kann eisini viðkast til aðra veiði, har ikki almennar kvotur, ognarrættur (t.d. landpartur) ella onnur skipan forðar tí.

Triðja stykki lýsir tær innihaldsligu avmarkingar, ið landið kann gera. Umframt at verja sjálvan innløgurættin, kann landi verja tað livandi tilfeingið fisk, hval, fugl og so framvegis, og eisini tryggja búseting. Til hetta síðsta kann hugsast, at har stovnur er sera lítil og viðkvæmur, verður veiða eftir honum avmarkað til teirra, ið búgva á smáplássum ella nærhendis hesum stovni.

Fjórða stykki lýsir, at innløga hjá búføstum fólki í Føroyum er skattafrí. Verður veiða ella onnur innløga seld ella á annan hátt latin móti viðurlagi, kemur hon undir tær vanligu skattligu reglur, ið tingið samtykkir.

§25. Hvørsmansrættur

- (1) Hvør eigur rætt at ferðast og fara á sjógv og landi, tá tað er uttan ampa fyri fólk, fæ, ogn, vøkstur og náttúru.

Viðmerkingar

Hvørsmansrætturin er rættur at ferðast í náttúru uttan ampa fyri ognir, búseting ella annað. Hesin rættur verður at taka seg upp í siðvenju og innan tinglógarkarmar.

§26. Óðalsrættindi

- (1) Landsins lóg skal tryggja, at sum flest sleppa fram at jørð at byggja, velta ella fæhalda.

Viðmerkingar

Rættur at eiga egin sethús eins og at eiga ella brúka jørð at velta, eiga haga saman við øðrum til seyð og annað djórahald eru millum grundleggjandi rættindini í Føroyum. Við hesum verður mint á, at tingið, kommunur og fyrisiting skulu skipa so fyri, at hesi rættindi gerast veruleiki hjá øllum, ið vilja tað.

At eiga sethús er grundleggjandi rættur í Føroyum, til tess at verja henda rættin enn meira kann hugsast at tingið eftir heimild síni í § 70 eisini verjir sethús móti útleggi og tvingsilssølu fyri aðra skuld enn lánið at byggja ella keypa fyri, soleiðis sum tað er kent aðrastaðni.

9. Sosial rættindi

Viðmerkingar

Heldur ikki sosialu rættindini eru eins gomul og tey politisku frælsisrættindini. Tí verða tey eisini søgd at hoyra til annað ættarlið av rættindum. Sosial rættindi eru sprottin úr eini hugsjón um samhaldsfesti, ið ikki metir, at politisku frælsisrættindini eru nakað verd, um samfelagið ikki eisini hevur aktiva ábyrgd av vælferðini hjá borgarunum, men einans virðir rættin hjá limunum at vera í frið.

Umframt at innihalda fleiri standardir enn reglur krevja eisini sosialu rættindini meira aktivan leiklut frá myndugleikans síðu enn frælsisrættindini. Hesi rættindi er tí ikki eins løtt at hondheva í verki sum t.d. rættindi hjá skuldsettum, men sosial rættindini eru viðkomandi fyri tey flestu og geva fólki eins væl og tingmonnum nakrar grundreglur at styðja seg til, tá almannaverka og skúli skulu skipast. Tá ivi er um tingmál eins væl og fyrisitingarmál kunnu sosialu rættindini gerast ítøkilig leiðbeinandi.

§27. Skúli

- (1) Rætt at fáa neyðugan skúla eigur hvør einstakur alt lívið. Øll hava skyldu at taka við skúla í barna- og ungdomsárum.
- (2) Foreldur kunnu gera av, at tey sjálvi taka á seg ábyrgd av skúla barnanna. Men hesin má vera nóg góður.

Viðmerkingar

Fyrri liður í fyrra stykki tryggjar øllum neyðugan skúla alt lívið, meðan annar liður í sama stykki áleggur sum skyldu at taka við skúla í barna- og ungdomsárum. At tað er skylda at taka við skúla í barna- og ungdomsárum svarar til ein rætt, sum øll eiga til skúlagongd í ávísam og alment ásettum tíðarskeiði í ungum árum. Rætturin til neyðugan skúla alt lívið hevur við sær, at sum partur av útbúgvingskylduni er eisini skylda til framhaldandi at útbúgva borgararnar, so teir við tíðini ikki verða afturúrsgildir og eittnú vegna vantandi menning verða tarnaðir í starvi sínum. Júst hvussu hetta verður skipað, og hvussu nógvi tingið skal játta, fer framtíðin at gera av.

Sambært seinna stykki kunnu foreldur eisini velja sjálvi at taka sær av útbúgving barnanna. Men tá setur tað almenna krøv til dygdina í undirvísingini.

§28. Sosial trygd

- (1) Landið skal tryggja øllum sømilig kor.
- (2) Landið skal hava umsorgan fyri, at øll fáa pensjón.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki inniheldur ta mest grundleggjandi sosialu skyldu, at landið skal veita øllum sømilig sosial kor. Hetta er samstundis lógstandardur av teimum almennastu og tí er minst sannlíkt, at hann verður hondhevjaður av rættarskipanini. Heldur er hann eini moralsk boð til tingið um at fremja tey virði, sum fólkið við hesi stjórnarskipan hevur tikið undir við.

Seinna stykki pliktur landið til ikki júst at veita øllum pensjón, men at tryggja, at øll fáa pensjón. Henda skylda er uttan mun til, um borgarin hevur verið virkin á arbeiðsmarknaðinum ella ikki.

§29. Familja

- (1) Trivnaður familjunnar er fyrirtreyt fyri støðugari sosialari menning. Landið hevur umsorgan fyri trivnaði familjunnar.
- (2) Børn eiga rættindi við fyriliti fyri familjuni.

Viðmerkingar

Familjan er grundeindin í samfelagnum, og uttan trivnað hennara verður ongin sosial menning. Tí er álagt landinum at hava umsorgan fyri, at familjan trívst. Í seinna stykki verður mint á, at rættindini hjá børnum eisini skulu virðast. Barnið er tó ikki einsamalt, men partur av eini familju, og tí má atlitid til barnið verða vígað móti áhugamálinum hjá familjuni sum heild.

10. Fyrisitingarlig rættindi

Viðmerkingar

Fyrisitingarligu rættindini eru helst tey mest viðkomandi og mest nýttu rættindini í okkara tíð. Tá tað almenna í eldri tíð setti forboð fyri slíkum, ið fólk ikki skuldu gera, og revsaði tey, sum brutu forboðini, so krevur tað almenna á okkara døgum ofta, at fólk søkja um loyvi ella skulu hava góðkenning frá tí almenna, lata inn roknskap, sjálvuppgávu ella á annan hátt greiða frá ella rættvísgera atferð og ætlanir sínar. Tann fyrisitingarliga prosessin er tí tann mest viðkomandi fyri tey flestu, og tey grundleggjandi rættindini innan ta prosessina mugu tryggjast.

§30. Alment innlit

- (1) Øll eiga rætt til innlit í almenn viðurskifti.
- (2) Innlit fevnir um egin viðurskifti, avgerðarmál og fyrisiting annars.

Viðmerkingar

Alment innlit, herundir innlit í nøvn, umstøður, lógarfatan og alt annað í almennum málum verður hervið tryggjað. Undantøk frá innliti mugu sambært heimildini í § 70 grundast í trygd ella vælferð. Dømi um hetta kann vera, at burturav persónlig viðurskifti ella atlit til landsins trygd kunnu, innan karmarnar á markregluni, vera undantikin.

§31. Hoyring

- (1) Nú skal almennur stovnur ella myndugleiki taka avgerð; tá skal hvør, ið avgerðin viðkemur, hoyrast. Fer almennur stovnur ella myndugleiki undir tilgongd ella fyriskipan, skal bera til hjá áhugaðum at koma til orðanna við tilmælum sínum.

Viðmerkingar

Hoyring munnliga ella skrivliga er sjálvur kjarnin í rættinum hjá tí einstaka at gera sjónarmið síni galdandi og ávirka málsviðgerðina. Hvussu hoyringin skal skipast er spurningur um, hvat best gagnar viðkomandi parti, og hvat ger avgreiðsluna av málinum so smidliga og ódýra sum gjørligt.

§32. Umboðan

- (1) Øll eiga rætt at lata onnur umboða seg í almennum málum.
- (2) Hevur málið stóran týdning fyri tann einstaka, ella kann málið gerast fordømi, skal tað almenna rinda rímiligan kostnað.

Viðmerkingar

Fyrra stykki tryggjar umboðan. Seinna stykki tryggjar, at tað almennar rindar neyðuga umboðan í teimum málum, ið fáa týdning fyri onnur enn júst tann viðkomandi í málinum.

§33. Mannagongdir

- (1) Løgtingið skal skipa fyrisitingarlig rættindi og mannagongdir í tinglóg.

Viðmerkingar

Føroyar hava lógir um fyrisiting og innlit í fyrisiting, umframt eina røð av serligum ásetingum um fyrisiting í ymsum heimildarlógum. Ásetingin áleggur tinginum at varðveita slíkar reglur og dagføra tær samsvarandi stjórnarskipanini og teirri fatan av fyrisitingarligu rættindunum, sum tingið, rættirnir, umboðsmaðurin og aðrir stovnar alsamt menna.

Millum regluverk, ið eiga at koma í tinglóg í næstum, eftir at stjórnarskipanin er samtykt, kunnu nevast tinglóg um kærúmál og alment innlit í dómur, kærúavgerðir og tílíkar autoritativar og prinsippiellar niðurstøður.

11. Rættarlig rættindi

Viðmerkingar

Rættarligu rættindini hoyra eisini til klassisku rættindini í rættarsamfelagnum. Áðrenn almenna vælferðarhugsjónin vann frama, vóru at kalla bara politisk og rættarlig rættindi á stjórnarstigi.

§34. Ákæra

- (1) Einans fúti ella landssakførari kunnu seta fram ákæru.
- (2) Útinnandi ella fyrisitandi myndugleikar kunnu seta fram skuldsetingar, sum teir síðan leggja fyri rætta ákærumyndugleika.
- (3) Ongin strong revsing kann krevjast, uttan at lögrettufólk hava góðkent, at ákæra verður reist.

Viðmerkingar

Í fyrsta stykki verður ásett, at einans fúti ella landssakførari kunnu seta fram ákæru. Tó sæst av øðrum stykki, at aðrir útinnandi ella fyrisitandi myndugleikar – sum lögregla, sjóverja ella skatta-

myndugleikar – skulu kunna skuldseta, men málið má alltið fyri rætta ákærumyndugleikan. Strong revsing er so víðgongt gangandi inntriv móti tí einstaka, at ikki einans dómur, men eisini ákæran í tí sambandi er sera tyngjandi fyri viðurskiftini hjá tí ákærda móttvegis samfelagnum. Tí ásetur triðja stykki, at leikfólk, lógrættufólk, eisini skulu góðkenna, um ákæra kann verða reist í málum, har strong revsing kann verða kravd. Hvat, ið til eina og hvørja tíð skal verða mett sum strong revsing, verður tingið at gera av.

§35. Revsing

- (1) Ongin kann revsast uttan dóm.
- (2) Ongin dómur kann sigast, uttan revsilóg var undan brotinum.
- (3) Ongin kann verða skuldsettur fyri sama brotsverk meira enn eina ferð.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki staðfestir gamla grundreglu, sum hevur verið kallað dómstólaprinsippið. Hon tryggjar borgarum í revsimálum at verða dømdir av dómstólum og ikki til dómis verða revsaðir við dómandi lóg. Sí eisini viðmerkingarnar beint niðanfyrir til annað stykki.

Annað stykki staðfestir grundregluna um lógræði á revsirættarøkinum. Ásetingin merkir, at lógin undan brotinum skal hava hildið júst viðkomandi brot vera revsivert, ið dømt verður um.

At ongin kann verða dømdur uttan eftir lóg, er eyðkenni fyri samfelag grundað á lógræði, har ein myndugleiki ásetir almennu reglurnar, og annar myndugleiki dómir eftir teimum. At reglan, lógin, eisini er lögð framman undan brotinum, er enn meira grundleggjandi í rættarsamfelag, og serliga tá tað snýr seg um revsing. Eru reglurnar ikki samtyktar og kunngjördar frammanundan, hava borgararnir ikki gjøgnum síni umboð verið við at áseta tær og hava heldur onga vitan frammanundan um rættarstöðuna, og tá er ikki talan um lógræði, men heldur um politikk við lógini sum amboð. At lógin skal vera frammanundan brotinum, hevur uppruna í elligamlari rættvísisfatan, ið er at finna í teimum elstu modernaðu rættindayvirlýsingunum sum teimum upprunaligu amerikansku og annars so tíðliga sum í landslógini hjá Magnusi Lagabøta í trettandu øld.

Hugtakið lóg í øðrum stykki má verða skilt smalt sum tinglóg. Vanliga er ongin annar myndugleiki enn tingið legitimeraður til at áseta almennar reglur um revsing. Rættarsíðvenja kann tó grundað á tinglóg um revsing nærri skipa og tulka revsilóg.

Skuldseting um revsiverdan atburð er so tyngjandi fyri eitt menniskja, at serliga gott eftirlit má vera við og mark sett fyri myndugleikunum í slíkum førum. Ikki er alltið nøktandi við innihaldsligum ásetingum at verja tann ákærda, sum at dómstólarnir skulu royna at finna fram til sannleikan í málinum, og at ákæruvaldið skal taka objektiv atlit. Eisini kann vera neyðugt at seta ákæruvaldinum formlig og objektiv mörk. Tað er gjørt í triðja stykki, ið ikki gevur ákæruvaldinum meira enn ein móguleika til at ákæra sama persón fyri sama brotsverk.

§36. Lógrættufólk

- (1) Lógrættufólk skulu døma í øllum revsimálum.
- (2) Í rættarmálum kunnu eisini vera fakdómarar.

Viðmerkingar

At verða dæmdur er enn stórri inntriv at tola enn at verða skuldsettur. Tí ásetir fyrra stykki, at löggrættufólk skulu dæma í öllum revsimálum og ekki bert, tá strong revsing er væntandi. Eitt niðari mark verður tingið tó at seta, so löggrættufólk ekki noyðast at dæma í revsimálum av lítlum týdningi, ið til dæmis ekki kunnu hava fongsulsrevsing við sær. Tað ber eisini til at lata færri löggrættufólk dæma í summum málum. Hugsast kann, at trý leikfólk við einum lógrættum skrivara dæma í málum, har lin revsing er væntandi.

Seinna stykki loyvir eisini fakkómarum at vera við í revsirættarmálum. Av tí at vit vita, at hetta fer ofta at vera, hevur henda áseting tann ímyndaliga týdning, at dentur skal verða lagdur á, at útgangsstøðið er, at borgarar eiga at verða dæmdir av sínum líkamonnum.

§37. Rættarmál

- (1) Øll eiga rætt at vera umboðað í revsimálum ella øðrum málum, sum tað almenna reisir móti teimum.
- (2) Nú hevur hin einstaki ikki ráð at gjalda málskostnað; tá skal landið gjalda rímiligan kostnað.
- (3) Allir lógarspurningar kunnu skjótast inn fyri lög-rættin.

Viðmerkingar

At øll eiga rætt til umboðan, bæði í revsimálum og øðrum málum, sum tað almenna reisir, verður tryggjað í fyrsta stykki. Annað stykki tryggjar í slíkum málum øllum, at tað almenna innan rímiligt mark skal gjalda kostnaðin.

Triðja stykki er staðfesting av grundregluni um, at tveir instansir skulu vera í øllum rættarmálum.

Triði partur. Stýrisskipan

Viðmerkingar

Triði partur um stýrisskipanina inniheldur ásetingarnar um völdini øll og viðurskiptini hjá teimum hvørjum mótvegis øðrum. Í øllum førum upprunaliga hevur parturin um stýrisskipanina verið hildin at vera mest týðandi í eini stjórnarskipan. Í tíðini stutt eftir, at fyrstu modernaðu stjórnarskipanirnar vórðu til, var heilt vanligt at halda stjórnarskipanina sjálva bara fevna um stýrisskipanina. Sum kunnugt verða nú eisini onnur øki enn stýrisskipanin roknað til stjórnarskipanina.

12. Alment

§38. Stovnar og vald

- (1) Alt vald hjá landinum kemur frá fólkinum, men fólkíð útinnir vald sítt gjøgnum stovnar landsins.
- (2) Landsins stovnar verða skipaðir eftir hesi skipan og sambært tinglóg. Greiður skilnaður skal vera stovnanna millum.

- (3) Hvør stovnur hevur vald ella stjórnarøki at røkja einsæris ella í felag við aðrar. Stovnarnir standa til svars fyri virksemini sínum, og valdið er altíð avmarkað.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki sigur aftur frá, at føroyska stjórnarskipanin er grundað á fólkafullveldi, men at landið kortini ikki í praksis er beinleiðis fólkaræði, men heldur umboðsstýri.

Sambært øðrum stykki kunnu landsins stovnar bæði vera skipaðir sambært hesi stjórnarskipan og tinglóg. Stovnarnir skulu tó verða greitt avmarkaðir hvør frá øðrum.

Triðja stykki grundfestir ábyrgdarprinsippið og gomlu fólkaræðisligu grundregluna um avmarkað stýri.

§39. Val og skipan

- (1) Stovnar landsins skulu annaðhvørt vera undir tingvaldari ella beinleiðis valdari leiðslu undir tingsins eftirliti.

Viðmerkingar

Henda grein greiðir alment frá um eina meginreglu í hesi skipan, at stovnar landsins annaðhvørt kunnu verða valdir av fólkinum beinleiðis ella á tingi og undir tess eftirliti. Serligan týðning hevur tað fyri høg og tignarlig størv sum lögmanstarvið ella møguligt lögmláráðharræmbæti, at politisku myndugleikarnir hava rásarúm at meta um tørv á ymiskari fólkaræðisligari legitimering.

§40. Rættindi og avmarkingar

- (1) Stovnar landsins og fyrisingar teirra skulu virða rættindi fólksins og tær avmarkingar í valdinum, sum gjørdar eru í hesi skipan.

Viðmerkingar

Eisini í partinum um stýrisskipanina verða myndugleikarnir mintir á, at fólkið hevur rættindi, sum skulu virðast, og at stýrið ikki er óavmarkað, men má halda seg innan karmarnar, ið fólkið sum heimilari hevur ásett í stjórnarskipanini.

13. Avmarkingar

Viðmerkingar

Avmarkingarnar eru mørk fyri, hvat politisku og fyrisingarligu stovnarnir kunnu gera, og hvussu teir kunnu fremja tað, ið innihaldsliga er loyvt teimum.

§41. Valdsregla

- (1) Stovnar skulu halda seg innan fyri vald sítt og heimildir.
- (2) Nýtir stovnur óviðkomandi heimildir, ella vil hann røkka óheimilaðum málum, verður atgerðin at falla.

Viðmerkingar

Valdsreglan tekur saman um grundleggjandi fortreytirnar fyrir politiskum eins væl og fyrisingarligum valdi. Ein og hvør stovnur má hava vald og heimildir frá hægri myndugleika ella samsvarandi heimildalóg. Lögtingið hefur heimildir at samtykkja lógir eftir fulltrúini í § 70 í stjórnarskipanini. Aðrir stovnar hava vald og heimildir sínar antin sambært stjórnarskipan, tinglóg ella siðvenju.

Ongin tinglóg kann tó leggja upp fyri øllum hugsandi framtíðarhendingum. Væl kent er, at lógstandarir bert kunnu fremjast við meting, ið bert óbeinleiðis er heimilað í lógini. Ásetingar um forsorg ella frádrátt eftir tørvi eru dømi um ásetingar, ið hvønn einasta dag føra við sær avgerðir, uttan at orðarøtt heimild er fyri júst hesum ella hasum. Avbjóðingin tá er at finna fram tey lógligu atlit og harvið tær ítökiliga heimildir, ið best samsvara við tinglógina.

Seinna stykki tekur upp tey føri, har royndarstovnur heldur ávístu heimildina hjá stovni vera óviðkomandi, eittnú uttan fyri lógligu metingina, brot á siðvenju ella óhepna nýggja venju. Á sama hátt sum tá endamálið við tulkingini ella avgerðini hjá stovninum er ólógligt, skal tá atgerð, hvørt tað so er lóg, kunngerð, avgerð ella annað, falla sum ógildug.

§42. Heimildarregla

- (1) Allar lógir, dómar, avgerðir og ásetingar hjá landsins stovnum og myndugleikum mugu vera í samsvari við andan í hesi lóg og hava uppruna í henni.
- (2) Nú er ósamsvar millum lógir ella ógreiða; tá fellur lægri áseting fyri hægri, og ógreiða fyri rættvísi og frælsi.

Viðmerkingar

Heimildarreglan tekur í aftur valdsregluna.

Fyrra stykki byggir á fatan av, at allar lógir, reglur, avgerðir og alment virksemi mugu hava heimild í hægri reglum. Reglur skipaðar í kunngerð mugu hava heimild í tinglóg, og tinglógina má liggja innan fyri heimildina í § 70 samhildin við aðrar ásetingar í stjórnarskipanini. Avgerð má grundast á heimild í siðvenju, kunngerð, tinglóg ella aðrari keldu, sum viðkomandi royndarstovnar góðkenna at vera í samsvari við stjórnarskipanina.

Seinna stykki tekur saman um nakrar tulkingarreglur.

Ósamsvar millum lóga er, tá tvær reglur um tað sama stríða hvør móti aðrari. Tað kemur sera ofta fyri, at ósamsvar er millum heimildalóg og mannagongdarlóg, yngri og eldri lóg, serstaka og almenna lóg, ella hægri og lægri lóg.

Ógreiða er, tá tulkingarivi kemur í av ógreiðum orðingum ella óvæntaðum veruligum umstøðum, ið lógin ikki hefur havt fyri eyga.

Ásetingin sigur, at tann hægri lógin skal vinna, um lógirnar eru á ymsum stigi. Stjórnarskipanin vinnur soleiðis á øllum øðrum lógekldum, tinglógir vinna á eittnú kunngerðarlógum, rundskrivum og sáttmálum, kunngerðir vinna á rundskrivum og lægri keldum; siðvenja kann taka seg upp á øllum stigum. Er annað ósamsvar ella onnur ógreiða, vinna rættvísi og frælsi. Hetta merkir, at tann loysn skal vinna, ið royndarstovnur metir best at samsvara við ta rættvísifatan, sum samsvarar við stjórnarskipanina. Er ivi um hvørt borgari hefur varðveitt rættindi eftir eldri lóg, er tað best

í samsvari við rættvísisregluna um frammeting (*forútsigiligheit*), sum sæst aftur í prinsippunum um, at lógir skulu viðgerast og samtykkjast alment og í reglunum um lógarkunngerð og alment innlit, at gomul rættindi eru varðveitt.

§43. Markregla

- (1) Ongin lóg, kunngerð ella avgerð, onki boð ella krav kann fara um mark.
- (2) Ásetingar mugu vera skikkaðar at náa máli sínum og ikki fara longri enn neyðugt.

Viðmerkingar

Markreglan er við fremmandum orði nevnd proportionalitetsprinsippið. Sum aðrar grundreglur er tó eisini markreglan at skilja sum føroysk fatan, sum autonomt hugtak.

Fyrra stykki ásetur, at lógir eins væl og lægri almennar atgerðir mugu ikki fara um mark. Hetta merkir, at miðlarnir mugu standa mát við málið; tess meiri avgerðin tyngir borgaran, tess meiri týðandi má tað vera fyri tað almenna at nýta vald, broyta rættarstöðu ella tvinga á einhvønn hátt.

Seinna stykki setur krøv til ásetingarnar, at tær mugu vera skikkaðar at náa máli sínum. Vísur miðilin seg at vera óhóskandi, skal reglan ikki fylgjast bert fyri bókstavin, uttan má heldur setast til viks.

§44. Líkaregla

- (1) Øll eru líka fyri lógini.
- (2) Nú skal meting gerast; tá skal tað líka vera líka, og tað ólíka vera ólíka viðfarið.

Viðmerkingar

Líkareglan staðfestir grundregluna um, at øll eru líka fyri lógini. At vera líka fyri lógini merkir, at hvør persónur skal fáa somu viðferð. Seinna stykki letur upp líkaregluna við at seta tað líka líka og tað ólíka ólíka.

Dømi kann nevast í nýligum dómum um rættindi hjá eygleiðarum umborð á fiskiskipum og um fólk, ið fáa útgjald úr barnsburðargrunninum. Eiga hesi rætt til ávikavist sjúkraviðbót/minstuløn og frítíðarpengar. Viðgerðin av slíkum málum er meting um, hvørt støðan hjá hesum fólki er lík ella ólík støðuni hjá teimum, ið annars ávikavist fáa sjúkraviðbót/minstuløn og frítíðarløn.

§45. Tilfeingi

- (1) Landsins stovnar varða um tilfeingi landsins.
- (2) Er ætlan at vinna úr tilfeingi, tá skal landið krevja gjøld ella tryggja øllum vinnurætt.

Viðmerkingar

Tilfeingið landsins er tílíkt tilfeingi, ið ikki er ogn ella sambært búrættindunum er rættindi hjá tí einstaka.

Fyrra stykki ger atlit til tilfeingi, sum í breiðari merking fevnir um umhvørvi, til lóglig atlit hjá øllum stovnum landsins og áleggur teimum skyldu at varða um tilfeingi og umhvørvi.

Seinna stykki skipar mannagongd, tá tilfeingi skal gagnnýtast. Landið skal antin lata øll søkja um loyvi, kvotu ella onnur slík rættindi á jøvnum føti ella krevja gjøld, ið falla til tað almenna.

14. Løgtingið

Viðmerkingar

Løgtingið er elsti føroyski politiski stovnurin. Tingið skipaðu fólk í Føroyum eftir norrønum siði helst ikki langt eftir fyrsta norrøna landnám fyri fleiri enn tólv øldum síðani. Verandi tingið er eftir føroyskari fatan framhald av tinghaldinum frá teirri fyrstu tíðini. Føroyska stjórnarskipanin hevur tí uppruna í at fólkið tók undir og framhaldandi tekur undir við tingsins ræði. Stýrisskipan okkara byggir tí ikki á ávísá útlenska fyrimynd, hvørki teoretiska ella ítøkiliga, uttan heldur á fornar siðvenju.

§46. Tingið

- (1) Á tingi skulu viðgerast øll landsins týðandi mál. Á tingi fær fólkið rødd, og landið tekur støðu sína.
- (2) Tingið hevur lóggávuvald og fíggarvald og lut í eftirlitisvaldi og uttanlandsvaldi.

Viðmerkingar

Ting er almenna orðið fyri ta samkomu, ið hevur almennan myndugleika eftir norrønari fatan. Eins og áður skulu tey mest týðandi málini viðgerast á tingi; tey mál, ið tingfólk halda vera tey mest týðandi.

Á tingi virka umboðini, løgtingsmenn, sum umboð og rødd hjá fólkinum. Í uppruna var tingið helst ting, har øll kundu koma, í okkara tíð ber aftur til hjá øllum at taka støðu í málum og hesum er lagt upp fyri í reglunum um fólkaatkvøðu. Í førum tá fólkið ikki sjálvst tekur støðu, er tað á tingi, at landið tekur støðu í týðandi málum.

Tingið eigur sum fremsti fólkaræðiligi stovnur landsins lut í fleiri valdstátum.

§47. Tingmenn

- (1) Tingið ásetur tingmannatalið.
- (2) Tingið ásetur valskipan, ið kann fevna um bæði økisvaldar og landsvaldar tingmenn.

Viðmerkingar

Tingið kann fyri næsta valskeiðið áseta, hvussu nógvir tinglimir veljast skulu. Tingið skal gera valskipan, sum kann fevna bæði um økisumboðan og landsumboðan, og eisini samrenningar av báðum atlitum. Valskipanin er partur av valdsbýtinum í breiðari merking, tí valskipanin ræður fyri, um vit fáa størri ella smærri flokkar, miðstýrðar ella miðspjaddar flokkar, óheftar ella lýðnar tingmenn, veljaratrúgvar ella flokstrúgvar tingmenn. Framtíðin fer at laga valskipanina, men tað er best í samsvari við stjórnarskipanina og ásetingar hennara um markreglu og ávirkan fólksins, at umskifti hvørki henda tíðum ella kennast ørkymlandi ella gera, at fólk ikki kenna seg nøktandi umboðað.

§48. Val

- (1) Valbærur er hvør, sum hevur valrætt til tingið.
- (2) Tingið ger sjálvst av, hvør av røttum er valdur.

- (3) Tingið ger av, um valdur tingmaður, ið hevur framt brotsverk, eigur at sita á tingi.

Viðmerkingar

Ásetingin byggir á eldri grundreglur. Valbæri og valrættur fylgjast sum áður. Tingið hevur vald at døma um egna val sítt eins og higartil. Staðfest er, at tingið sjálvt ger metingina, hvør er verdugur at sita á tingi, heldur enn at skipa tað sum ítøkiligar reglur.

§49. Valskeið

- (1) Tingið skal veljast í fyra ár í senn.
- (2) Eru triggir fjórðingar av øllum tingmonnum fyri, kann tingið samtykkja, at val skal verða í ótíð.
- (3) Gamla tingið eigur sæti, til nýggja tingið er sett.
- (4) Tingformaður setur tingið innan tvær vikur eftir val.

Viðmerkingar

Vanligt var fyrr, at kongsvaldið, umboðið fyri tað ódemokratiska, arvaða valdið, hevði rætt at slíta tingið. Soleiðis var eisini eftir stýrisskipanini undan krígunum, eittnú í løgtingslógini frá 1923. Tiltikið er, at eftir henni skrivaði kongur (í roynd og veru stjórn hansara) út val eftir fólkaatkvøðuna í 1946. Eftir at heimastýrisskipanin kom í gildi, mistu danir og embætisvaldið rættin at skriva út val. Eftir hetta var soleiðis í Føroyum eins og í Noreg, har eisini langt stríð var mótvegis kongsveldinum um stjórnarvaldið, at valskeiðini lógu fóst. Tó kundi tingið sjálvt skriva út val í Føroyum, men hetta kom ikki fyri enn í 1980.

Tíverri var partur av misfatanini av valdsbýti og valdskákan í yngru stýrisskipanarlógina, at rætturin hjá kongi at skriva út val var hildin vera partur av valdsbýtislæru hjá onkrum klókum fornurum manni, og vit fingur regluna um, at lögmaður skuldi kunna skriva út val; hetta hóast vit í fornari tíð høvdu ótaldar løgmenn, ið ikki kundu skriva út val, og hóast vit frá 1948 til 1994 høvdu løgmenn uttan hesa heimild, og hóast ríki sum USA og Noreg, ið hildu seg strangt til valdsbýtislærur, ikki høvdu hesa skipan.

Til tess at geva tinginum arbeiðsnáðir, til tess at noyða tingfólk at samstarva, til tess at styrkja tingið mótvegis lögmanni, landsstýri og embætisveldi, verður nú góða gamla skipanin við fóstum valskeiði endurreist. Er ongin annar vegur, verður tó loyvt tinginum sjálvum at skriva út val, men hetta skal vera við breiðari meiriluta enn tí samgongumeiriluta, ið vanligu stuðlar stjórn.

Seinnu tvey stýkkini eru endurtikin úr eldri skipan, tó er tað fráfarandi tingformaðurin (ella hansara varamenn), ið hava umsorgan fyri, at næsta tingið verður sett.

§50. Tingstarv

- (1) Tingmenn røkja sæti sum álitisstarv eftir sannføring síni.
- (2) Samtykkir tingið samsýningar tingmanna ella landsstýrismanna, fær henda samtykt gildi eftir næsta val.
- (3) Tingmenn mugu ikki, tá tingið situr, vera í álitisstørvum, í ráðum og nevndum undir landinum ella sita sum dómarar.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki staðfestir, at tingstarvið ikki er starvsetan við ávísari arbeiðstíð, men álitisstarv, har tinglimurin við veljarum sínum sum arbeiðsgevara skal umboða, tala sök og náa úrslitum teirra vegna. Tingmaður er tó ikki bundin av boðum ella áheitanum frá veljarum, men ræður yvir mandati sínum sjálvur, meðan hann situr.

Annað stykki ásetur, at tingsamsýningin verður ásett fyri komandi valskeið, so ikki teir, ið sjálvir samtykkja, skulu fáa ágóðan av hækking.

Triðja stykki avmarkar, hvørji størv tingmenn kunnu taka á seg, at ikki persónar skulu koma at sita báðumegin borðið.

§51. Tingformaður

- (1) Tingið velur formann og næstformenn.
- (2) Tingformaður situr alt valskeiðið, uttan so at triggir fjórðingar av øllum tingmonnum krevja hann frá.

Viðmerkingar

Tingformaðurin hevur mangar skyldur sum lýst í øðrum ásetingum. Tingformaðurin hevur fyri ein part tann lut, sum í øðrum skipanum kongur ella forseti hava. Í seinna stykki er ásett, at tingformaðurin skal hava arbeiðsfrið og verða sitandi, uttan so at stórir meiriluti á tingi vil hava hann frá.

§52. Tingseta

- (1) Tingið verður sett á ólavsøku eftir gomlum siði.
- (2) Á ólavsøkutingi skal tingformaður siga frá teimum tinglógum, ið samtyktar eru farnu tingsetuna. Á sama hátt skal lögmaður siga frá kunngerðum.

Viðmerkingar

Tingsetan verður enn sum áður skipað eftir siðvenju. Seinna stykki tekur upp aftur eldri sið við løgsgu.

§53. Ólavsøkurøða

- (1) Lögmaður skal á ólavsøku í røðu greiða frá landsins støðu, og hvat landsstýrið hevur í hyggju.
- (2) Tingmenn skifta orð um røðuna.

Viðmerkingar

Samsvarandi venju í langa tíð skal lögmaður eisini hereftir halda røðu um støðu landsins og hvat stjórn hansara hevur í hyggju. Tingmenn skifta orð um landsins støðu út frá røðu løgmanns og tí, hann í sama viðfangi leggur fram fyri tingið.

§54. Tingsins virki

- (1) Tingið sjálvur ásetur tingskipan sína, og tingformaður skipar tingsins virki.
- (2) Umframt tingmenn sjálvar kunnu bert lögmaður, landsstýrismenn og tignarlig umboð møta og taka orðið á tingi.

- (3) Er uppskot lagt fyri tingið, skulu fleiri tingmenn vera møttir enn ikki, um samtykt skal verða. Eru fleiri fyri enn ímóti, er uppskot samtykt. Umboð verða vald eftir lutfalli.
- (4) Tá tingið hevur umrøtt alment mál, kann tingið gera sínar niðurstøður í samtykt.

Viðmerkingar

Tingið skal ansa eftir, at grundreglan í § 46 verður hildin, og tingið veruliga viðger landsins mest týðandi mál. Vandin er altíð, at tingið einans fæst við lítið viðkomandi mál ella staklutir, ið antin kunnu avgreiðast í útinnandi fyrisitingini, tingsins fyrisiting, í tingnevnd ella skrivliga á slíkan hátt, at ikki tingsalurin skal byrðast við málum, ið ikki krevja, at øll tingfólk eru við. Ósiður hevur seinastu árin verið, at skrivligir spurningar til landsstýrismans allir fara í tingsalin til viðgerðar, ið einstakir avvarðandi tingmenn kundu klára at viðgera, men siðurin altíð at kunngerá, hvørjir tingmenn ikki møta leggur upp til, at allir tingmenn skulu vera til staðar til øll mál. Hetta er sera óheppið og óneyðugt. Tingstarvið er so ómetaliga nóg annað enn at møta í tingsalinum. Tingformaðurin fær við hesum ábyrgd og skyldu at skipa tingsins virki, so tað í roynd og veru samsvarar við at vera landsins virðiligasti og fremsti fólkærðiligi stovnur.

Stjórnarskipanin setur sjálv nøkur mörk fyri tingarbeiðnum, men annars skal tingið samtykkja nærri reglur um tingarbeiðið.

Fyri innan væbanda á tingi kunnu bert tey valdu umboðini vera og taka orðið umframt tey, ið vald eru í landsstýri ella kunnu metast sum tignarlig umboð. Í samveldisstøðu er sjálvsagt, at umboð samveldisins, annaðhvørt tað er fast umboð ella hægstu politisku embæti tess, kunnu taka orðið í lögtingssalinum, alt eftir fyriskipan tingsins og formansins.

Triðja stykki lýsir almennu atkvøðuregluna, meiriluti skal vera møttur (quorum er meiriluti av øllum valdum tingmonnum), og meiriluti av teimum møttu skal atkvøða fyri, skal mál á skrá gerast av ella onnur støða takast. Aðrar ásetingar í stjórnarskipanini víkja tó frá almennu regluni. Eisini er reglan um umboðsval tingsins lýst.

Løgtingið hevur higartil havt tað haft um beinini, at tingið hevur kunnað umrøða mál, hvørt tað so eru fyrispurningar, frágreiðingar ella annað, men hevur ikki kunnað staðfesta nakran enda á orðaskiftinum. Tó at tingfólk tyktust samd um einhvørja niðurstøðu, bar teimum ikki til at seta orð á hana. Nú er staðfest, at tingið kann samtykkja niðurstøður, helst styttri orðingar samsvarandi uppskoti frá tingmonnum og eftir atkvøðugreiðslu.

§55. Nevndir

- (1) Tingið skipar seg í nevndir.
- (2) Tingið skal í øllum førum velja rættarnevnd, fíggarnevnd og uttanlandsnevnd.
- (3) Nevndirnar skipa seg sjálvar. Nevndarformenninir kunnu skipa undirnevndir, ið skulu vera umboðandi.
- (4) Nevndirnar kunnu fremja hoyringar og kanningar, lógarfyrireiking og annars viðgera øll mál á sínum øki.

Viðmerkingar

Tingsins ávirkan og semjusökjan eru byggð á nevndarbeiðið. Fyrstu tveggj stykkini staðfesta, at tingið skal hava nevndir, í øllum førum tær nevndu.

Triðja stykki setur mörk fyri innanhýsisskipan nevdanna. Loyvt verður nú nevndarformonnunum at skipa undirnevndir. Hesar kunnu verða settar at fyrireika ítökilig lógaruppskot, at kanna mál, at viðgera bólkar av málum. Dømi um hetta síðsta er, at trivnarðarnevndin kann seta sosiala nevnd og heilsunevnd at gera tilmæli til høvuðsnevndina. Á sama hátt kann rættarnevndin seta stjórnarskipanarnevnd áhaldandi at viðgera stjórnarskipanina. Hesar nevndir kunnu hvør sær taka sær kóna hjálp.

Fjórdá stykki lýsir nærri arbeiðslag og heimildir nevdanna, serliga verða nú tær heimildir, ið liggja hjá ‘§ 19-nevnd’ lagdar til hvørja nevnd sær.

§56. Innlit

- (1) Tingfundir eru almennir. Frítt er at endurgeva og varpa íkring tingfundir.
- (2) Eisini nevdarfundir, hoyringar og aðrar viðgerðir eiga at vera almenn ella til skjals.
- (3) Bæði tingfundir og aðrar viðgerðir kunnu tó lokast, um tað er neyðugt.

Viðmerkingar

Gamla tingið var so opið fyri almenninginum, at tað var hildið uttandura. Á okkara døgum ber til at lata fjøldina fáa innlit á annan hátt.

§57. Sømdir tingmanna

- (1) Ongin myndugleiki má leggja hond á tingmann ella reisa ákæru uttan samtykki frá tinginum. Tó kann tingmaður takast á búri.
- (2) Tingmenn standa ikki til svars uttantings fyri tí, teir siga innantings.

Viðmerkingar

Tingmenn skulu verjast móti ágangi frá stjórn og fyrisitarum. Sjálvsagt kann tingmaður tó sjálvur samtykkja í handtøku ella ákæru, ásetingin forðar bert øðrum myndugleikum enn tinginum sjálvum í at taka avgerð um slíkt, um tingmaður kennir seg ágingnan og tí mótmælir. At vera tikin á búri merkir antin í sambandi við brotsverkið ella beint eftir at vera tikin í at fremja brotsgerð; er ivi í einstøkum føri, ger tingið av.

Tingfólk hava eftir seinna stykki serliga víðkað framsøgufrælsi og kunnu í salinum, nevdunum ella aðrastaðni innan tinggátt siga alt, nevna øll nøvn, viðgera allar spurningar.

15. Landsstýri

Viðmerkingar

Formansskapurin hevur ta fatan, at valdsbýtið millum lögting og landsstýri eftir verandi stýrisskipanarlóg er óheppið. Ikki bara hevur skipanin virkað ov illa, men eisini eru prinsipiell

lýti við skipanini. Formansskapurin hevur tí uppskot um grundleggjandi broyting av valdsbýtis-skipanini millum landsstýri og løgting.

Broytingin, formansskapurin skjýtur upp, tekur tí serliga tvey atlit. Tað fyrsta er til at betra um virknaðin. Í lötuni eru nakrar mekanismur og hugtøk sum missálit og landsstýrismannaábyrgd inni í skipanini, ið føroyskir politikarar ikki duga við ella kenna seg aftur í, og tí gera, at skipanin ikki virkar nóg væl. Í aðru atløgu og eisini fyri at betra um virknaðin (funktiónalitetin), men tó serliga av prinsipiellum, fólkaræðisligum orsøkum, er ætlanin at fáa meira samsvar millum vald og keldu til vald hjá landsstýri og lögmanni.

Valdsskákan millum útinnandi og löggevandi myndugleikan hevur ikki nakra meining í skipan, sum sigur seg byggja á tingræði (parlamentarismu). Valdsskákan hongur einans saman, um útinnandi valdið hevur líknandi sterkt valdsgrundarlag sum kappingarneytin. Dømi er valdið hjá kongi undir einaveldinum (omanifrá) ella hjá einum modernaðum, fólkavaldum forseta við veruligum valdi (niðanífrá). Í tingræðisskipan er bara verulig valdsskákan millum andstøðu á tingi og meiriluta á tingi; hjá okkum millum andstøðu sum minniluta og samgongu sum meiriluta, tí negativt tingræði hevur ikki vunnið frama her. At talan skuldi verið um valdsskákan millum landsstýrið við lögmanni og tingið hevur bara formligt innihald, men er í veruleikanum ein gykklanuttan veruligt innihald.

Nøkur dømi kunnu verða nevnd. Fedrarnir at stýrisskipanarlógini mettu, at lögmaður kundi skáka tingið við sínum rætti at skriva út val. Men hetta hevur lítið veruligt innihald. Lögmaður kann einans nýta hetta amboð, um hann longu hevur mist allar politiskar telvingarmøguleikar. Hann kann tá bara nýta hetta amboð defensivt og skriva út val sum eitt seinasta “spark”, men kann ikki nýta amboðið offensivt til at hótta tingið við. Hvat er tá veruliga virðið í amboðnum? Í øðrum lagi verður lögmaður eisini hildin at kunna skáka tingið við at nokta at staðfesta lógir. Danskur kongur áðrenn 1901 og verandi amerikanski forsetin kundu veruliga nýtt hetta amboð við eydnu og verið sitandi. Men ger Føroya lögmaður tað, er hann komin í andstøðu til tingið og kann tí ikki yvirliva. Hetta er tí, at keldan til hansara vald er ikki sjálvstøðug, eittnú beinleiðis frá fólkinum, men liggur hjá tinginum sjálvum. Hvar er so virðið í sýtingarrættinum? Sum eitt triðja kann lögmaður eftir ætlanini við stýrisskipanarlógini skáka tingið við sjálvstøðugum rætti til at velja sínar egnu ráðharrar ella landsstýrismenn. Men eisini henda heimild er bara formlig. Lögmaður hevur í veruleikanum onki vald í hesum sambandi. Ger hann ikki eftir viljanum hjá meirilutanum á tingi og samgonguflokkunum, verður ongin samgonga og tískil ongir landsstýrismenn valdir. Danskur kongurin kundi hinvegin velja ráðharrar sínaruttan mun til tingsins vilja frammanundan 1901. Amerikanski forsetin kann frít velja sær ‘stýrismenn’, men má fara í tingið at taka ímóti ráðum og fáa teir góðkendar har. Eru teir góðkendir, sita teir so, leingi forsetin vil, ella teir verða dømdir frá embættinum (sum sjáldan um nakrantíð hendur).

Fyri at betra um virknaðin hava vit skotið upp, at lögmaður og landsstýri verða styrkt, so tingið ikki skal kunna koyra lögmann og landsstýri fráuttan við serligum meiriluta. Hervið verður arbeiðsfríður at vænta í fyra ár sum undir gomlu stýrisskipanarlógini. Kortini sleppa tingmenn við serligum meiriluta at koyra landsstýrismenn og lögmann frá, um illgruni er um okkurt óregluligt. Fyri eisini at betra um virknaðin, men serliga av prinsipiellum, fólkaræðisligum orsøkum, verður lögmaður gjørdur veikari og missir nú sín rætt at skriva út val, staðfesta lógir og góðkenna landsstýrismenn. Á henda hátt verður tingræðið linkað, har tingið tilnevnir lögmann og landsstýri eina ferð og eftir hetta bara kann “koma eftir teimum” aftur gjøgnum serligan meiriluta.

At yngra stýrisskipanarlógin skapti eitt klárari (funktiónelt) valdsbýti millum ting og landsstýri var í ávísan mun skilagott. Men at yngra stýrisskipanarlógin eisini royndi at skapa valdsskákan millum ting og landsstýri og lögmann, samstundis sum landsstýri og lögmaður sótu upp á tingsins náði, var eitt misstak.

Verandi stýrisskipanarlóg hefur eisini prógvað, hvussu óveruligt markið er millum politisku og rættarligu ábyrgd landsstýrismanna, og hvussu illa politisku aktørarnir skilja munin. Tí skjýtur formansskapurin eisini upp, at onki mark verður millum hesi bæði sløgini av ábyrgd. Men trýggir fjórðingar av tingmonnum kunnu krevja landsstýrismenn ella lögmann frá, um teir ikki meta teir at hava umsitið sítt embæti á lógligan hátt. Tingið verður á henda hátt eitt slag av ríkisrætti. Men annars verður tingsins eftirlit, eftir at tingið hefur tilnevnt lögmann og landsstýri fyrstu ferð, bara at góðkenna ella ikki góðkenna landsstýrismenn og annars við serligum fleirtali at kunna koyra teir og lögmann frá eftir regluni um ábreiðslu.

§58. Lögmaður

- (1) Løgtingið skipar løgmansval. Løgmannskeiðið fylgir tingskeiðinum.
- (2) Heldur tingið, at lögmaður hefur ikki umsitið embæti sítt á lógligan hátt, kann tingið geva ábreiðslu og krevja, at hann fer frá. Tá skipar lögtingsformaður fyri hoyring, har tingið setur fram ábreiðslur sínar. Atkvøða trýggir fjórðingar fyri, fer lögmaður frá. Síðan tekur varalögmaður við.

Viðmerkingar

Fyrri stykki sigur, at løgtingið skipar løgmansval, og at løgmannskeiðið byrjar og endar við tingskeiðinum. Tískil er ikki móguleiki fyri sum nú, at lögmaður frá farnu samgongu kann verða sitandi, hóast nýtt ting er komið saman eftir val. Hetta seinasta er avleiðing av, at lögmaður er legitimeraður av tinginum ella fólkinum beinleiðis og hefur tískil tí ongan rætt í sær sjálvum sum eftir verandi skipan við negativum tingræði. At tingið skipar løgmansval merkir einans, at tingið stendur fyri tí praktiska í hesum sambandi. Um tingið yvirhøvur skal velja lögmann ella ikki, verður ásett á øðrum stað.

Seinna stykki skipar part av teimum viðurskiptum, ið greind eru omanfyri í almennu viðmerkingunum til fimtanda kapittul. Her verður ásett, at tingið kann seta fram ábreiðslu og krevja lögmann frá, um illgruni er um okkurt, sum ikki er í samsvari við lógina. Men tingið virkar sjálvst sum ríkisrættur, og trýggir fjórðingar mugu atkvøða fyri, áðrenn lögmaður noyðist frá. Eisini er ásett, at varalögmaður í slíkum føri kemur í lögmanns stað.

§59. Landsstýri

- (1) Lögmaður situr í landsstýrinum saman við landsstýrismonnum. Lögmaður ger av, hvør er varalögmaður.
- (2) Lögmaður skjýtur upp landsstýrismannaevni. Løgtingið góðkennir landsstýrismenninar.
- (3) Er lögmaður tingvaldur, skulu landsstýrismenn vera tingmenn.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki er almenn áseting um, at landsstýrið er samsett av lögmanni og landsstýrismonnum, og at lögmaður eisini velur varalögmann.

Sum greitt frá omanfyri í almennu viðmerkingunum til kapitull fimtan, er tað mest formalitetur og lítil veruleiki í, at stjórnarleiðarin velur ráðharrarnar í skipan við tingræði. Tí er áseting um hetta í øðrum stykki, ið gevur lögmanni rætt til at skjóta upp landsstýrismannaevni, men krevur at tingið skal góðkenna landsstýrismenninar.

Ætlanin við ásetingini í triðja stykki er, at stjórnarskipanin ikki skal gera av, hvørt lögmaður er fólkavaldur ella ikki. Væntandi er tó, at skipanin við tingvaldum lögmanni fer at halda fram. Spurningar um bygnað av stjórnarstovnum sum lögmanni kann tó vera skilgott ikki at leggja ov fastar, men heldur lata skipanina og fólkið hava frælsi til at velja frá tíð til aðra. Í sambandi við lögmansval eru ikki so avgerðandi áhugamál sum til dømis á rættindaøkinum, ið tala fyri at grundfesta ávísu reglu. Men triðja stykki ásetur tó, at grundarlag landsstýrismanna skal verða í samsvari við fólkaræðisligu legitimering lögmans. Er lögmaður fólkavaldur, tá hevur hann fólkaræðisliga eins tryggja grund og tingið, og tí er ikki neyðugt, at hansara landsstýrismenn tá hava fólksligt mandat. Men er lögmaður einans tingvaldur, fær samlaða landsstýrið ov vánaliga fólkaræðisliga legitimation við landsstýrismonnum, sum einans eru valdir av einum óbeinleiðis valdum lögmanni. Tí skulu landsstýrismenn sambært triðja stykki verða styrktir við kravi um at vera valdir á ting, um lögmaður ikki beinleiðis er valdur av fólkinum.

§60. Landsstýrismenn

- (1) Lögmaður kann loysa landsstýrismenn úr starvi.
- (2) Løgtingið kann krevja landsstýrismann frá sambært mannagongdini viðvíkjandi ábreiðslu.

Viðmerkingar

Lögmaður hevur í fyrra stykki varðveitt rættin til at loysa landsstýrismenn úr starvi. Sum ávíst í sambandi við viðmerkingarnar til greinarnar fimtiogátta og fimtiognýggju omanfyri, er ongin realitetur í, at lögmaður undir verandi skipan tilnevni landsstýrismenninar. At hann ger tað er bara ein formalitetur, tí meirilutin í tinginum tekur avgerð í veruleikanum. Men eftir verandi skipan hevur tingið kortini ikki *veruliga* ræðið á, um lögmaður loysir landsstýrismenn úr starvi ella ikki. Sum leiðari av landsstýrinum er tað tí ein ávís meining í at lata lögmann varðveita hesa heimild, hóast landsstýrismenninir kortini ikki skulu kunna tilnevast uttan tingsins góðkenning.

Sambært stykki tvey, kann tingið krevja landsstýrismenn frá eftir somu reglum um ábreiðslu, sum eru galdandi fyri lögmann, sí annað stykki í grein fimtiogátta omanfyri við viðmerkingum.

§61. Starvsstjórn

- (1) Lögmaður kann biðja fólk fyribils røkja landsstýrissess ella annan sess, sum tingið skal góðkenna. Tann, ið soleiðis starvast, kann bert gera tað, ið neyðugt er. Somuleiðis kann landsstýrið bert gera tað neyðugasta, tá val er útskrivað.

Viðmerkingar

Í seinna liði í hesi grein er óskrivað regla fest í stjórnarskipanina um starvsstjórn. Vanligt hevur verið í fólkaræðisligum londum, at stjórn, sum bíðar eftir at fáa endurnýggjað fólkaræðisliga mandatið, ikki heldur seg hava legitimitet til at fremja politiskt litaðar avgerðir. Men hetta má ikki verða misskilt so, at ongar avgerðir kunnu verða tiknar; tað kunnu tær, bert tær ikki hava politiskan dóm.

Í fyrra liði í hesi grein er eisini áseting um, at fólk, ið fyribils røkir landsstýrissess ella annað starv, sum tingið skal góðkenna, bara kann gera tað mest neyðuga á líknandi hátt sum tá landsstýrið virkar sum starvsstjórn.

§62. Mál søki

- (1) Løgmaður býtir tey mál søki millum landsstýrismanna, sum tingið ikki hevur býtt ella lagt til óheftar stovnar.
- (2) Landsstýrismenn fáa tær heimildir, sum í siðvenju ella lóg eru lagdar til tey mál søki, teir hava fingið.

Viðmerkingar

Í stykki eitt verður gjørt upp við verandi skipan og frælsi løgmans at býta mál søkini millum landsstýrismenn. Nú kemur tingið í hásætið, soleiðis at løgmaður einans hevur heimild at býta mál søki millum landsstýrismenn, um tingið ikki hevur tikið støðu um annað býti.

Stykki tvey er ætlað at vera eitt slag av uppbløytan í mun til verandi stýrisskipan. Ábyrgdarøkini millum landsstýrismanna laga seg sambært siðvenju og umstøðum, um ikki tey eru ásett við lóg, og grund er ikki altíð til at upprokna tey tømandi.

§63. Samskipan

- (1) Løgmaður boðar regluliga til landsstýrisfundar.
- (2) Landsstýrið tekur í felag støðu til lógir, samtyktir og fíggarætlan, ið skulu leggjast fyri tingið.

Viðmerkingar

Fyrri stykki er áseting um samskipandi og stýrandi uppgávur løgmans sum formans landsstýrisins. Sambært øðrum stykki er landsstýrið politiskt at meta sum ein eind, tó uttan at hetta undirgevur skipanina við ráðharraábyrgd.

§64. Eftirlit

- (1) Løgmaður ansar eftir, at landsstýrismenn sita um mál søkini á lógligan og fullgóðan hátt.

Viðmerkingar

Hetta er rættarlígi standardurin um, at løgmaður sum stjórnarleiðari hevur ábyrgd og eftirlit við ráðharrum sínum. Henda áseting hevur sum aðrir standardir onki objektívt innihald. Hevur fólk, sum skal samtykkja hesa stjórnarskipan, ikki við dómum víst á, hvat meinast við “fullgott”, so ber ikki til at leggja týðningin fastan, fyrr enn ásetingin er tulkað í praksis av røttu royndar- og eftirlitistovnum. Týðningarmikið er tó, at henda ásetingin ikki verður tulkað so vítt, at hon tømir ráðharraskipanina fyri innihald.

16. Dómstólar

Frá uppruna var partur av tingstarvinum at rætta lóg, at døma í trætumálum og rætta ella mýkja lógina eftir teimum veruligu umstøðunum. Merki siggjast í helluni á Tinganesi eftir teimum støðum, har ymsu lógrættarnar sótu.

Við ásetingum í kapitlinum um dómstólar gerst rættarskipanin aftur týðandi partur av stjórnarskipan Føroya.

§65. Dómstólar

- (1) Dómstólarnir í Føroyum eru lógrætturin og teir lægru rættir, ið skipaðir verða, umframt slíkir felags rættir, sum lögtingið viðurkennir. Aðrar dómstólar kann landið ikki seta, men bert skipa framferðina hjá nevndu stovnum.

Viðmerkingar

Stjórnarskipanin byggir á, at rættirnir eru partur av valdsbýtinum og valdskákanini. Eftir hesi áseting skal vera ein skipan við tveimum instansum. Teir lægru rættirnir upplýsa málina og siga dóm um allar spurningar. Lógrætturin skal samskipa venjuna, royna lógarfatanina og mannagongdir og rætta lógina sum lýst aðrastaðni í stjórnarskipanini.

17. Kommunur

Viðmerkingar

Sum vanligt í londum á okkara leiðum, verður kommunala sjálvstýrið tryggjað í stjórnarskipanini. Kommunala sjálvstýrið skal alment tryggja, at ávísar avgerðir verða tiknar so nær borgarunum sum møguligt. Men eisini skal ásetingin verja lív og trivnað í teimum lokalsamfeløgum, sum Føroyar frá gamlari tíð hava verið sundurbýttar í.

§66. Kommunur

- (1) Føroyar eru skipaðar í kommunur undir landsins eftirliti.
- (2) Kommunurnar hava heimild at skipa viðurskiftini á staðnum eftir eignum fortreytum, eisini í millum-kommunalum samstarvi. Kommunurnar hava rætt at líkna á skatt til tess at fígga viðurskifti síni.
- (3) Kommunurnar tryggja búseting og trivnað á øllum plássum í kommununi. Kommunusjálvræðið verður framft við virðing fyri rættindum borgaranna.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki hevur mest týðning sum staðfesting av, at landið er skilt sundur í lokalar eindir, ið verða nevndar kommunur. Í orðinum “eftirliti” liggur, at kommunurnar eru undirskipaðar landinum. Á hvønn hátt kommunurnar eru undirskipaðar landinum er tó ikki ætlanin at áseta í stjórnarskipanini. Um talan einans skal verða um eitt løgligt eftirlit, sum nú, ella eitt breiðari eftirlit, ið eisini metir um tað skilagóða við politiskum tiltøkum, má vera latið til samfelagsmenning og ymiskar politiskar meirilutar at gera av heldur enn at leggja tað fast í stjórnarskipanini. Tá ið

samspælið millum lokalu samfeløgini og felags heildina eru og hava verið politiska viðkvæm evni, eigur hetta økið ikki at verða ásett so neyvt, at náttúrlig politisk menning verður tarnað.

Føroyar eru sum land ein eind, og samveldisskipan er ikki. Tí má ásetingin verða skild so, at landið hevur skyldu til at tryggja, at kommunalt sjálvræði er í landinum, men landsmyndugleikarnir tó sjálvir gera av, hvørjum stigi hetta sjálvræðið skal vera á. Tískil hava landsmyndugleikar, løgtingið, víðar ræsur at áseta innihaldið í kommunala sjálvræðinum.

Í øðrum stykki verður nú eisini givin kommununum greið heimild til at líkna á skatt.

Orðini í triðja stykki um, at kommunurnar tryggja búseting og trivnað á øllum plássum í kommununi, kunnu vera ein áminning í sambandi við samanleggingarrákið, ið hevur verið í landinum í hesum døgum. Kommunusamanlegging er ikki bara góð. Tvørturímóti er vandi fyri, at gomul lokalsamfeløg vera uttan fyri ávirkan í sambandi við samanlegging. Tí eigur stjórnarskipanin at senda boð til kommunurnar um at tryggja fjøltáttaða bygging og menning.

Orðingin seinast í triðja stykki um, at kommunala sjálvræðið verður framt við virðing fyri rættindum borgaranna er ætlað at leggja dent á, at kommunurnar skulu virða mannarættindi og onnur rættindi staðfest í lóg ella siðvenju. Virði í hesum er fyrst og fremst retoriskt og pedagogiskt; kommunur eru ofta naskar ella harðligar við rættindi hjá borgarum, tí henda áminning.

18. Aðrir stovnar

§67. Aðrir óheftir stovnar

- (1) Óheftir stovnar fáa vald eftir hesi skipan ella sambært tinglóg. Løgtingið kann áseta, at tingið skal góðkenna evstu leiðslu í óheftum stovnum.

Viðmerkingar

Við aðrar óheftar stovnar verður serliga hugsað um sokallaðar nevndir og ráð. Fåa slíkir óheftir stovnar vald eftir hesi stjórnarskipan, eru teir óheftir av øllum politiskum myndugleikum undir stjórnarskipanini, eisini tinginum. Oftast hava teir tó fingið sjálvstøðugar heimildir við tinglóg, og tá kann tingið ráða teimum, men vanligi ikki aðrir stovnar. Fyri at tingið fær sum mest av ávirkan á, hvør fær so víðar heimildir sum at leiða óheftar stovnar, kann tingið uttan mun til, um óheftu stovnarnir eru heimilaðir í hesi stjórnarskipan ella tinglóg, krevja at góðkenna evstu leiðsluna í stovnunum.

§68. Landssakførari.

- (1) Løgtingið kann góðkenna landssakførara at taka sær av rættarmálum landsins og at veita landsins stovnum ráð.

Viðmerkingar

Henda grein heimilar skipan, ið finst í øðrum londum enn teim norðurlendsku, og hevur við sær, at løgtingið góðkennir, at landið stovnar sakførararembæti at taka sær av revsirrættarmálum og móguliga eisini sivilu rættarmálum landsins, umframt at vera ráðgevi hjá landsins stovnum. Verður slík skipan sett á stovn, fer hon at yvirtaka uppgávarnar hjá verandi fútaembæti, umframt helst eisini at hava breiðari virkisøki.

19. Lóggávuvald

Viðmerkingar

Valdið at geva almennar lógir er mest víðfevnda valdið í stjórnarskipanini.

§69. Lóggávuvald

- (1) Løgtingið hevur lóggávuvaldið.
- (2) Landsstýrið kann tó leggja fram uppskot fyri løgtingið.

Viðmerkingar

Ásetingin tekur í aftur verandi skipan

§70. Lóggávuheimild

- (1) Løgtingið kann lóggeva til tess:
 - (1)(1) at uppfylla og skipa hesa stjórnarskipan,
 - (1)(2) at skipa og tryggja búskapin,
 - (1)(3) at tryggja og veita lóg og landaskil,
 - (1)(4) at veita og virða vælferð og trygd,
 - (1)(5) at virða og fremja fólksins rættindi.
- (2) Løgtingið kann ikki geva lógir, sum av røttum eru dómar ella avgerðir ella skulu skipast eftir øðrum mannagongdum eftir hesi skipan ella stríða ímóti rættindum fólksins.

Viðmerkingar

Stjórnarskipanin byggir á ta fatan, at fólkið við at taka undir við skipanini letur tinginum vald at samtykkja lógir. Ásetingin reksur úttømandi upp tær heimildir, sum tingið fær. Heimildirnar eru víðfevndar, og virði teirra er, at tann, ið setur fram uppskot um tinglóg skal vísa, hvørja heimild tingið brúkar ítøkilig. Orðaskiftið kemur so at vísa, um tingmenn, fólkið og at enda royngarstovnarir halda heimildina vera í lagi.

§71. Lóggávumannagongd

- (1) Uppskot kunnu leggjast fyri tingið frá ólavsøku til mikkjalsmessu. Síðan kunnu uppskot bert leggjast fram, um triggir tingmenn av fyra viðmæla.
- (2) Eftir val falla øll framløgd uppskot burtur.
- (3) Eftir framløgu beinir tingformaðurin uppskot í nevnd. Nevndirnar kunnu skipa almennar hoyringar og annarstærkanningar, ið neyðugar eru. Nevndirnar kunnu skjóta upp broytingar innan karmarnar á lógini.
- (4) Síðan skulu uppskot fyri triggjar ferðir á tingi. Eftir aðru viðgerð kunnu bert átøkar broytingar gerast.
- (5) Nú er tinglóg samtykt; ger tingformaðurin hana kunnuga í kunngerðarblaði. Lógin fær tá gildi á ólavsøku komandi ella seinni sum samtykt.
- (6) Triggir av fyra tingmonnum kunnu samtykkja, at lóg fær gildi beinanvegin ella við afturvirkni.

Viðmerkingar

Hetta er ein av teimum fáu greinunum – sí serliga fyrsta stykki – sum beinanvegin verður ein munandi ábót av verandi skipan. Verandi skipan hevur ført við sær, at góð tíð er at fyrireika lógaruppskot – grundlógararbeiðið sjálvt er framúrskarandi dømi um tað. Fyrisiting og løntir serfrøðingar smíða og fyrireika í árávís. Beint eftir ársskifti verður uppskotið við viðmerkingum sent til skrivliga hoyring við 14. daga freist, sum bara nøkur heilt fá feløg og stovnar veruliga megna, so verður tað viðgjørt á landsstýrisfingi, og so samgongufundi, har samgongutingmenn næstan hvørja einastu ferð kenna seg ørkymlaðar og uttan stórvegin ávirkan. Framløgán á tingi er umleið 1. mars saman við øllum øðrum uppskotum, og so fær tingið umleið hálvan annan mána at viðgera uppskotini, sum samgongumeirilutin samtykkir, um ikki hann finnur sera góðar grundir fyri at atkvøða ímóti uppskotinum. Við hesi mannagongd noyða vit fyrisitingina at brúka summarið til síðstu fyrireikingarnar, og so verða øll uppskotini lögð fram í senn, og tingi sjálvt kann síðani býta viðgerðina um alt tingárið, helst tekur tingið tey mest átroðkandi og áhugaverdu fram fyrst. Møguliga verður undirnevndir settar at kanna summi uppskot, møguliga verða almennar hoyringar um summi. Í øllum førum fær tingið eitt sindur av tí veruliga lóggevandi valdinum aftur; almenna og fakliga orðaskiftið fær somuleiðis tíð at taka seg upp og mennast. Í tveimum førum noyða vit samgonguna at gera semju við andstøðuna. Fyri tað fyrsta, um uppskot koma fram ov seint, so má samgongan grundgeva fyri tí. Fyri tað annað, um uppskot skulu hava gildi áðrenn vanliga tíð (á tingsins nýggjári – ólavssøku), tá má samgongan somuleiðis hava sínar góðu grundir.

§72. Millumlandalógir

- (1) Nú kann lögtingið mæla til lógir sambært samveldisskipan ella sáttmála; tá skal framferðin vera tann sama sum við øðrum tinglógum.

Viðmerkingar

Samveldisskipan gevur ofta eins og eftir verandi skipan limlandi høvi at mæla til felags lógir. Somuleiðis er vanligt, at millumlanda sáttmálar fáa virkni eins og tinglógir í sáttmálalondunum. Ásetingin ger, at slíkar lógir skulu viðgerast eins og tinglógir.

Vísur tað seg, sáttmáli óvæntað fekk virkni sum innlendislóg, kemur hann undir regluna um, at lógir samtyktar sum tinglógir vinna á óvart samtyktar felagslógir.

§73. Kunngerðarlóg

- (1) Lögtingið kann veita landsstýrismonnum ella óheftum stovnum heimild at áseta almennar reglur í kunngerð.
- (2) Kunngerðir mugu ikki stríða móti heimildini ella fara út um hana.
- (3) Nú býður kunngerð tinginum ímóti; tá kann tingið samtykkja, at kunngerðin fer úr gildi.

Viðmerkingar

Gamla hugtakið fyri alment galdandi reglur var ‘lag’ – í fleirtali ‘løg.’ Talan er um eina mynd, ein metafor, reglurnar liggja sum lög; hvør samtykt er nýtt lag. Nútíðarorðið ‘lóg’ er hermiorð eftir danska orðinum ‘lov’ – í fleirtali ‘love.’ Danska orðið er helst av sama uppruna sum tað føroyska, men danska orðið hevur við tíðini fingið merkingina ‘tinglóg,’ lóg samtykt á tingi. Sama orðið er sum lániorð í enskum máli – ‘law’ – við upprunatýðninginum, nevnliga ‘alment galdandi

reglur.’ Í stjórnarskipanini er ‘lóg’ brúkt í nútíðarforminum, men í almenna týðninginum. Tí eru kunngerðir at meta sum lógir, alment galdandi reglur.

Kunngerðir, sum vit kenna tær, eru sjálvsat greitt brot við gomlu hugmyndina um, at bert tingið gevur lógir. Men, tað er so mangt, sum brýtur við hesa hugmynd, ið helst aldrið hevur verið í gildi, í øllum førum ikki her hjá okkum. Fyri tað fyrsta hava vit í samveldisstøðu altíð fleiri lóggevarar, síðani merkir uppskotsrættur hjá stjórnini, at stjórnin eigur týðani part í lóggávuni, vetorrættur er annað dømi, og síðani eru tað reglur, ið landsstýrismenn ella aðrir fyrisitandi stovnar áseta. At fornokta hetta út frá einum ideali, ger ikki idealið meiri veruligt. Tí heldur stjórnarskipanin fast um orðið ‘kunngerðarlóg’.

Fyrsta stykki staðfestir, at upphavi til kunngerðir má vera heimild frá tinginum. Hesa heimild kann tingið lata landsstýrinum alment, um so er kann lögmaður flyta hana. Tingið kann eisini lata landsstýrismanni við ávísnum málsøki heimildina, ella óheftum stovni, sum virkar sambært heimildarlóg tingsins.

Annað stykki avmarkar innihaldliga valdið at gera lóg í kunngerð til heimildina. Er ivi um heimildina, fylgir tað av heimildarregluni (§ 42), at ógreiða fellur fyrir rættvísi, verða til dómis lagdar tyngjandi byrðar á borgaran og ógreiða er um heimildina, skulu royndarstovnar (kærunevndir, rættir, fólksinsumboðsmaður) átala hetta og seta átiknu heimildina til vikis.

Triðja stykki rættar nakað uppafur uppá tað forskjóting í valdinum, sum er hend við venjuni at lata stjórn og fyrisiting gera lóg í kunngerð. Nú kann tingið samtykkja at seta úr gildi kunngerðarlógir. Tingið kann tó bert seta alla kunngerðina úr gildi, ikki partvís ógilda.

20. Stjórnarvald

Stjórnarvald er tað útinnandi, fremjandi og fyrisitandi valdið.

§74. Stjórnarstovnar

- (1) Landsstýrið er ovasti stjórnarstovnur.
- (2) Heimildir kunnu sambært lóg ella tingsamtykt ella fyriskipan løgmanns latast einstøkum landsstýrismonnum ella óheftum stovnum.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki sigur, at landsstýrið er ovasti myndugleiki innan útinnandi valdið.

Seinna stykki tekur í aftur nakað av tí, sum er ásett í grein sekstiogtvey um heimildir løgmanns yvir málsøkjum hjá landsstýrismonnum og óheftum stovnum. Lisin í samanhangi við fyrstu greinina hevur seinna stykki í hesi grein við sær, at lögmaður kann lata landsstýrismonnum og óheftum stovnum heimildir, um ikki tingið við lóg ella samtykt hevur lagt seg út í hesi viðurskifti.

§75. Stjórnarstarv

- (1) Stjórnarstovnar skulu fremja, halda og útinna hesa skipan og allar tinglógir.

Viðmerkingar

Almenn áseting um, at útinnandi myndugleikarnir skulu halda hesa skipan og tinglógir. Verður henda skylda ikki hildin, kunnu stjórnarstovnarnir vænta átalu ella tiltøk frá eftirlit tismyndugleikunum.

§76. Fyrisiting

- (1) Á hvørjum málsøki skal vera fyrisiting skipað samsvarandi greiðari heimild.

Viðmerkingar

Henda grein, um at hvørt málsøki skal hava sína fyrisiting, sigur í veruleikanum nakað rættiliga sjálvsagt. Men henda fyrisiting skal vera skipað sambært greiðari heimild, ið merkir, at skipanin av fyrisitingini skal kunnaførast aftur til vilja tingsins ella løgmans.

21. Dómsvald

Viðmerkingar

Kapittulin hevur ásetingar um dómsvald. Meðan Føroyar eru í samveldi, fylgir tað av heimildini at gera samveldisstáttmála sum til dæmis heimastýrisskipanina, at dómsvaldið kann vera felags ella skipað sum bæði lands- og samveldisdómstólar.

§77. Løgrættur

- (1) Løgrætturin er ovasti dómstólur í Føroyum.

Viðmerkingar

Ásetingin staðfestir, at bert ein dómstólur skal vera tann ovasti í Føroyum. Aðrir stovnar kunnu tó sambært samveldisstøðu hava vald omanfyri tann ovasta føroyska dómstólin.

§78. Dómsvald

- (1) Dómstólarnir royna øll mál um revsing, trætur millum manna og fyrisitingarmál. Løgtingið kann tó lata fyrisitingarligar dómstólar taka sær av trætu og fyrisitingarmálum. Hesi mál kunnu síðan altíð leggjast fyri vanligu dómstólarnar.
- (2) Dómstólarnir skulu døma eftir lógini, rætta lógina og gera lóg á, har ongin lóg er.
- (3) Dómstólarnir skulu royna allar lógir, kunngerðir, avgerðir og aðra almenna framferð og tryggja, at henda skipan verður hildin.
- (4) Nú er dómstólur varur við skeiva framferð; tá kann hann velja betri tulkinguttan afturvirkni.
- (5) Nú er rættur varur við eldri lóg, ið stríða kann móti stjórnarskipanini; tá kann hann velja at senda tinginum hana til samtyktar av nýggjum.

Viðmerkingar

Dómsvald er valdið at døma um bæði stjórnarskipan, tinglóg, siðvenju og øll onnur viðurskifti, ið hava at gera við rættindi og skyldur.

Fyrsta stykki lýsir teir trýggjar hövuðstættirnar í dómsmálum. Revsimál eru mál um brot móti tinglógum. Trætumál eru mál um trætur millum borgaranna innanhýsis, grundað á lógir, siðvenju, avtalur ella annað grundarlag. Fyrisitingarmál eru mál millum myndugleikar og borgarar. Stjórnarskipanin leggur upp til, at hesi verða skipaði øðrvísi og betur enn higartil sum ein hövuðstáttur fyri seg heldur enn sum partur av borgarligum trætumálum.

22. Fíggjarvald

Viðmerkingar

Fíggjarvaldið er valdið at krevja inn skatt, játta útreiðslur og annars ræða og skipa fíggjarstöðu og búskaparmál landsins.

§79. Skattur

- (1) Ongin skattur skal líknast á uttan við greiðari heimild í lóg.
- (2) Skattur kann ikki líknast á við afturvirkni.

Viðmerkingar

Ásetingin staðfestir hvar elligamlar grundreglur, at skattur skal vera heimilaður í lóg, og at skattur ikki skal líknast á við virkni longur aftur enn tann dagin, tá uppskotið um skattin ella skattingarregluna var lagt fram.

§80. Fíggjarætlan

- (1) Landsins stovnar kunnu ikki gjalda útreiðslur uttan heimild í landsins fíggjarætlan, dómi ella aðrari fíggjarheimild.
- (2) Fram til apríl kunnu útreiðslur gjaldast eftir farnu fíggjarætlanini.
- (3) Óheftir stovnar nýtast ikki at vera við á fíggjarætlan landsins.
- (4) Heimildarlógir og almennir sáttmálar kunnu treyta, at fíggjarkrøv krevja játtan.

Viðmerkingar

Ásetingin skipar fíggjarætlan landsins, ið ikki longur skal eita fíggjarlóg.

Fyrsta stykki staðfestir verandi rættarstöðu, at landsins útreiðslur skulu hava heimild í fíggjaræltanini, dómi ella aðrari javnlíkari fíggjarheimild.

Annað stykki endurtekur galdandi skipan.

Triða stykki staðfestir, at óheftir stovnar, sum kortini eru almennir, røkja almennar uppgávur ella á annan hátt eru alment viðurkendir ella heimilaðir, ikki nýtast at vera á fíggjaræltanini. Í hesum liggur eisini, at óheftir stovnar kunnu vera á fíggjaræltanini eftir avmarkaðari skipan, eittnú einans við eini nettojáttan.

Fjórða stykki ásetir, at heimildarlógir og almennir sáttmálar kunnu áseta, at útgaldið verður einans sambært játtan. Hetta merkir, at tingið til dómis í heimildarlóg kann skipa ein studning til bjálving

og í lógini áseta treytir og skipan í samband við hendan stuðul. Hvussu nógv útgaldið verður nýttist tó ikki at standa í heimildarlógini, men fylgir av, hvussu nógv tingið játtar á hvørjum ári.

§81. Játtanarskipan

- (1) Almenn játtanarskipan skal samtykkjast sum tinglóg.

Viðmerkingar

Eins og rættarskipanin og úttinnandi fyrisingin hava sínar lógir um skipan og mannagongdir, skal eisini ein tann fíggarligi tátturin av virkinum hjá almennum stovnum skipast nærri í eini tinglóg. Henda tinglóg skal loysa av rundskriv og vegleiðingar, ið higartil hava verið. Lógin skal greitt siga, hvussu landsins fíggarfyrising skal virka.

§82. Mannagongd

- (1) Landsstýrið leggur fyri mikkjalsmessu fram uppskot um fíggarætlan landsins fyri komandi ár.
- (2) Er fíggarætlanin ikki samtykt fyri árskifti, skal landsstýrið leggja fram uppskot um fyribilsjáttan.
- (3) Tingið viðger fíggarætlanina á trimum fundum, umframt í nevnd.
- (4) Tingið tekur ímóti serligum umbønnum frá dómstólunum og óheftum stovnum.
- (5) Allar metingar í fíggarætlanini skulu óheftir stovnar gera.

Viðmerkingar

Eins og rættarskipanin og úttinnandi fyrisingin hava sínar lógir um skipan og mannagongdir, skal eisini ein tann fíggarligi tátturin av virkinum hjá almennum stovnum skipast nærri í eini tinglóg. Henda tinglóg skal loysa av rundskriv og vegleiðingar, ið higartil hava verið. Lógin skal greitt siga, hvussu landsins fíggarfyrising skal virka.

§83. Fíggarnevnd

- (1) Løgtingið velur eina fíggarnevnd at fylgja við og ummæla øll fíggar- og búskaparviðurskifti landsins.

Viðmerkingar

Fíggarnevndin virkar eftir teirri siðvenju, ið tekur seg upp í virki hennara.

§84. Eykajáttan

- (1) Løgtingið kann veita landsstýrinum ella øðrum stovnum eykajáttan.
- (2) Nú hevur mál skund ella er lítið týðandi; tá kann fíggarnevndin veita eykajáttan.

Viðmerkingar

Eykajáttan krevst á hvørjum ári, tí tann árliga fíggarætlanin kann ikki forútsiggja allar útreiðslur og inntøkur. Fyrra stykki staðfestir verandi sið, meðan seinna stykki ásetir, at mál, ið hava skund

ella politískt eru lítið týðandi kunnu avgreiðast í figgjarnevndini. Ting- og játtanarskipanirnar skipa hetta nærri.

§85. Roknskapir

- (1) Landsstýrið og allir óheftir stovnar leggja innan seks mánaðir eftir figgjarárslok roknskapir sínar til góðkenningar á tingi.

Viðmerkingar

Ásetingin staðfestir verandi skipan.

§86. Grannskoðan

- (2) Løgtingið velur nakrar lögtingsmenn at vera lögtingsgrannskoðarar.
- (3) Løgtingið velur eisini landsgrannskoðara at kanna og ummæla allar almennar roknskapir.

Viðmerkingar

Ásetingin staðfestir verandi skipan.

§87. Landsbanki

- (1) Landsbankin skal umsita fæ landsins og tey figgjar- og búskaparmál, sum ikki eru lögð landsstýrinum at umsita.
- (2) Eftir uppskoti frá lögmanni velur løgtingið triðjahnvørt ár tríggjar nevndarlimir bankans at sita í seks ár. Nevndin velur stjórn bankans.

Viðmerkingar

Ásetingin staðfestir týðning og uppgávur landsbankans. Landsbankin verður sera óheftur stovnur við egnari leiðslu, ið tingið skal góðkenna.

§88. Búskapargrunnur

- (1) Landsbankin skal umsita búskapargrunn.
- (2) Metir landsbankin tað ráðiligt, kann grunnurin lata av vinninginum í landskassan ella at býta millum íbúgvanna í landinum.

Viðmerkingar

Búskapargrunnurin skal vera eitt amboð at varveita figgjarfæ landsins. Tann óhefti landsbankin umsitur grunnin. Sitandi landstýri og ting eru ikki kravd at seta nakrar inntøkur hjá landinum í grunnin. Tað stendur teimum frítt at játta pengar í grunnin. Men, er fæ lagt í grunnin, ræður landsbankin fyri, nær tað verður latið úr aftur. Landsbankin kann tá velja antin at lata pengarnar fara í landskassan um árligu figgjarætlanina ella býta avkastið javnt millum íbúgvanna í landinum. Ósemja er, hvør av hesum hættum er tann frægari. Framtíðin fer at ráða yvir hesum, tað velst um, hvønn lögmaður skjýtur upp, og hvønn tingið góðtekur sum lim í stýrinum.

23. Eftirlitisvald

Viðmerkingar

Í fólkaræðissamfélag er eftirlitisvaldið av stórum týðningi. Mong slög av eftirlitum eru, bæði eftirlit hjá dómstólum við tingi og fyrisiting, eftirlit hjá tingi við fyrisiting og eftirlit hjá umboðsmanni við fyrisiting.

§89. Eftirlitisvald

- (1) Dómstólarnir ansa eftir, at henda skipan og lógir verða hildnar og royna framferð. Løgtingið ansar eftir, at landsstýrið og fyrisitingin virka sambært lóg og politiska viljanum.

Viðmerkingar

Henda grein ásetir í fyrra liði, at dómstólarnir hava eftirlit við og royna, um lógir og henda stjórnarskipan eru hildnar. Hervið er beinleiðis støða tikin til ofta umstrídda spurningin, um stjórnarskipanin skal kunna roynast sum lóg fyri dómstólunum; tann spurningur er her svaraður játtandi.

Í øðrum liði er ásett, at løgtingið skal hava eftirlit við, um landsstýri og fyrisiting virka í samsvari við lógina og politiska viljan. Hetta er at meta sum almenn áseting um eftirlit, sum verður gjørt meira ítøkiligt í næstu greinunum.

§90. Fyrispurningar

- (1) Tingmenn og tingnevndir kunnu hvør í sínum lagi spyrja landsstýrismenn, tingformann og óheftar stovnar um embætisfærslu teirra.
- (2) Fyrispurningar kunnu setast og svarast munnliga ella skrivliga, í samráði ella á tingfundi.

Viðmerkingar

Henda grein tekur í mestan mun í aftur verandi mannagongdir í sambandi við eftirlit tingsins við landsstýrinum. Tó er talan um víðkan, har tingmenn og tingnevndir nú eisini kunnu spyrja tingformann og óheftar stovnar um embætisfærslu teirra.

§91. Nevndareftirlit

- (1) Tingnevndirnar kunnu skipa hoyringar og krevja ein og hvønn at mæta við vitnisskyldu.
- (2) Tingnevndirnar kunnu skriva frágreiðingar um kanningar sínar.

Viðmerkingar

Í fyrra stykki verða eftirlitisheimildirnar hjá tingnevndunum víðkaðar av álvara. Nú kunnu nevndirnar eisini skipa hoyringar í sambandi við kanningar og krevja ein og hvønn at mæta við vitnuskyldu.

Hetta stykki er á ein hátt ikki neyðugt, tí sjálvsagt er, at tingið og tess nevndir kunnu gera alt, sum stjórnarskipanin ikki forðar. Men kortini hevur løgtingið so mikið ringt við at venja seg við

relativa alvald sítt, at onkuntíð er neyðugt at siga tað sjálvsagda til tess at geva tingmonnum arbeiðsdirvi.

§92. Ábyrgd

- (1) Nú metir lögtingið, at landsstýrismaður hevur ikki hildið skyldur ella heimildir sínar; tá kann tingið staðfesta ónøgd sína við ábreiðslu, samtykt ella við at ákæra fráfarnan landsstýrismann.

Viðmerkingar

Henda grein um ábyrgd landsstýrismanna má verða lisin saman við grein seksti um tingsins heimildir at koyra landsstýrismann frá eftir regluni um ábreiðslu. Henda grein bendir á, at tingið skal nýta fleiri hættir í ymsum stigum at gera vart við sín ónøgd, heldur enn sum nú beinanvegin at taka til teir víðgongdastu miðlarnar. Tingið kann í hesum sambandi staðfesta sína ónøgd við ábreiðslu, samtykt ella við at ákæra landsstýrismann, sum annaðhvørt er frákoýrdur ella farin av øðrum orsøkum.

§93. Fólksins umboðsmaður

- (1) Tingið velur fólksins umboðsmann.
- (2) Umboðsmaðurin kannar fyrisiting, avgerðir og dómáráð landsins myndugleikum. Umboðsmaðurin kann ummæla og gera tilmæli, men kann ikki taka ella broyta avgerðir.

Viðmerkingar

Sum nú skal tingið velja umboðsmann at hava eftirlit við landsins myndugleikum. Umboðsmaðurin verður í hesi skipan nevndur fólksins umboðsmaður heldur enn lögtingsins umboðsmaður. Hetta er avleiðing av, at umboðsmaðurin í mestan mun hevur verið og er ætlaður at vera verji hjá meiniga manningum, og at tað heldur ongantíð hevur verið nakar veruleiki í tí fatan, at umboðsmaðurin umboðar tingið.

Sambært øðrum stykki skal fólksins umboðsmaður ikki einans kanna fyrisitingina og hennara avgerðir, men eisini dómstólarnar og teirra avgerðir. Fleiri vilja halda, at tað ikki ber til, at umboðsmaðurin skal hava eftirlit við dómstólunum. Slík fatan er rættiliga avdúkandi og ber boð um, at tey flestu í veruleikanum fata umboðsmannin sum slag av faktiskum dómstóli, sum myndugleikar í veruleikanum ikki hava annan móguleika enn at akta; júst haðani stavar mótviljin móti eftirliti við dómstólunum. Hóast lítil veruleiki er í at siga, at danski ella føroyski umboðsmaðurin bara ummæla og gera tilmæli og ikki taka avgerðir, so verður hetta alment fyrigyklað.

Umboðsmaðurin er einstakur persónur at mynda stovn sín og virkar ikki eftir vanligu rættartrygdarstandardum sum dómstólarnir, eittnú munnliga og beinleiðis próvførslu fyri myndugleikanum. Tí er tað eisini av álvara rættartrygdartrupulleiki, at umboðsmaðurin virkar sum de facto dómstólur.

Ásetingin í seinna stykki ger tað greitt, at umboðsmaðurin skal virka sambært upprunaligu ætlanini og skal vera við til at hava eftirlit við myndugleikum og við sínum fakliga autoriteti virka mennandi við tilmælum. Men hesi tilmæli skulu stovnarnir tó í veruleikanum kunna velja ikki at akta, júst tí talan ikki er um avgerðarmyndugleika. At dómstólarnir eru fevndir av eftirlitinum kemst av, at

roynt verður at skapa umboðsmansstovn við fyrimynd í tí upprunaliga, nevniliga tí svenska frá fyrst í nítjandu øld.

24. *Uttanlandsvald*

Viðmerkingar

Í hesum kapitli um uttanlandsvaldið eru ikki bara tær vanligu ásetingarnar um viðurskifti Føroya við umheimin, men eisini reglurnar um samveldi, sum eisini partvís fevna um tjóðskaparligu semjuna, ið er so týðningarmikil fyri hesa stjórnarskipan.

§94. Samveldi

- (1) Føroyar kunnu sambært sáttmála vera í samveldi við øðrum londum og ríkjum.
- (2) Nú vil tingið broyting í verandi støðu; tá skal tingið samtykkja hetta eins og lóg við avgjördum meiriluta. Eitt ár eftir viðtøku tingsins skal fólkið atkvøða um broyttu støðuna, og tá skal vanligur meiriluti ráða.
- (3) Ein og hvør samveldisstøða, har samveldisstovnar fáa vald, ið annars liggur hjá landsins stovnum, skal greinast væl í sáttmála. Samveldið kann ikki gera seg inn á rættindi fólksins. Fremstu stovnar landsins ansa eftir, at andin í hesi stjórnarskipan og sjálvræði Føroya ikki koma í vanda í samveldisstøðu.

Viðmerkingar

Saman við fortaluni og § 1 teingja serliga stykki eitt og tvey í hesi grein seg at spurninginum um sokallaðu tjóðskaparligu semjuna; t.e. hvussu føroyingar skulu skilja samband sítt við onnur lond og felagsskapir, serliga Danmark, og eftir hvørjum mannagongdum hetta samband skal kunna broytast. Hetta er tí serliga politiskur partur av hesum arbeiði, sum onnur enn politikarar og veljarar ikki eiga at hava ov greiðar meiningar um. Í viðmerkingunum til fortaluna og § 1 stendur eisini um spurningin um støðu Føroya sum land. Tí skal ikki verða gjørt so nógv burtur úr tí spurninginum her. Heldur eru tað mannagongdir í sambandi við at broyta støðu, sum eru áhuga-verdar í hesum sambandi.

Tá nevnt verður ymsastaðni í hesi grein, at Føroyar sambært sáttmála kunnu vera í samveldi við øðrum londum og ríkjum, verður serliga sipað til tvinnanda viðurskifti. Hesi eru støða okkara í verandi samveldi við danska ríkið og møgulig støða, tá Føroyar fara upp í annað samveldi, annaðhvørt tað er ríkisfelagsskap ella hugsandi omantjóða (supranationalan) felagsskap, sum Evropeiska Samveldið (ES), ella seinni ætla grundleggjandi at broyta slíkan limaskap ella taka seg úr felagsskapinum. Kortini sipar triðja stykki einans til sokallaðan omantjóða felagsskap.

Í sambandi við, at lunnar stutt eftir seinna veraldarbardaga vórðu lagdir undir evropeisku felagsskapirnar, sum í dag verða nevndir ES undir einum, var vanlig fatan, at hetta ikki kundi verða gjørt í ymisku londunum uttan serliga heimild í stjórnarskipanini, uttan at sjálvar stjórnarskipanirnar tó greitt søgdu nakað um, hví forboð skuldu vera móti partvís at leggja landið inn undir felagsskapir. Tí fingi eisini eittnú Danmark og Noreg í skipanum sínum ávikavist greinar tjúgu og nítiogtrý.

Summi hava roynt seg við ymsum ítøkiligum grundgevingum fyri slíkum greinum. Sum dømi kann nevast, at myndugleikarnir missa eftirlitið við avgerðum, ið binda borgararnar inni í landinum, at rættligar avgerðir frá omantjóða myndugleikunum ganga fram um tær hjá einstøku londunum á sama øki ella, og sum tað mest nýtta, at omantjóða felagsskapurin beinleiðis ásetur rættarstøðuna hjá borgarunum í einstøku londunum.

Onnur viðurskifti enn hesi nevndu hava tó minst líka stóran týðning. Eitt nú fingur altjóða felagsskapir fyrr í tíðini ikki uppgávur, ið vanliga liggja hjá ríkjunum. Tá so felagsskapir verða stovnaðir í Evropa til eisini at taka sær av viðurskiftum, sum vanliga liggja hjá ríkjunum, kemur hetta í stríð við vanliga fatan av, hvat øðru megin hoyrir undir altjóðarætt og altjóða stovnar og hinumegin ríkini. Tí bleiv tað hildið at vera í stríð við fyrirteytirnar fyri stjórnarskipanunum í hesum londum at lata altjóða felagsskapum vald, sum annars er hjá ríkjunum.

Ein onnur orsök er eisini dráttur at sjálvræði ella tjóðskaparkensla. Tað er sum, at sjálvræði hevur serligan rætt, og at myndugleikar eru ivasamir mótvegis felagsskapum, ið kunnu hótta sjálvræði landsins, og ikki halda seg kunna lata hesum felagsskapum vald uttan serliga heimild.

Í øðrum stykki verður mannagongdin ásett fyri at broyta í mun til verandi støðu. Krav er um avgjördan meiriluta – t.e. at vanligur meiriluti krevst, men at allir tingmenn skulu verða møttir – og at fólkið við atkvøðu skal taka endaliga avgerð í minsta lagi eitt ár seinni. Í tí sambandi verður við orðinum samveldi hugsað bæði um ríkisfelagsskap og omantjóða felagsskap (ES) og sama mannagongd verður kravd í øllum førum. Hetta er orsakað av, at ásetingin skal verða partur av tjóðskaparligu semjuni; annars eru tað ivaleyst mong, ið halda, at linari krøv áttu at verið sett til avgerð um at taka meira sjálvstýri enn at siga frá sær sjálvræði. Hetta er støðan í sjálvstøðugum londum, har sjálvræði ofta verður hildið at hava ein frammanundan givnan betri rætt. Men vit eru sum nevnt í serligari ríkisrættarligari støðu, og at krøvini til at broyta skipan og vinna meira sjálvræði eru tey somu sum til at lata sjálvræði frá sær má vera partur av semju.

Viðvíkjandi spurninginum um broytingarreglur og tað rætta við at krevja serligan meiriluta heldur enn seinkan og drál verður víst til viðmerkingarnar til grein nítioynýggju. Tað verður tó hildið at vera enn minni legitimt at krevja serligt fleirtal í sambandi við avgerð um at vinna meira sjálvræði enn í sambandi við vanliga broytingaráseting, sum skal hevja stjórnarskipanina yvir vanligar lógir. Serligur meiriluti er heldur ikki kravdur í hesum sambandi, einans krevur stykki tvey fleirtal av øllum tingmonnum. Hetta kann ikki verða sammett við serligan meiriluta, tí ikki er órimiligt at vænta, at allir tingmenn møta til slík stór mál. Tá tað kortini er grund til at tryggja, at meiriluti er toliliga støðugur, er hátturin at seinka tilgongdina við at krevja eitt ár og at gera hana truplari við at krevja avgerð bæði frá tingi og fólki, men tó ikki serligan meiriluta.

Fyrsti liður í stykki trý áleggur landsins myndugleikum at áseta neyvt ella greina væl í sáttmála tað vald, sum annars liggur hjá landsins stovnum, og samveldismyndugleikar fáa. Hetta er krav um neyvleika ella fastleika, sum er kent frá líknandi ásetingum í skipanum í øðrum londum. Er valdið ikki neyvt ásett, kann verða ómøguligt at hava eftirlit við og fáa yvirlit yvir sannlíku avleiðingarnar av, at vald verður latið av landinum. Av tí at søguliga er lítið sannlíkt, at Føroyar aftur fara at lata vald frá sær til Danmarkar, kundi ein hildið, at henda áseting einans hevur at gera við viðurskiftini mótvegis samveldum, sum tí evropeiska. Men so er ikki; ásetingin er eins væl ætlað at fevna um nýskipanir í viðurskiftunum við Danmark – ella, sum í lötuni er enn minni sannlíkt, onkrum øðrum landi – sum við felagsskap sum evropeiska samveldið.

Annar liður í stykki trý sigur, at samveldið skal ikki kunna gera seg inn á rættindi fólksins. Hervið er stjórnarskipanin býtt upp eftir tign, har rættindini mugu fáa størstu virðing í hesum samveldis-
høpi.

Triði liður í stykki trý áleggur fremstu stovnum landsins at hava eftirlit við, at sjálvræðið og andin í hesi lóg ikki koma í vanda í samveldisstøðu. Hetta er at senda fremstu stovnum landsins tey boð, at vald latið til samveldi kann ikki vera óavmarkað, ið tað nærur er í øðrum londum, og tað er teirra ábyrgd at hava hetta eftirlit.

Týðningarmest við grein nítiogfýra er, at eftir viðtøku av henni er grundarlag fyrstu ferð skapt fyri, at allar stórar politiskar avgerðir um at broyta viðurskifti Føroya við umheimin fara at verða avleiddar av og legitimeraðar í føroyskari stjórnarskipan.

§95. Umboðan

(1) Landstýrið umboðar Føroyar mótvegis útlondum.

Viðmerkingar

Lond gera sjálvi av, hvør skal umboða tey móti umheiminum. Vanliga hava lands- ella ríkisovastar, uttanríkisráðharrar og diplomatar umboðað lond úteftir. Fyrsta stykki sigur bara, at landstýrið skal umboða Føroyar mótvegis útlondum. Tískil er sum eftir verandi stýrisskipan ikki støða tikin til, hvør í landstýrinum skal hava hesar heimildir; um tað skal vera lögmaður ella landstýrismaður (ráðharri) í uttanlandsmálum.

§96. Uttanlandsnevnd

- (1) Løgtingið velur uttanlandsnevnd.
- (2) Nú ætlar landstýrið at gera sáttmála við onnur lond ella at samráðast um felags viðurskifti; tá skal landstýrið ráðføra seg við uttanlandsnevndina.
- (3) Uttanlandsnevndin kann áleggja limum sínum taginarskyldu í týðandi málum.
- (4) Uttanlandsnevndin leggur tilmæli um sáttmálar millum landa fyri tingið og røkir tingsins heimildir og eftirlit, tá samráðingar eru.

Viðmerkingar

Hóast landstýrið umboðar Føroyar móti útlondum, hevur løgtingið eftirlit við uttanlandsvaldinum. Uttanlandsnevndin hevur ikki eftir hesum uppskoti avgerðarmyndugleika. Heldur skal hon gera tilmæli, hava eftirlit í sambandi við samráðingar og geva ráð. Til tess at tryggja landsins áhugamál sum frægast undir samráðing, kann nevndin áleggja limum sínum taginarskyldu.

§97. Samtykki

- (1) Løgtingið skal samtykkja millumlandasáttmálar.
- (2) Landstýrið leggur fram sáttmálarnar saman við frágreiðing um tað, sum krevst til tess, at sáttmáli kann verða framdur.
- (3) Merkir sáttmáli, at lógir skulu samtykkjast, ella hevur hann sjálvur beinleiðis lógarkraft, skal sáttmálin viðgerast eftir regluni um millumlandalógir. Annars er tingsamtykt nóg mikið.

- (4) Nú er sáttmáli millum landa samtyktur, sum stríðir ímóti lógum landsins; tá skal sáttmálin ganga fram-um. Men er sáttmálin ikki samtyktur eftir regluni um millumlandalógir, tá vinna landsins lógir.

Viðmerkingar

Grein nýtiogsjey hevur greiðar ásetingar um, hvussu sáttmálavald Føroya skal verða undir hesi stjórnarskipan, og ikki er neyðugt at endurtaka hesar reglur. Fjórða stykki ásetur tó greitt, at henda stjórnarskipan tekur undir við dualistisku skipanini í mun til altjóðarætt. Bara um sáttmáli er samtyktur á rættan hátt í innlendis rætti, sambært regluni um millumlandalógir, vinnur sáttmálin á landsins lógum; annars vinna landsins lógir.

25. Neyðrættur

Viðmerkingar

Gamalt orðatak sigur, at neyð brýtur allar lógir. Ein kjarni av sannleika er í hesum orðum. Ofta hoyra vit eisini í útvarpi, at forsetin í tí og tí landinum hevur lýst landið í undantaksstøðu, og tað tykist, at samfeløg allar tíðir hava viðurkent, at reglur og skipanir stýra undir *vanligum* umstøðum, men at undantakið stýrir í *neyðini*. So er eisini í okkara tíð og um okkara leiðir.

Undantaksheimildir í neyðstøðu hava tey stýrandi, uttan mun til um hetta er heimilað í lóg ella stjórnarskipan. Hetta er óskrivað grundreglað, víða góðtíkin í okkara rættarmentan. Kortini eru mangar stjórnarskipanir, sum hava ásetingar um undantaksheimildir í neyðstøðu. Hetta hevur ávísa meining fyri at lætta um fatan og at bera boðini fram til viðkomandi aktørar sum vegleiðing til framferðarhátt í neyðstøðu. Í Føroyum hava vit feskt dømi um tørv á slíkari reglu. Fyri stuttum hóttu maskinmenn í starvi hjá SEV við at leggja niður arbeiðið í sambandi við sáttmálatrætu. Hetta hevði havt ta avleiðing, at alt Føroya land hevði ligið í streymloysi og sera stór virði høvdu farið fyri skeytið. Tá hoyrdist í fjølmiðlunum, at starvsfólk á løgtingsskrivstovuni metti hetta í mun til reglur í tingskipanini um móguleikarnar fyri at fáa tingið saman í ótíð, tí hesar reglur seta krøv um serligar mannagongdir, tá vikið skal verða frá freistum. Men eru so stór virði í vanda sum her, skuldi als ikki verið neyðugt at virt mannagongdir í so serligari og veikari rættarfyriskipan sum eini tingskipan. Ein beinleiðis heimild í stjórnarskipan til at víkja frá reglum í neyð, hevði ivaleyst hjálpt til at rudda iva av vegnum í føri sum hesum.

Onkuntíð kemur bland í um munin á stjórnarrættarligari kollvelting og neyðrætti. Høvuðsmunurin er, at neyðrætturin virkar innan fyri karmarnar á eini verandi skipan og virðir hennara anda og endamál. Hinvegin virðir ein stjórnarrættarlig kollvelting ikki verandi skipan. Tá blakar fólkið verandi stjórnarrættarskipan av sær og stovnar nýggja skipan uttan virðing fyri gomlu skipanini. Neyðrættarstøða hevur við sær, at avmarkaðir partar av stjórnarskipanini verða settir til viks í avmarkað tíðarbil, men kollvelting merkir, at stjórnarskipanin verður broytt varandi í síni heild uttan atlit til ásetingarnar í gomlu skipanini. Tískil hevði ikki verið munur millum kollvelting og neyðrætt, um ikki krøv verða sett um, at neyðrætturin er avmarkaður, bæði í vídd, tíð og til serligar umstøður.

§98. Neyðstøða

- (1) Í neyðstøðu kann lögmaður lýsa undantaksstøðu í landinum. Tá kann hann seta til viks lógir og fyriskipanir, at ikki størri virði ella trygd landsins skulu fara fyri skeytið.

- (2) Nú berst so á, at landsins stovnar fáa ikki hildið hesa skipan ella landsins lógir í neyðstøðu; tá skulu avvarðandi stovnar skjótast til ber boða tinginum frá.
- (3) Løgrætturin skal meta, um rætt er atborið í neyðstøðu.

Viðmerkingar

Fyrsta stykki í greinini gevur lögmanni heimild til í neyðstøðu at lýsa undantaksstøðu og víkja frá vanligum lógum og fyriskipanum so størri virði og trygd ikki fara fyri skeytið. Vanligt er eisini í øðrum londum, at forsetar ella aðrir leiðarar av úttinnandi valdinum hava slíka heimild.

Annað stykki áleggur stovnum, sum ikki fáa hildið stjórnarskipanina ella lógir í neyðstøðu, at boða tinginum frá sum skjótast. Í hesum liggur, at ikki einans lögmaður kann víkja frá vanligum lógum og hesi skipan í neyðstøðu. Tað kunnu aðrir stovnar eisini. Munurin er bert, at einans lögmaður hevur heimild til at lýsa landið í undantaksstøðu.

Kravið í øðrum stykki um at boða tinginum frá sum skjótast er galdandi fyri allar landsins stovnar og tí eisini lögmann, um hann lýsir landið í undantaksstøðu.

Nógv dømi eru um, at figgindarnir hjá opna samfelagnum hava gjørt sær dælt við neyðstøðu og hava roynt at nýta hana sum amboð til at seta fólkaræði og løgræði til viks med alla. Tí er ógviliga týðandi, at sera gott eftirlit er við myndugleikum í neyðstøðu. Hetta eftirlit verður sambært øðrum stykki politiskt útint av tinginum, sí reglu um skyldu um skjóta fráboðan, og løgliga útint av lögrettinum, ið skal meta, um rætt er atborið í neyðstøðu.

Ringt er at siga, hvat fólkið, sum skal góðkenna hesa stjórnarskipan, fer at leggja í orðini ”í neyðstøðu”. Aðrastaðni hevur verið hildið ógjøriligt frammanundan og alment at siga, hvørji krøv mugu verða sett til støðu, so hon kann verða roknað sum neyðstøða, ið kann grunda, at ásetingar í stjórnarskipanini verða settar til viks. Eisini hevur verið skilt millum meira og minni grundleggjandi reglur í stjórnarskipanini. Sjálvsagt skal meira til fyri at víkja frá grundleggjandi reglum sum rættindi borgaranna enn minni týðandi reglum sum eitt nú mannagongd í tingarbeiði. Er talan um grundleggjandi reglur, er í flestu londum á okkara leiðum semja um, at verulig neyð má vera, so tiltøkini eru neyðug fyri at bjarga týðandi samfelagsvirðum, sum statsins tilveru ella teimum demokratisku stovnunum. Sum vegleiðing kann vera víst til grein 15 í evropeiska mannarættind asáttmálanum, sum nevnir „kríggj ella aðra almenna neyðstøðu, ið hóttir lívið hjá tjóðini”.

Klassisk, fólkaræðislig fatan er, at víðkaðar heimildir til myndugleikar í sambandi við, at tjóðin verður hótt eftir lívinum, kann einans vera fyríbils og undantaksvis. Skal nøkur meining vera í at skilja millum undantak og rættlag, má neyðrættur bæði vera tíðaravmarkaður, teingdur at serligari støðu og avmarkaður í innihaldi til ikki at fara longur enn til at seta partar av stjórnarskipanini til síðis og ikki skipanina í síni heild.

At neyðrætturin er avmarkaður í innihaldi, hevur sostatt við sær, at tiltøk, ið tikin verða í neyðstøðu, mugu virða almennu grundreglurnar í hesi skipan. Serligan týðning hevur markreglan, ið skal tryggja, at virðini, ið neyðrætturin verður ákallaður til at bjarga, ikki eru av minni týðningi enn tey virði, ið verða sett til viks í sambandinum.

26. Gildi og samtykt

Viðmerkingar

Hesin kapitull er á ein hátt mest avgerandi av øllum. Sum komið verður inn á seinni, er broytingarreglan saman við gildiskomuregluni hon, ið flytur hesa skipan undir annað hválv enn lógir. Broytingarreglan ikki bara gevur skipanini hægri støðu, men við fyrivarni fyri serligari politiskari mentan er tað eisini treytað av henni – og hvussu tung ella løtt, hon er – um stjórnarskipanin fær høga ella lága støðu, kemur at virka meira ella minni væl og liva leingi ella stutt.

§99. Samtykt

- (1) Henda stjórnarskipan kemur í staðin fyri lóg um stýrisskipan Føroya.
- (2) Henda stjórnarskipan eins og seinni broytingar í henni skulu samtykkjast á tveimum løgtingum á rað og síðan við fólkaatkvøðu. Vanligur meiriluti skal ráða, men í minsta lagi eitt ár skal vera ímillum seinnu tingsamtyktina og fólkaatkvøðuna.

Viðmerkingar

Fyrra stykki boðar frá, at ikki ber til at halda, at lóg um stýrisskipan Føroya og henda tjórnarskipan hoyra til hvør undir sínum hválvi. Heldur eru tær báðar at meta sum grundleggjandi karmur um stjórnarskipan Føroya. Men henda stjórnarskipan er á ein hátt meira grundleggjandi og skal tí ikki einans føra stýrisskipanina víðari, men eisini fullføra tað verk, stýrisskipanin byrjaði.

Seinna stykki í hesi grein hevur ásetingar um broytingarmannagongd. Ásett verður, at tvey løgting skulu samtykkja broytingina. Tað merkir, at val skal vera millum báðar tingsamtyktirnar. At enda skal fólkaatkvøða góðkenna broytingina, og fólkaatkvøðan kann ikki verða, fyrr enn minst eitt er gingið síðan seinnu tingsamtyktina.

At stjórnarskipanin er verri at broyta enn vanlig lóg, er høvuðshátturin at fáa skipanina at hava hægri gildi. Fáir munnu halda, at einans ein subjektiv tilvitan um, at hetta er hægri skipan er nóg mikið. Tí mugu eisini objektivir munir vera. Tekur samfelag undir við virðunum aftan fyri konstitúonalismu, er eisini greitt, at samfelagið tekur undir við, at onnur virði enn fólkaræði eru, og at hesi virði í ávísan mun kunnu koma í stríð við fólkaræðið, men at so vil vera í sambandi við modernaðar stórnarskipanir. Men endamálið má kortini vera, at hátturin at broyta stjórnarskipaninina ger seg sum minst inn á fólkaræðið.

Stjórnarskipanin er eins trupul at viðtaka sum at broyta. Harvið verður eisini boðað frá, at nevndin hevur ta áskoðan, at tað er minni legitimt at viðtaka eina stjórnarskipan eftir einfaldari mannagongdum, enn tað skal til fyri at broyta hana. At stjórnarskipanir eru verri at broyta kemur ofta fyri. Tá hava seinni ættarlið verri umstøður at broyta enn viðtakandi ættarliðið. Slíkt kann meira metast sum roynd hjá samfelag at binda onnur – seinni ættarlið – enn seg sjálv, ið ætlanin helst skuldi verið við eini stjórnarskipan. Harumframt ger polariseringin í føroyska tjóðskaparspurninginum tað serliga neyðugt, at viðtøkumannagongdin ikki er ein onnur enn broytingarmannagongdin.

Ymiskir hættir eru at broyta. Krøv kunnu vera um bæði vanligan og serligan meiriluta á tingi, fólkaatkvøðu við krøvum til bæði serliga uppmøting og vanligan ella serligan atkvøðumeiriluta, umframt ymiskar samansetingar av hesum.

Allir hesir hættir kunnu kortini skoljast sundur í *tveir hövuðsbólkar*. Tann fyrri setir krav um endurtikna viðtøku frá góðkennandi stovni sum tveimum tingum, ella bara at ymiskir stovnar skulu viðtaka, eittnú ting og fólk ella eina blanding hesum báðum, so sum tvey ting og fólk. Endamálið er serliga gjøgnum *seinkan* ella *drál* at fáa skipanina hevjaða upp um vanliga lóg. Seinni hátturin setir krøv fram um serligan meiriluta í góðkennandi stovni, eittnú tríggjar fimtingar ella tveir triðingar. Endamálið er eisini at fáa skipanina at hava hægri gildi, men nú við at krevja serligan meiriluta. Eisini finnast blandingar millum hesar hættir.

Av nevndu háttum er tað tann fyrri, sum virðir fólkaræðið í mestan mun. Tí er eisini fyrri hátturin valdur í uppskotinum til hesa stjórnarskipan, tí hann røkir virðini aftan fyri konstitújonalismu í stóran mun, samstundis sum atlit til fólkaræðið eisini verða tikin í mestan mun. Seinna skipanin gevur einum minniluta og verandi skipan áhaldandi betri rætt enn meirilutanum og broytingini, og slíkt er ikki neyðugt fyri at skipa hægri rætt.

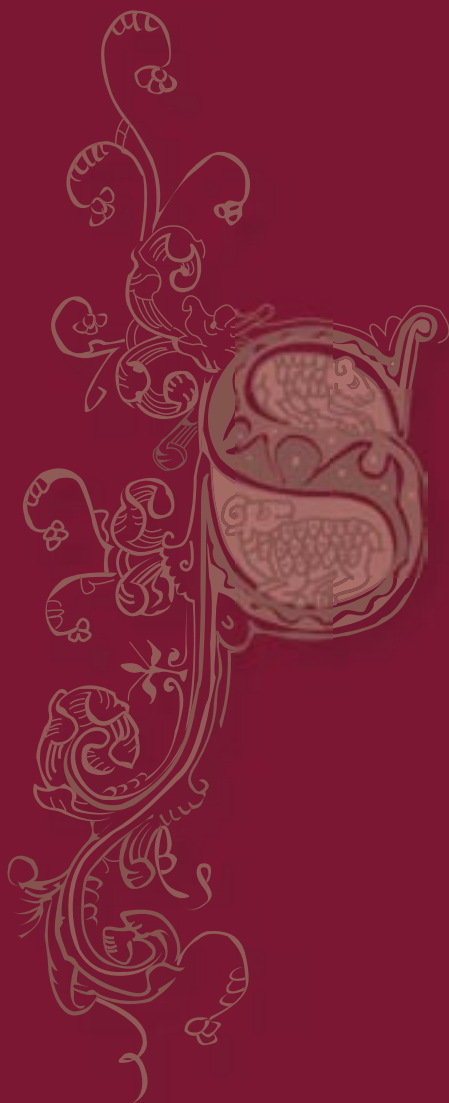
§100. Gildi

- (1) Henda stjórnarskipan er fram um lógir. Ongin lóg ella siðvenja má tí vera hildin galda, bert tí hon er eldri enn henda skipan ella hevur verið told í langa tíð.

Viðmerkingar

Henda grein sigur, at stjórnarskipanin er at meta sum lóg fram um vanligar lógir. At stjórnarskipan er hægri lóg, hevur í øðrum støðum og tíðum ofta verið mett at vera undirskilt út frá bygnaði á skipan og umstøðum annars. Eisini aðrar ásetingar í hesi skipan vísa til, at vanligar lógir mugu virða hana. Men her verður, so ongin ivi skal vera, staðiliga víst á, at henda skipan veruliga er fram um og hægri enn lógir.

At skipanin er hægri enn vanligar lógir eigur eisini at merkja, at til ber ikki uttan ítøkiliga ábending at halda, at fedrarnir at skipanini hava góðtikið, at allar verandi lógir og siðvenjir eru galdandi, einans tí at tær longu eru í gildi ella hava verið toldar í langa tíð. Tí er eisini áseting, sum ger vart við, at tað ikki ber til at halda verandi og eldri lógir og siðvenjur galda, einans tí tær longu eru ella leingi hava verið.

GRUNDLÓGARNEVDIN
2004